Tweede Kamer, het demonstratierecht

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT
Concept

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid hebben op 10 september 2026 overleg gevoerd met de heer Heerma, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en de heer Van Weel, minister van Justitie en Veiligheid, over:

- **de brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 4 september 2026 inzake kabinetsreactie op de rapporten Het recht om te demonstreren in de democratische rechtsstaat (WODC) en Sta voor Protest! (Nationale ombudsman) (2026Z18024);**
- **de brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 3 juni 2026 inzake inzet kabinet op terrein demonstratierecht (34324, nr. 40);**
- **de brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 19 december 2025 inzake WODC-onderzoek naar demonstratierecht (34324, nr. 39);**
- **de brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 15 april 2025 inzake toezegging gedaan tijdens het debat over het demonstratierecht in Nederland van 22 januari 2025, over de verkenning naar een wettelijk verbod op gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties (34324, nr. 36).**

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken,
Kisteman

De voorzitter van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid,
Eerdmans

De griffier van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken,
Honsbeek

Voorzitter: Kisteman
Griffier: De Keijzer

Aanwezig zijn vijftien leden der Kamer, te weten: Abdi, Van Baarle, Bikker, Martin Bosma, Tijs van den Brink, Clemminck, Flach, Keijzer, Kisteman, Kostić, Martens-America, Van Meijeren, Van der Plas, Schilder en Sneller,

en de heer Heerma, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en de heer Van Weel, minister van Justitie en Veiligheid.

Aanvang 14.30 uur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Goedemiddag allemaal, welkom bij het commissiedebat Demonstratierecht namens de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken, met als volgcommissie de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid. Welkom aan de mensen op de tribune en de mensen die online meekijken. Welkom aan de leden van de commissie: mevrouw Keijzer namens de BBB, mevrouw Martens-America namens ... Zei ik mevrouw Keijzer? Sorry. Ik ga opnieuw beginnen. Hoe kom ik daar dan bij? Welkom aan mevrouw Van der Plas namens de BBB, mevrouw Martens-America namens de VVD, de heer Flach namens de SGP, mevrouw Keijzer namens Lid Keijzer, mevrouw Schilder namens Groep Markuszower, de heer Clemminck namens JA21, mevrouw Bikker namens de ChristenUnie — ook goedemiddag — de heer Bosma namens de PVV, de heer Sneller namens D66, de heer Van Baarle namens DENK, de heer Van den Brink namens het CDA, het lid Kostić namens de Partij voor de Dieren en ... Mevrouw Kostić zoekt nog een plekje, zie ik. Dat wordt dan aan de overkant, denk ik. Het is gebruikelijk dat u daar aan de overkant gaat zitten. Momentje hoor. We vervolgen over een ogenblik. Tot slot heet ik ook mevrouw Abdi namens PRO van harte welkom. We moesten even checken of iedereen ook lid of plaatsvervangend lid is van deze commissie. Dat is het geval, op één iemand na. Daar komen we zo meteen op. Ik wil ook de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de heer Heerma, en de minister van Justitie en Veiligheid, de heer Van Weel, net als de ondersteuning van harte welkom heten.

Voordat we het debat gaan beginnen, vraag ik de commissie toestemming om het lid Keijzer, die geen lid is van beide commissies, deel te laten nemen aan dit debat. Ik zie dat dit enthousiast wordt ontvangen, dus dat is bij dezen akkoord.

We hebben vijf minuten spreektijd per fractie. We zijn met heel veel mensen. Ik stel voor dat we maximaal drie interrupties hebben. We kunnen beginnen. Ik geef het woord aan mevrouw Van der Plas, die spreekt namens de BBB.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Dank u wel, voorzitter. Afgelopen dinsdag werd er tijdens het vragenuur weer volop gekrijst vanaf de tribune. Ik noemde ze zelf "de krassende kraaien". Daar leken ze op. Ze leken op kraaien in een boom die aan het krijsen waren. Dat gebeurt steeds vaker. Mensen komen hier naar binnen en verstoren het democratische proces, terwijl de regels hier heel duidelijk zijn. Zij misbruiken het recht om te demonstreren door dit op de publieke tribune te doen. De minister van Justitie heeft daarop afgelopen week al een reactie gegeven. Daar ben ik blij mee. Het is namelijk een grof schandaal dat op deze manier ook Kamerleden dingen krijgen toegeschreeuwd. We hoorden "gore zionist". Uiteindelijk zijn de mensen van de publieke tribune afgevoerd, maar dat betekende dat andere mensen, goedwillende mensen die soms misschien wel een dag aan het reizen zijn om hier een keer een vragenuur te bezoeken, de tribune ook moesten verlaten. Ik heb begrepen dat het Presidium harde maatregelen wil, maar ik wil toch ook aan de ministers, zeker aan de minister van Binnenlandse Zaken, vragen om hier een reactie op te geven. Buiten hebben deze mensen ook nog het gebouw beklad. Dit zijn gewoon beroepsdemonstranten die denken de democratie te kunnen misbruiken om hun punt te maken.

Collega Bosma moest gisteren onder beveiliging het Tweede Kamergebouw betreden. Wij zijn hier echt op de verkeerde weg. In dit geval ging het om pro-Palestinademonstranten. Dat zijn ook de mensen die wij hier het vaakst hun

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

democratische recht zien misbruiken.

Voorzitter. Het demonstratierecht is een grondrecht, maar het is geen vrijbrief om strafbare feiten te plegen. Snelwegen worden geblokkeerd. Spoorlijnen worden stilgelegd. Universiteiten worden geblokkeerd. Er worden verschrikkelijke vernielingen aangericht. Ik heb gezien dat Joodse mensen worden belaagd. Zij worden getrapt tijdens demonstraties. Als ze met een Israëlische vlag lopen, worden ze met verf besmeurd. Dit is geen demonstreren meer. Dit zijn strafbare feiten en ik vind het ook neigen naar crimineel gedrag en zeker naar extremistisch gedrag. Een vreedzaam protest moet kunnen, maar op deze manier moeten we dit niet willen. We moeten hier keihard tegen optreden. Ik hoor graag van de ministers wat we hier nu precies tegen gaan doen. Het loopt namelijk echt de spuigaten uit.

We hebben het een tijdje geleden ook gezien bij de opening van het Holocaustmuseum, waar een oude meneer die daar met zijn kleindochter, of achterkleindochter zelfs, liep om de opening bij te wonen, de verschrikkelijkste verwensingen naar zijn hoofd geslingerd kreeg. De burgemeester van Amsterdam zei: "Protesten moeten een beetje kunnen schuren. Mensen moeten demonstranten kunnen zien of horen." Ik vind het schandalig wat daar is gebeurd. Nogmaals, ook hier ging het om pro-Palestinademonstranten en opnieuw gebeurde het op een ronduit walgelijke manier.

Nu wil het kabinet de burgemeesters de bevoegdheid geven om groepen gedwongen te verplaatsen. Daar zijn wij op zich wel voorstander van, maar ik vraag me wel af wat het concreet oplost. De actievoerders worden dan weggehaald en naar een andere locatie gebracht, maar wat zijn de gevolgen voor dit soort protesten? Als je de groepen verplaatst, is dat dan niet gewoon een gratis taxidienst voor mensen die bewust bevelen negeren? Dat vraag ik aan de minister.

De Kamer heeft gevraagd om een aparte strafbaarstelling voor het blokkeren van de vitale infrastructuur, bijvoorbeeld snelwegen. Het kabinet wijst naar bestaande wetgeving. Toch zien we steeds opnieuw blokkades van snelwegen. Recent hebben we het weer gezien hier op de A12. Toen stonden er ook weer een paar van die krijsers. Nou ja, "een paar", waren het er maar een paar. Het zijn grote groepen. Maar er is geen enkel afschrikwekkend effect. Althans, ik zie het nog niet. Ik heb daarom de volgende vraag aan de minister. Ik wil graag weten hoeveel demonstranten het afgelopen jaar zijn aangehouden, vervolgd en bestraft. In hoeveel gevallen is de schade daadwerkelijk verhaald op de veroorzakers?

De **voorzitter**:
Kunt u tot afronding komen? U bent namelijk over uw vijf minuten heen, mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik ben al over mijn vijf minuten heen. Ik wil het alleen nog even kort hebben over de gezichtsbedekkende kleding.

De **voorzitter**:
Maar "kort" is dan echt een paar seconden.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ja, een paar seconden. Dit kan in een paar seconden. Het kabinet lijkt om duidelijke Kameruitspraken heen te lopen, terwijl wij hebben gezegd dat een verbod op gezichtsbedekkende kleding wenselijk is. Dan stel ik de vraag heel simpel: gaat het kabinet de wens van de Kamer om te komen tot een verbod op gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties nu eindelijk uitvoeren of niet?

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel voor uw inbreng. Voordat we verdergaan heet ik de heer Van Meijeren van Forum voor Democratie van harte welkom. Dan is nu het woord aan mevrouw Martens-America.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Dank, voorzitter. Demonstreren is een belangrijk grondrecht. Punt. Ieder jaar worden 6.000 demonstraties gehouden, waarvan de meeste rustig verlopen. 3% loopt uit de hand, maar omdat het aantal demonstraties de afgelopen jaren exponentieel is gegroeid, is ook het aantal demonstraties dat uit de hand loopt enorm gegroeid. We zien geweld, intimidatie van hulpverleners en het overtreden van de wet.

De incidenten lijken ook steeds heftiger te worden: bekladding, het bezetten van vitale infrastructuur als wegen en spoor, gewelddadige confrontaties met de politie of het verheerlijken van geweld. Een demonstratie is erop gericht aandacht te krijgen voor je zaak of je mening te verkondigen. De afgelopen jaren werd echter steeds minder vaak genoegen genomen met een plekje op het Malieveld of op de Dam. Er wordt naar extremere manieren gezocht om de boodschap over te brengen. Bij de effectiviteit durf ik overigens nog wel een vraagteken te plaatsen.

Demonstreren is ook echt wat anders dan doordrammen tot je je zin krijgt. Ook dat lijkt men steeds vaker te vergeten of te willen vergeten. Het demonstratierecht is geen vrijbrief om misbruik te maken en om strafbare feiten te plegen. Juist dat doet afbraak aan dit belangrijke recht. Om ons demonstratierecht te beschermen zullen we grenzen moeten stellen. Net als het vrije woord, waarvan ook mijn partij voorvechter is, is ook het demonstratierecht niet absoluut. We zullen moeten normeren.

Voorzitter. Ik ga naar de WOM. Dat is wat we vandaag bespreken: de Wet openbare manifestaties. Met de wijziging van de WOM zullen burgemeesters meer handvatten krijgen om in te kunnen grijpen. Daarmee zetten we een belangrijke stap. Ook lezen we dat de ministers voornemens zijn de strafbepaling van de WOM te herzien. Dat is belangrijk. Er zijn ook al belangrijke stappen gezet. Zo zijn er afspraken gemaakt met de gemeenten en het OM over het structureel vervolgen van bezetters van vitale infrastructuur.

Ik ga terug naar de herziening van de WOM. Het mag duidelijk zijn: van de VVD-fractie moeten een aantal punten worden aangescherpt. Is de minister bereid om hieraan voorrang te geven en het sturen van de WOM naar de Kamer te zien als hoogste prioriteit?

Zoals ik aan het begin van mijn bijdrage al duidelijk maakte: het recht om te demonstreren is een groot goed, maar te vaak wordt hiervan misbruik gemaakt om te

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

rellen. Steeds vaker wordt demonstreren namelijk op gelijke voet gezet met je gelijk krijgen. Dat hebben we afgelopen week nog gezien in dit huis. Mevrouw Van der Plas gaf dat ook al aan. Geweld en intimidatie worden hierbij niet meer geschuwd. Wat de VVD betreft moet de wet daarop worden aangescherpt. Het is goed dat de ministers de Kamer al plannen hebben aangeboden in het kader van het verheerlijken van geweld en terrorisme. Ik hoop dat we die heel snel gaan bespreken. Wat ons betreft pakken we nu ook door op het bekladden van monumenten, herdenkingsmonumenten en met betrekking tot gezichtsbedekkende kleding.

Voorzitter. Als het gaat over gezichtsbedekkende kleding is het voor de VVD "nee, tenzij". Je staat voor je zaak zonder gezichtsbedekkende kleding, tenzij. Die "tenzij" kan bijvoorbeeld zijn dat je demonstreert tegen een regime waarbij die veiligheid belangrijk is.

De **voorzitter**:
Mevrouw Martens, voordat u vervolgt: er is een interruptie van mevrouw Van der Plas. Ik wil aan de laatkomers melden dat we maximaal drie interrupties hebben vanwege de grote hoeveelheid Kamerleden.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Als je demonstreert, moet je dat publiekelijk doen. Ik hoor altijd argumenten van "ja, mijn baas vindt dat misschien niet zo leuk", "het is niet wenselijk" of "ik krijg ruzie met mijn familie als ze mij daar zien". Dat zijn natuurlijk geen argumenten. Ik heb op zich best wel begrip voor het standpunt dat als jij demonstreert tegen een regime — laten we Iran even noemen — je denkt: dan wordt mijn achterblijvende familie in Iran misschien wel vermoord of opgepakt. Maar ik heb heel veel demonstraties bijgewoond van Iraanse Nederlanders, hier vlak voor het gebouw, maar ook op andere locaties. Daar lopen mensen zonder gezichtsbedekking rond. Die mensen gaan daar gewoon naartoe. Ik zou wel een totaalverbod willen. Als je om wat voor reden dan ook denkt dat het niet handig is, kun je er ook voor kiezen om niet naar een demonstratie te gaan. Nogmaals, het voorbeeld van Iraanse protesten ...

De **voorzitter**:
Kunt u tot uw vraag komen?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja. Dat is mijn vraag aan de VVD: is de VVD niet gewoon voor een totaalverbod?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Dat heb ik letterlijk gezegd. Ik wil "nee, tenzij". Ik wil een verbod op elke vorm van gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties, waarbij de burgemeester al dan niet een uitzondering kan maken om zeer gegronde redenen. Aan alle instanties aan wie we de wet gaan voorleggen zullen we dat voordragen. Volgens mij willen u en ik allebei dat die wet uiteindelijk wordt aangenomen. Voor de VVD is het heel duidelijk: wij willen een verbod op gezichtsbedekkende kleding. Ik probeer alleen aan te geven dat er ook een keerzijde is en een reden waarom dit ooit in het leven is geroepen. Volgens mij moeten we daar wel normaal over kunnen debatteren met z'n allen. Maar ik ben het helemaal met u eens, mevrouw Van der Plas.

De heer **Sneller** (D66):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Misschien een opmerking over ditzelfde punt. Wij kennen dit standpunt van de VVD-fractie. Daarna is er dat WODC-onderzoek geweest. Zo schrijven het Nederlands Genootschap van Burgemeesters, de VNG en de regioburgemeesters in reactie ook op het consultatievoorstel: "Wetenschappers, mensenrechtenexperts, burgemeesters en politievertegenwoordigers spreken zich in het onderzoek unaniem uit tegen een generiek verbod. Wij onderschrijven deze conclusie." Hoe kijkt mevrouw Martens-America naar die signalen vanuit de praktijk en naar de mensen die daar als eerste mee te maken hebben en zeggen: wij hebben alle instrumenten in handen die we nodig hebben?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Dat is een hele legitieme vraag. Ik denk ook dat dat exact het debat is dat wij hier moeten voeren. Uiteindelijk is het een politieke afweging die we hier maken, namelijk of we het wenselijk vinden of niet. In de eerste maand nadat ik was geïnstalleerd in de Kamer stond ik vooraan bij de rellen bij de UvA, de anti-Israëlrellen of pro-Gazarellen, hoe we het hier ook mogen noemen. Ik zag wat het deed met mensen die hun gezicht bedekten en zich onschendbaar waanden. Die gooiden stenen richting de politie. Uiteindelijk maakt mijn fractie de afweging het belangrijker te vinden dat deze mensen worden opgepakt. Wat ik voorzichtig en genuanceerd al richting mevrouw Van der Plas probeerde aan te geven, is: op het moment dat er extreme regimes zijn en de burgemeester ervoor kan zorgen dat gezichtsbedekking toch nodig is, moet dat de absolute, echt absolute uitzondering zijn. Voor mijn fractie is het "nee, tenzij". Ik denk dat het tijd is dat wij normerend gaan optreden in de politiek. Het escaleert. Het maakt niet uit welke kant van het politieke spectrum je aanhangt. Ik snap dat de fractie van D66 daar een andere afweging in maakt dan de VVD. Dat is duidelijk, maar het is uiteindelijk een politieke afweging.

De heer **Sneller** (D66):
Ja. Wij laten ons daarbij ook graag informeren, de VVD meestal ook, door wat er door de mensen die er daadwerkelijk mee moeten werken over wordt gezegd. Burgemeesters kunnen in het geval dat mevrouw Martens-America noemt natuurlijk zelf al besluiten om op dat moment de gezichtsbedekkende kleding te verbieden. Ik denk dat het wel te kort door de bocht is om alleen maar die dissidenten en de diaspora die bang is voor repercussies in het thuisland te noemen. Ik denk dat dat een legitieme is. Het kan natuurlijk ook gewoon een vorm van uiting zijn. Demonstreren met een masker van een regeringsleider uit het buitenland, de kippenmaskers om tegen de chloorkip te demonstreren, er zijn tal van voorbeelden. Het is onderdeel van de boodschap. Het is een onderdeel van die vrijheid van meningsuiting om een masker, om een schmink, om wat voor gezichtsbedekkende kleding dan ook te gebruiken. Dat wordt dan allemaal verboden door mevrouw Martens-America.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Ja, absoluut, als het aan mij ligt wel. Het aantal demonstraties is de afgelopen jaren verdubbeld, dus ook het aantal gewelddadige demonstraties dat uit de hand loopt, of dat nu mensen zijn die met prinsenvlaggen zwaaien, of dat het om geweld tegen hulpverleners gaat. Daar schrijf ik overigens met de heer Eerdmans een initiatiefwet over, om het taakstrafverbod te voorkomen. Ik vind het recht om te mogen wapperen met een chloormasker voor de plofkip net wat minder zwaar wegen dan mensen die sjaals over hun hoofd gebruiken omdat ze weten dat ze er dan mee wegkomen als ze stenen naar de politie gooien. Om het demonstratierecht te beschermen, om het zogenaamde chilling effect niet verder door te voeren, want dat werkt afschrikwekkend,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

maakt mijn fractie een afweging, een politieke keuze. Als je staat voor je zaak vinden wij dat je er in Nederland van uit moet kunnen gaan dat je beschermd wordt door de politie als je gaat demonstreren. Dat doe je dus gewoon met je gezicht. Dat is de afweging die wij maken.

De **voorzitter**:
De heer Sneller, afrondend.

De heer **Sneller** (D66):
Dat is toch een valse tegenstelling. Burgemeesters kunnen dit al doen als er geweld in het spel is, als er een reden is om te zeggen "bij deze demonstratie: nee". Het is volgens mij een valse tegenstelling die mevrouw Martens-America creëert. Volgens mij zou je op principieel niveau moeten zeggen "burgers hebben rechten en de overheid moet beargumenteren waarom deze worden ingeperkt". In een liberale staat is het niet zo dat de burger zijn eigen vrijheid elke keer moet bevechten op die overheid, als hij bijvoorbeeld wil demonstreren met een bepaald masker.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Het is ook onze taak om anno 2026 te analyseren en te evalueren of de wet die wij ooit hebben bedacht nog volstaat. Als je kijkt naar de cijfers en waar wij de politie en de burgemeesters mee opzadelen, dan zie je dat het aantal demonstraties groot is. Het aantal demonstraties dat fout gaat ook. Ook het aantal mensen dat wegkomt met het plegen en gebruiken van geweld of het intimideren van mensen. Dat betekent dat we wat de VVD-fractie betreft een aantal zaken moeten doen, bijvoorbeeld voorkomen dat mensen met ongewenste vlaggen zwaaien, dat mensen wegkomen met het gooien van stenen naar de politie, omdat ze hun gezicht mogen bedekken. Dat zijn afwegingen die wij maken. En daarnaast, waar de heer Sneller aan voorbijgaat, kan het op dit moment ook een politieke afweging zijn voor verschillende burgemeesters om al dan niet over te gaan tot het opleggen van een verbod op gezichtsbedekkende kleding. Het kan erin resulteren dat er in Schubbekutteveen een ander besluit wordt genomen dan in onze hoofdstad. Volgens mij is het heel wenselijk dat er één lijn wordt getrokken. Wat mijn fractie betreft los je dat op door het in de wet, wat ons betreft in de WOM, te regelen.

De **voorzitter**:
Mevrouw Abdi en daarna het lid Kostić.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Mevrouw Martens heeft het inderdaad over uitzonderingen op het algemene verbod op gezichtsbedekkende kleding. Mijn vraag is heel simpel: wie gaat bepalen tegen welk regime, welke organisatie je wel of niet mag demonstreren? Is dat Vadertje Staat en onder welke voorwaarden? Ik ben benieuwd of u daar iets meer op door kan gaan. Wat bedoelt u precies met die uitzonderingen?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Ik vind "Vadertje Staat" wat denigrerend richting de instanties die moeten beoordelen welk regime al dan niet veilig is. Volgens mij zijn er ook verschillende lijsten waar regimes op staan, waar het veilig is bijvoorbeeld. Het is ook niet aan de Kamer, zoals bij heel veel andere onderwerpen, bijvoorbeeld als het gaat over vrijheid van pers en het media-aanbod, om te bepalen wat we wel en niet willen. Daar zijn volgens mij instanties voor en op dit moment ook ministers om dit samen te bekijken en tot een lijst te komen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dat moeten we ook op die manier apolitiek proberen te benaderen. Maar laat ik duidelijk zijn: de vraag die mevrouw Van der Plas hier stelt, is heel terecht. Wat ons betreft is die lijst zeer, echt zeer klein.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Ik vind dit een beetje een gek betoog, als ik eerlijk mag zijn. Aan de ene kant zegt mevrouw Martens-America "het is een politieke afweging" en anderzijds "nee, het moet een apolitieke lijst zijn". Volgens mij heeft mevrouw Martens-America dit niet helemaal doordacht. Wie bepaalt wat wel of niet een uitzondering is? Ik sprak een toeslagenouder die werkt bij de overheid, die niet met een mars kon meedoen en zich daarom bedekt. Dat kan een reden zijn. Een reden kan zijn dat je bang bent voor het regime in het land waar je vandaan komt, omdat het je leven kan kosten. Moet je nu daadwerkelijk een systeem hebben om toestemming te vragen of je wel of niet anoniem mag demonstreren, om zo een drempel op te werpen voor mensen om gebruik te kunnen maken van hun demonstratierecht? Is dat daadwerkelijk wat mevrouw Martens-America voor zich ziet? Wilt u dan burgemeesters in zo'n positie plaatsen dat u hen daarmee eigenlijk politiseert?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Ik ben van mevrouw Abdi al die kwalificaties aan de voorkant niet gewend. Normaal voeren we hier een debat op de inhoud. Ik heb het wel degelijk doordacht. Er ligt een hele simpele vraag voor. Vind je dat er een verbod op gezichtsbedekkende kleding moet komen, ja of nee? Daarop is mijn antwoord "ja". Er zijn een aantal politieke partijen hier die zeggen dat er geen enkele uitzondering mogelijk mag zijn. Daar probeer ik enige vorm van nuance aan toe te voegen, omdat ik me dat echt wel kan voorstellen en ook luister naar burgemeesters die zeggen dat er uitzonderingen zijn, gevallen waar het niet kan. Mevrouw Abdi stelt hier dat toeslagenouders op dit moment bang zouden moeten zijn voor de overheid en dus met gezichtsbedekkende kleding op het Malieveld moeten staan. Ik had het voorbeeld in dezen niet gekozen. Ik vind het ook niet helemaal juist.

Volgens mij moeten we een goed inhoudelijk gesprek voeren over hoe we de geest weer terug in de fles krijgen en hoe we voorkomen dat je met een Palestinavlag stenen naar de politie kan gaan gooien en daar dan ongeschonden mee wegkomt. Er stonden zelfs een aantal raadsleden tussen die hun gezicht bedekten met kleding, waar mevrouw Abdi en ik op dat moment allebei net geen onderdeel meer van uitmaakten. Dat is ongewenst en dat mevrouw Abdi of haar partij PRO het niet ongewenst vindt, laat ik aan haar. De VVD wil dat gewoon keihard aanpakken.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
Dit is echt zorgwekkend. De VVD zegt dat het uiteindelijk een politieke afweging is die wij hier maken. Het demonstratierecht is een zwaarbevochten grondrecht, waarvan we juist ooit bedacht hebben dat de politiek daar ver van moet blijven, omdat politieke willekeur in de beoordeling van wat wel of niet mag heel erg op de loer ligt. Juist daarom moeten we luisteren naar rechters en onafhankelijke adviesorganen. Als die nu allemaal zeggen dat de wet- en regelgeving en de instrumenten die we hebben afdoende zijn, dat het goed en stevig zit, dan moet er juist beter in die uitvoering geïnvesteerd worden. Als 97% van de demonstraties goed verloopt, waarom drukt de VVD dan haar eigen politieke onderbuikgevoel zo door in dit debat?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik leid hieruit af dat het lid Kostić 3% van de 6.000 demonstraties ... Het aantal demonstraties is inmiddels verdubbeld het afgelopen jaar. Als je dat omrekent naar aantallen, dan is dat een enorme aanslag op de capaciteit van de politie. Wij hebben allemaal gisteren nog van de toren geblazen dat er aangiftes blijven liggen. Kijk, er is schaarste. De makkelijkste weg is om hier te stellen dat we anno 2026 niets hoeven aanpassen. Ik kijk naar die beelden en denk: ik ga mijn macht en mijn invloed gebruiken door voorstellen te schrijven en daar iets aan te doen.

Het lid Kostić kiest ervoor om naar andere partijen te wijzen en te zeggen dat het een schande is dat je er iets aan wil doen. Volgens mij lossen we daar helemaal niets mee op. Ik probeer aan te geven dat de VVD vindt dat het tijd is om te normeren. De beelden die wij zien, vind ik niet normaal of het nou een trekker is op de snelweg of mensen die met een prinsenvlag zwaaien of die zichzelf vastplakken aan het spoor. Dat legt a heel veel capaciteitsbeslag op de politie die we op dit moment elders nodig hebben, b het ontwricht de hele samenleving en c we vragen heel veel van onze hulpverleners. Dat het lid Kostić een andere afweging maakt dan de VVD is maar goed ook. Het zou fijn zijn als we met z'n allen naar de inhoud kunnen en in ieder geval hier kunnen concluderen dat we met z'n allen voor een uitdaging staan.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
De Partij voor de Dieren wijst hier op wat de onafhankelijke experts, het OM, de politie, het College voor de Rechten van de Mens en een dik rapport van het WODC, het adviesorgaan van het ministerie, hierover zeggen. Die zeggen ook tegen de politiek "Lieve mensen, de wet- en regelgeving zit stevig. Je hebt genoeg instrumenten. Je moet inzetten op uitvoering. Daar zitten de oplossingen." Maar de VVD verspilt belastinggeld, verspilt ambtelijke capaciteit en verspilt ook capaciteit bij de politie. Wat de VVD voorstelt, gaat alleen maar voor nieuwe problemen zorgen. De VVD wil inzetten op onnodige, extra wet- en regelgeving die het demonstratierecht verder beperkt in plaats van inzetten op de hulp in de uitvoering. Dat is precies het probleem. Het is alleen maar het doordrukken van het politieke onderbuikgevoel van de VVD in plaats van werken aan echte oplossingen. Ik hoor graag het voorstel van de VVD voor de uitvoering waar we samen aan kunnen werken en niet dit soort onderbuikgevoelens. Ik hoor daar graag een voorbeeld van.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Dat heb ik net gedaan. Ik snap dat mijn antwoord wellicht niet het antwoord is dat de Partij voor de Dieren hier graag hoort. Ik ben wel blij dat ik de Partij voor de Dieren nu aan mijn kant vindt in dat we ons zorgen maken over te weinig capaciteit bij de politie. Over het algemeen staat een JenV-debat niet heel hoog op het lijstje van de Partij voor de Dieren. Maar het is goed. Het betekent dat we een gezamenlijk uitgangspunt hebben. Ik wil die capaciteit graag vrijspelen. In plaats van dat agenten op hun zondag de A12 weer moeten leegruimen, denk ik dat het belangrijk is dat we met z'n allen na gaan denken over hoe we in de wijk, op straat kunnen zijn, aangiftes kunnen wegwerken. Dat is een van de voorstellen die ik via deze weg zou willen doen. Het zou fijn zijn als we daarvoor hier een overgrote meerderheid hebben. Het zou toch mooi zijn als we geen mensen van de snelweg hoeven halen die zichzelf hebben vastgeplakt, maar gewoon op straat zijn, naar winkeldiefstallen toe kunnen en dergelijke. Dat is de afweging die de VVD maakt.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Lid Kostić, afrondend.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
Ik moet alleen maar concluderen dat de VVD alle kanten opgaat in haar argumentatie. Dat leidt af van het feit dat de VVD ervoor kiest om adviezen van alle experts, ook van mensen in de praktijk, te negeren. De VVD focust op onderbuikgevoel om mensen op te hitsen om het demonstratierecht verder te kunnen afbreken in plaats van te werken aan echte oplossingen in de praktijk. Die zouden zowel het demonstratierecht beschermen als ervoor zorgen dat het uitvoerbaar blijft. Dat vind ik oprecht jammer en dat wil ik even gezegd hebben.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Als dat de samenvatting is, dan heb ik het daarmee te doen. Mag ik verder met mijn betoog? Ik ben bijna klaar.

De **voorzitter**:
Nog niet. Er is nog een vraag van de heer Clemminck.

De heer **Clemminck** (JA21):
Nu is het blokkeren van een snelweg al verboden. We zien in de praktijk dat alleen het eerste kleine groepje strafrechtelijk wordt vervolgd. De grote groep die erna komt niet. Die groep wordt hoogstens verplaatst. Als het aan JA21 ligt, gaat de eerste tot de laatste op de snelweg strafrechtelijk vervolgd worden. Is dat ook de inzet van de VVD en heeft de VVD nu eigenlijk vertrouwen in het voorstel van het kabinet dat dat ook in de toekomst gaat gebeuren?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Dank voor deze vraag. Ik denk dat dit een hele logische vraag is. Ik denk dat we de afgelopen week de inzet van de minister van JenV hebben gezien om, na overleg met de driehoek et cetera, te kijken hoe we per definitie overgaan tot vervolging, namelijk wanneer mensen een strafbaar feit plegen. We hadden het eerder over normeren. Als je dat niet doet, dan blijft die geest uit de fles. Ik ben heel blij met die eerste stappen die zijn gezet. We hebben ook gezien dat er mensen zijn vervolgd en dat er taakstraffen zijn opgelegd. Wat ons betreft is dit het begin. Ik hou de berichten nauwlettend in de gaten. Als blijkt dat het niet genoeg is, dan zoek ik u, via de voorzitter, graag op om daar extra voorstellen op in te dienen.

De **voorzitter**:
U kunt uw betoog vervolgen. Daar heeft u nog een dikke twee minuten voor.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Ik heb de helft inmiddels gehad, dus dank voor alle interrupties.

Voorzitter. Als het gaat over die gezichtsbedekkende kleding, gaat het wat de VVD betreft om snelheid in dezen, boven de vorm. De VVD vindt het dan ook belangrijk dat die WOM, de Wet openbare manifestatie, zo snel mogelijk naar de Kamer kan, zodat mijn fractie een amendement kan indienen om gezichtsbedekkende kleding daar te verankeren. Ik doe een oproep aan eenieder die met mij mee wil doen om dat gezamenlijk op te pakken, want het is "geen gezichtsbedekkende kleding" wat ons betreft.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

In de tussentijd zou ik willen vragen of de minister bereid is om net als bij de afspraken die gaan over het vervolgen van het blokkeren van vitale infrastructuur, ook om de tafel te gaan met de bestuurders die besluiten over het verbieden van het dragen van gezichtsbedekkende kleding. Mijn vraag is gelijk: zit er al ruimte in bestaande wet- en regelgeving om hiertoe over te gaan en hoe zouden we hier tot een landelijke, gezamenlijke lijn kunnen komen?

Tot slot wil ik graag aandacht vragen voor het bekladden van monumenten en gebouwen. De afgelopen jaren hebben we gezien dat bijvoorbeeld het Nationaal Monument op de Dam meermaals is beklad op een hele onsmakelijk manier. Afgelopen dinsdag is dit huis van de democratie bezet en beklad. Volgens mij is dat echt een absoluut dieptepunt. Ook mevrouw Van der Plas refereerde er al terecht aan. Mijn vraag aan beide ministers is: zijn er mogelijkheden om dit te voorkomen en op welke manier zouden we dit daadwerkelijk kunnen bestraffen om te voorkomen dat mensen dit nogmaals in hun hoofd halen?

Voorzitter. Ik ben blij dat er een aantal stappen is gezet. Mijn fractie is blij met de stappen die zijn gezet, maar zoals aangegeven kan het wat ons betreft hier en daar nog scherper.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Ik dank u voor uw inbreng. Dan is het woord aan de heer Flach.

De heer **Flach** (SGP):
Voorzitter, dank u wel. Volgens de agenda debatteren we vandaag over het onderwerp demonstratierecht. Dat moet een misverstand zijn. Het gaat eigenlijk over een cultuur van strafschaamte die berust op wetteloosheid en leidt tot schade aan de samenleving. Met het overgrote deel van demonstraties is niets mis. Het probleem zit 'm in het beperkt aantal grootschalige situaties waarin burgers opzettelijk de wet overtreden. Daar is het beroep op demonstratievrijheid eigenlijk misplaatst.

Een ouder of leraar die het laat gebeuren dat kinderen herhaaldelijk op tafel gaan zitten of tegen de muur spugen, zouden velen knettergek vinden. Maar op straat of zelfs in musea accepteerde de overheid zulk gedrag onder het toverwoord "demonstratie" of "meningsuiting", soms zelfs letterlijk met de aankondiging om niet te handhaven, omdat raddraaiers vaak uit ervaring weten hoe dat gaat. 50 uur taakstraf, een halfuurtje sightseeing in een politiebusje na een snelwegbezetting of een maandje cel voor het belagen van het Meisje met de Parel: het maakt allemaal geen grote indruk.

Voorzitter. Het is goed dat het kabinet de knuppel iets meer wil gaan gebruiken. De overheid is er nu eenmaal bij uitstek om de openbare orde te handhaven. De SGP vindt het vanzelfsprekend dat hierbij een gelijke behandeling geldt. Of je nu deelneemt aan een klimaatactie, een asielmars of een boerenprotest: je respecteert de wetten en regels en ziet af van geweld.

Toch wil ik hierbij ter reflectie een kritische vraag stellen. Hoe komt het toch dat er geen beweging in te krijgen was na talloze vragen over snelwegbezettingen door

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

klimaatactivisten en nu wel na de boeren? Wie door de persberichten van het OM bladert, kan een gevoel van onevenwichtigheid bekruipen.

Voorzitter. Jarenlang heeft de Nederlandse overheid zich zand in de ogen laten strooien door de wereldvreemde doctrine dat het prima is om vreedzaam de wet te overtreden. Hoogleraar Jan Brouwer stelt terecht dat het mogelijk is om veel strenger te straffen en dat er allerlei onzinargumenten zijn om niet te handhaven. In andere landen, zoals Engeland, kregen snelwegdemonstranten zelfs straffen van enkele jaren opgelegd. Dat is misschien wel erg robuust, maar hoe krijgen we in Nederland daadwerkelijk een meer afschrikwekkende werking, een meer chilling effect? Wat vindt de regering, als medewetgever, een adequate strafmaat en methode? De inzet van het taakstrafverbod? Meer strafbeschikkingen?

Voorzitter. Activisten zijn nog weleens paradoxale types. Als ze de straat opgaan, nemen ze vaak geen blad voor de mond, maar ze zijn wel zo tactisch om hun gezicht eerst te bedekken. Dat moeten we niet te makkelijk laten gebeuren, zeker niet als het bedoeld is om strafrechtelijke vervolging te ontwijken. De SGP vindt dat het kabinetsplan om te komen met een verbod op gezichtsbedekking bij demonstraties uitwerking moet krijgen. Het Europees recht laat ruimte voor een verbod, dus laten we die benutten. Uiteraard is het belangrijk om goed naar de uitvoering te luisteren. Kan de minister aangeven waarom dat in Frankrijk kennelijk geen reden was om af te zien van een verbod? Wat valt te leren van de praktijk in zulke landen?

Voorzitter. De SGP maakt zich grote zorgen over het functioneren van de rechtsstaat rond abortusklinieken. De Nationale ombudsman bevestigt onze indruk dat gemeenten eisen opleggen en handhaving inzetten die strijdig zijn met de wet. Net als in Engeland lijkt het in ons land praktijk geworden om met behulp van de overheid de stem voor het leven weg te drukken en burgers zelfs te intimideren.

Allereerst iets over het demonstratierecht. Kan de minister bevestigen dat de inhoud van de uiting of demonstratie geen reden mag zijn voor de overheid om burgers verschillend te behandelen? Het kan toch niet zo zijn dat mensen die hun mening uiten of demonstreren voor abortus meer rechten krijgen dan zij die voor het leven staan, bijvoorbeeld door de ene groep op grotere afstand te plaatsen dan de andere?

In de tweede plaats het eenmensprotest. Het is goed dat ...

De **voorzitter**:
Meneer Flach, voordat u doorgaat ... Ik dacht dat u klaar was, maar u gaat naar het volgende punt.

De heer **Flach** (SGP):
Ik ben bijna klaar.

De **voorzitter**:
Bijna klaar? Kondig het even af.

De heer **Flach** (SGP):
In de tweede plaats het eenmensprotest. Het is goed dat het kabinet duidelijk het verschil markeert met gewone demonstraties, maar de manier waarop sommige steden

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

met handhaving omgaan, is ronduit bedenkelijk. Keurige burgers die geen rumoer maken worden steeds vaker uren door de politie vastgehouden, terwijl het daarna bijna nooit tot vervolging komt. Geeft dat de minister niet te denken? Kan hij bevestigen dat het bevoegd gezag en de politie niet enkel op basis van meldingen van derden, zonder eigen beoordeling van de feiten, burgers kunnen oppakken? Vindt hij het ook voor de hand liggen dat handhavers kennisnemen van beschikbare camerabeelden en controleren of meldingen kloppen?

Mijn laatste zin. Wat we ook van gezichtsbedekkende kleding vinden, laten we het erover eens blijven dat Vrouwe Justitia een blinddoek hoort te dragen. Tot zover.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Er is een interruptie van mevrouw Martens-America en daarna van mevrouw Abdi.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Ik ga nog even terug. De heer Flach ging snel door bij het puntje abortus. Ik geef eerlijk toe dat het onderwerp demonstraties voor een liberaal altijd uitdagend is, maar de heer Flach heeft gelijk: het zou inhoudelijk nooit mogen uitmaken voor welk punt je demonstreert. Is de heer Flach zich er echter ook van bewust, vraag ik via de voorzitter, dat dat anders wordt gewogen op het moment dat een demonstratie dusdanige vormen aanneemt en een dusdanig afschrikkend effect heeft dat mensen niet meer overgaan tot zorg? Abortus valt, voor mijn fractie, toch echt onder zorg. Is hij er zich van bewust dat dat de impact kan zijn van het toeschreeuwen van vrouwen die gebruik willen maken van die kliniek, en dat dat ervoor kan zorgen dat ze dat niet doen?

De heer **Flach** (SGP):
Het mag helder zijn dat de VVD en de SGP wezenlijk anders kijken naar abortus. Waar de een het ziet als recht, zien wij het als afbreken van beginnend menselijk leven. In de vraag van mevrouw Martens-America zitten heel veel aannames. Ik heb het gehad over dat de meeste van dat soort ... Het zijn niet eens demonstraties; het gaat om eenmansprotesten waarbij iemand bij zo'n abortuskliniek staat, mensen aanspreekt en eventueel een folder geeft, of wat dan ook.

We moeten wel in proporties blijven denken. Het voorbeeld dat mevrouw Van der Plas net noemde, waarbij bezoekers aan het Holocaustmuseum door een woedende menigte werden bedreigd, vind ik echt van een totaal andere orde dan een enkele dame die daar staat en, met veel zorg voor de vrouwen die daar naar binnen gaan, hen iets vraagt of een folder geeft. Ik kan me niet voorstellen dat dat op enigerlei wijze leidt tot een bedreiging of dat dat zo gevoeld wordt.

Ik zie wel, en dat vind ik zorgelijk, dat er een soort van samenwerking plaatsvindt tussen aan de ene kant de Dolle Mina's en de andere kant de politie, waarbij op basis van valse informatie valse beelden worden geschetst. Er zijn voorbeelden dat mensen beelden wilden laten zien aan de politie om te zeggen "kijk, er is niets gebeurd", maar waarbij de politie toch overging tot aanhouding, waarna mensen uren in de cel hebben gezeten en het later om niets bleek te gaan. Dat komt te vaak voor.

Ik kan niet anders dan zeggen dat mensen die bij een abortuskliniek hun mening willen laten horen echt ontmoedigd worden om dit te doen en zelfs geïntimideerd worden met

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

hulp van de overheid. Dat vind ik zeer zorgwekkend.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
De heer Flach draait wel een klein beetje om mijn vraag heen. Stelt hij nu dat het geven van een folder of — ik ben een keer meegelopen met iemand — het vragen of iemand het wel heel zeker weet, minder afschrikkend zou zijn dan een grote menigte en dat dat mensen niet kan weerhouden van die zorg? Zegt de heer Flach nou echt dat een grote menigte die iets roept over een ander onderwerp, meer impact heeft dan één iemand en dat we dat dus eigenlijk maar door de vingers zouden moeten zien? Het gaat toch om de boodschap die wordt verkondigd?

De heer **Flach** (SGP):
Dank voor de vraag. Voor zover ik weet is het feit dat iemand de uiting die richting hem of haar wordt gedaan vervelend vindt, geen beperking binnen het demonstratierecht. Ik heb het alleen gehad over proporties. Ik vind het vele malen meer intimiderend als er honderden mensen staan te schreeuwen wanneer je met je achterkleinkind een museum binnengaat, dan dat er een enkele mevrouw — vaak is dat het geval — aan je vraagt of je het wel zeker weet. Het kan zijn dat dat vervelend voelt voor degene die daar naar binnengaat omdat die dat ook een moeilijke beslissing vindt. Dat ontken ik niet. Maar mijn ervaring is dat die vraag op een hele empathische manier wordt gesteld en dat er op geen enkele manier sprake is van intimidatie of dreiging. Daar neem ik dus echt afstand van.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Ik heb grote moeite met het betoog van de heer Flach omdat hij enerzijds selectiviteit vertegenwoordigt. Hij suggereert zelfs dat politie actief samenwerkt met de Dolle Mina's om bepaalde bezoekers te weren. Het is natuurlijk totaal idioot om zoiets te zeggen. Ik heb er ook moeite mee dat u in de schoenen wilt staan van vrouwen die zoiets gaan doen, die naar een abortuskliniek gaan. Daar gaat u niet over; daar gaat niemand hier over. Dat is een recht hier in Nederland. Bovendien moeten bezoekers van abortusklinieken zelf kunnen bepalen of ze wel of niet de confrontatie willen aangaan. Dat is beschermd door de wet. Dus wat vraagt u hier daadwerkelijk van het kabinet, afgezien van de stemmingmakerij?

De heer **Flach** (SGP):
Ik verkondig hier niet zomaar een ideetje. Ik heb echt aanwijzingen dat hier sprake is van voorafgaande afstemming tussen de Dolle Mina's en de overheid. Daar maak ik me ernstige zorgen om, omdat dat dit soort eenmansprotesten of kleine demonstraties echt onmogelijk dreigt te maken. Dat is een.

Twee. Ik ga op dit moment helemaal niet in de schoenen staan van vrouwen die een abortus willen ondergaan. Dat is inderdaad, helaas, een recht in Nederland. Ik ga staan in de schoenen van de mensen die daar op een hele integere, normale manier iets van willen zeggen, of daar een vraag bij willen stellen. In die schoenen ga ik staan en voor dat recht ga ik ook staan. Die mensen hebben het recht om daar, hetzij via een kleine demonstratie, hetzij als eenmensprotest, iets van zich te laten horen. Als de overheid dat probeert weg te drukken door die vrouwen keer op keer te intimideren, op te pakken en ze een halve dag vast te houden zonder enige daadwerkelijke aanwijzing — sterker nog, er zijn beelden dat er niets is gebeurd — vind ik dat zorgwekkend.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Van Meijeren** (FVD):
Dank u wel. De heer Flach merkt op dat vreedzame abortusdemonstranten of zelfs individuen die in de vorm van een eenmensprotest bij een abortuskliniek hun mening willen uiten, worden ontmoedigd en geïntimideerd met hulp van de overheid. Mijn vraag is of de heer Flach iets nader kan motiveren waar die hulp van de overheid aan onder andere intimidatie zoal uit blijkt.

De heer **Flach** (SGP):
Wij hebben signalen dat er vanuit de actiegroep Dolle Mina's voorafgaand overleg plaatsvindt met de overheid. Vervolgens wordt er een melding gedaan dat er vrouwen staan te krijsen voor de abortuskliniek terwijl dat evident niet het geval is. Dat is ook op videobeelden vastgelegd. Dat gekrijs is vaak afkomstig van diezelfde Dolle Mina's. Ik vind het zeer zorgwekkend dat de politie dan overgaat tot aanhouding van de eenzame mevrouw die daar stilstaat en haar een halve dag vasthoudt, ondanks dat er videobeelden zijn dat ze niets gedaan heeft. Ik vind dat we daar als overheid echt iets tegen moeten doen, omdat we anders eenzijdig op basis van een niet-welgevallige mening de rechten van individuen inperken.

De heer **Van Meijeren** (FVD):
Dat zijn stevige woorden. Die zijn mogelijk terecht. Het valt mij op dat de heer Flach opmerkt dat demonstranten worden ontmoedigd en geïntimideerd. Het is dus niet zozeer dat ze zich zo voelen, maar dat ze daadwerkelijk worden ontmoedigd of geïntimideerd. Dat veronderstelt dus ook een soort opzet of kwade trouw bij onder andere de overheid, die hier hulp aan verleent. Begrijp ik dat goed, of zie ik dat wellicht verkeerd? Gaat u wel altijd uit van de goede trouw van de overheid?

De heer **Flach** (SGP):
Ik vind dat we daarvan uit moeten gaan. Ik vind ook dat we daarom waakzaam moeten zijn dat de inhoud van de uiting en de opvattingen waar mensen voor staan op geen enkele wijze het handelen van de overheid zouden mogen beïnvloeden. Gelukkig is dat in de meeste gevallen ook niet het geval. Wij hebben alleen echt aanwijzingen dat het in dit geval wel degelijk gebeurt. Daar maak ik me ernstig zorgen om.

De **voorzitter**:
De heer Van Meijeren. Dat wordt uw laatste interruptie.

De heer **Van Meijeren** (FVD):
Het doet me in ieder geval deugd dat de heer Flach tot het inzicht is gekomen dat dit in bepaalde gevallen gebeurt. Een overheid die willens en wetens grondrechten van burgers inperkt vanwege onwelgevallige opvattingen, is buitengewoon ernstig. Wij ontvangen aanwijzingen dat het in veel meer gevallen gebeurt. Ik zou de heer Flach willen vragen om zich daar ook wat meer voor open te stellen en met een iets constructievere blik te kijken naar de moties die wij keer op keer indienen en die telkens worden verworpen door de SGP. Die moties willen juist waarborgen dat mensen mogen zeggen en vinden wat ze willen en dat die meningen en opvattingen nooit onderdeel mogen zijn van de motivering voor beperkende maatregelen. Dan kunnen we hier namelijk samen in optrekken en hopelijk ook een keer wat veranderen.

De heer **Flach** (SGP):
De SGP is hier consistent in. We wegen per motie af wat de strekking van de motie is,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

hoever die gaat en wat de overwegingen zijn. Dus dat even op dat punt. Mijn hele betoog gaat eigenlijk hierom: maak geen onderscheid. Als je een recht begrenst, maak dan geen onderscheid. Dat heb ik bijvoorbeeld ook gezegd in het kader van de XR-activisten die maandenlang de snelweg mochten bezetten, terwijl er bij boeren die dat een keer deden, direct werd overgegaan tot actie. Die ongelijkheid moeten we echt niet laten gebeuren in Nederland. Ik ben ervan overtuigd dat ook de kabinetsleden dat absoluut geen goed idee vinden. Dat onderstreep ik dus nogmaals.

De **voorzitter**:
U was aan het einde gekomen van uw betoog, dus het woord is aan mevrouw Keijzer.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dank, voorzitter. Ik zit even te kijken hoe ik mijn stopwatch kan aanzetten.

Een democratie die zichzelf weigert te verdedigen, organiseert uiteindelijk haar eigen ondergang. Vrijheden bestaan niet in een vacuüm; zij bestaan omdat onze democratische rechtsorde die vrijheden beschermt. Ze bestaan omdat iedereen gelijk is voor de wet en niet omdat religieuze voorschriften, revolutionaire bewegingen of de dreiging van geweld bepalen welke regels in Nederland gelden.

Grondrechten zijn de zuurstof van onze vrije samenleving, maar vormen geen vrijbrief om diezelfde samenleving van binnenuit af te breken of uit te hollen. Wie demonstratierecht gebruikt om op te roepen tot geweld, om de democratische rechtsorde met onwettige middelen omver te werpen, om de rechten van anderen af te schaffen of om een totalitair rechtsbestel op te leggen, kan zich niet tegelijkertijd achter die democratische rechtsorde verschuilen. Dat is de kern van de initiatiefwet die ik vandaag met Shanna Schilder van DNA aankondig en in ga dienen.

Te lang heeft in Nederland de gedachte geheerst dat de overheid zich inhoudelijk nergens mee mag bemoeien zodra iemand een beroep doet op grondrechten. Daardoor is een gevaarlijke bestuurlijke verlamming ontstaan. Bestuurders zien grootschalige intimidatie, structurele normatieve druk en antidemocratische propaganda, maar grijpen niet in omdat er nog geen steen door een ruit is gegaan. Alsof wanorde pas dan ontstaat. Alsof de rechtsstaat moet wachten tot ideologische ondermijning is veranderd in fysiek geweld.

Onze initiatiefwet doorbreekt die passiviteit. Zij maakt duidelijk dat de wanordelijkheden niet alleen bestaan uit rellen, brandstichting en geweld; ook structurele intimidatie, georganiseerde uitsluiting en het doelgericht ondermijnen van de democratische rechtsorde kunnen de openbare orde aantasten. Niet iedere bedreiging van de rechtsstaat draagt een bivakmuts. Soms komt zij in keurige bewoordingen, als terugkerende manifestatie of onder de beschermende vlag van religie of demonstratievrijheid.

De wet die wij gaan indienen, biedt burgemeesters daarom een duidelijke grondslag om ook dan op te treden. Dat kan wanneer er tijdens een manifestatie wordt opgeroepen tot geweld of tot het onwettig omverwerpen van de constitutionele orde. Dat kan wanneer een manifestatie wordt georganiseerd door of voor een verboden organisatie. Dat kan wanneer systematisch wordt opgeroepen tot een rechtsbestel dat gelijkheid, godsdienstvrijheid, vrije meningsuiting, de scheiding van kerk en staat of democratische

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

participatie ontkent. Dat kan wanneer er concrete aanwijzingen bestaan voor grootschalige, gecoördineerde intimidatie.

Voorzitter. In onze initiatiefwet wordt dit omschreven aan de hand van duidelijke criteria. Een controversiële, aanstootgevende of verontrustende mening blijft uiteraard beschermd. Kritiek op de regering blijft dat ook. Harde oppositie blijft beschermd. Ideeën die wij afwijzen, mogen uiteraard ook worden geuit. Maar wie de democratische spelregels zelf wil vernietigen, kan niet onbeperkt aanspraak maken op bescherming van en door die spelregels.

Voorzitter. Wat mij misschien nog wel het meest verbaast, is dat juist de mensen die altijd spreken over de bescherming van de rechtsstaat en democratie, vaak de eersten zijn die wegkijken wanneer antidemocratische ideologieën zich verschuilen achter grondrechten. Voor sommige partijen lijkt iedere grens meteen een bedreiging voor de vrijheid. Maar een democratie die geen grenzen meer durft te trekken, verliest uiteindelijk die vrijheid.

Laten we eerlijk zijn: zouden wij het accepteren als neonazi's het demonstratierecht constant, in frequentie en omvang en op steeds dezelfde plaats, zouden gebruiken om demonstraties af te schaffen? Waarom zouden we dan wel accepteren dat andere extremistische bewegingen exact hetzelfde doel nastreven, maar dan verpakt in religieuze of ideologische termen? Weerbaarheid mag niet selectief zijn.

Voorzitter. Het beschermen van de rechtsstaat betekent niet dat wij minder democratisch worden. Het betekent dat wij voorkomen dat democratische vrijheden worden misbruikt door bewegingen die anderen diezelfde vrijheden willen afnemen. Vrijheid zonder grenzen wordt uiteindelijk de vrijheid van de sterkste, luidste en meest intimiderende groep. Een weerbare democratie trekt daarom een heldere grens. Kritiek, protest en geloof mag allemaal, maar ondermijning, dwang en intimidatie worden niet langer met bestuurlijke hulpeloosheid beantwoord.

De Nederlandse democratie is tolerant maar niet naïef, open maar niet weerloos en vrij maar niet beschikbaar voor eigen afschaffing. Dat is namelijk aantasting van de rechtsstaat. Shanna Schilder en ik verdedigen die door vandaag ons initiatiefwetsvoorstel Weerbare waarden aan te kondigen en later in te dienen.

De **voorzitter**:
Ik dank u voor uw inbreng. Ik zie geen interrupties. Het woord is aan mevrouw Schilder.

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Voorzitter, dank. Laten we beginnen bij de kern van deze initiatiefwet. De openbare ruimte is van iedereen: van gelovigen en niet-gelovigen, van christenen, joden, atheïsten, moslims en iedereen die daartussen zit. Iedereen moet zich vrij kunnen bewegen in die ruimte en niemand mag het gevoel krijgen dat een straat, een plein of een park eigenlijk van iemand anders is.

Maar wat gebeurt er als een groep de openbare ruimte niet langer gebruikt als gedeelde ruimte, maar als podium voor bijvoorbeeld religieuze dominantie? Wat gebeurt er wanneer religieuze manifestaties niet alleen bedoeld zijn als geloofsuiting, maar steeds nadrukkelijker dienen om invloed, aanwezigheid en maatschappelijke macht te tonen?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter, we hebben het dan niet over iemand die in stilte bidt in een park of over een religieuze bijeenkomst op eigen terrein. We hebben het over grootschalige, georganiseerde en zichtbare religieuze manifestaties in de openbare ruimte waar anderen ongevraagd mee worden geconfronteerd. Juist op dat punt is artikel 5 van de WOM nu onvoldoende concreet. Een burgemeester kijkt vandaag namelijk vooral naar de vraag of er verkeersproblemen ontstaan, of er geweld dreigt of er rellen uitbreken. Zolang dat niet gebeurt, is ingrijpen juridisch vaak lastig.

Maar de werkelijkheid is natuurlijk veel ingewikkelder dan dat. Een straatgebed kan bijvoorbeeld perfect ordelijk verlopen en toch een ander effect hebben. Het kan leiden tot het steeds opnieuw claimen van een deel van de openbare ruimte voor een religieuze agenda. Dat gebeurt dan structureel op dezelfde plek, met hetzelfde doel en dezelfde boodschap. Deze wet zegt dat burgemeesters niet alleen hoeven te kijken naar verkeersoverlast of openbare wanorde in de klassieke betekenis, maar dat er ook moet worden gekeken naar de aard, duur, frequentie en schaal van een manifestatie.

De **voorzitter**:
Voordat u verdergaat, heeft u een interruptie van de heer Clemminck. Zou u uw microfoon willen uitzetten?

De heer **Clemminck** (JA21):
Mevrouw Schilder, dat is een interessante initiatiefwet, maar u legt de bal nogal bij de ongekozen burgemeester. Een van de problemen bij dit ambt is natuurlijk dat ze geen eigen democratisch mandaat hebben. Ze kunnen wel erg fors ingrijpen in de samenleving en bij burgers. Een ander probleem dat we zien, is dat er nogal grote verschillen zijn in hoe burgemeesters hun bestaande taken en verantwoordelijkheden uitvoeren. Er kunnen dus allerlei verschillen ontstaan. U plaatst een burgemeester ook wel in een heel ingewikkelde politieke context. Zou het niet beter zijn om de bevoegdheid bij een democratisch verkozen ambt te leggen in plaats van bij de burgemeester?

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Ik dank u voor uw vraag, via de voorzitter natuurlijk. Dat is een zeer interessante kwestie. Ik ben nog bezig met de initiatiefwet Gekozen burgemeester. Die kan mooi samenvallen met deze wet, want dan zijn we ook van dat probleem af. Maar tot die tijd, totdat die wet wordt aangenomen, is het natuurlijk niet zo dat we de willekeur van een burgemeester hier leidend laten zijn. Daarom hebben wij in onze wet duidelijke wettelijke kaders verankerd.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Dit weekend was kardinaal Burke in Nederland. Dat is een behoorlijk conservatieve katholieke geestelijke. Hij was aanwezig bij het celebreren van de Latijnse mis. Er vond toen een processie plaats in het goddeloze Amsterdam. Een processie, mind you. Die ging naar het Vondelpark — dat is ook een behoorlijk goddeloos iets — en daar werd in 26 talen, geloof ik, de rozenkrans gebeden. Nou zijn we in de mooie hoofdstad gezegend met Femke Halsema. Zij is van GroenLinks, de voormalige communistische partij van Nederland, en Burke is een conservatieve man. Als mevrouw Schilder en mevrouw Keijzer de bal op de stip leggen, dan weet ik exact wat er gaat gebeuren. Dan gaat er gezegd worden: "dit is een hele enge, conservatieve man. Ik wil niet dat hij hier

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

een processie gaat houden."

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Ik snap de angst, maar die angst hebben wij ingekaderd in deze wet. Een processie of een openbare manifestatie voor het geloof wordt niet verboden in deze wet.

De **voorzitter**:
Volgens mij kunt u uw betoog vervolgen. Toch niet, er is een vraag van mevrouw Martens-America.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Een verduidelijkende vraag. Juist bij die processies, ongeacht van welke religie die is, hebben we de afgelopen jaren de meest vreselijke uitspraken gehoord en dat is nog zachtjes uitgedrukt. Ik noem als voorbeeld als het gaat over homogenezing of dat de mensen in onze joodse gemeenschap eigenlijk aliens zouden zijn, en dergelijke. Betekent het volgens deze wet dat alle uitspraken binnen processies onder de noemer "processie" vrij zijn om uit te spreken? Is dat dan hoe ik hem afdek?

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Het is natuurlijk zo dat alle opvattingen, hoe controversieel, aanstootgevend of verontrustend dan ook, nu al worden beschermd. Dat zal onze wet niet veranderen.

De **voorzitter**:
U kunt uw inbreng vervolgen. Kunt u uw microfoon aanzetten, alstublieft?

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Sorry. Voorzitter, de initiatiefwet is ook heel expliciet in wat er niet gebeurt. Niet iedere religieuze bijeenkomst wordt geraakt. Een eenmalige bijeenkomst blijft mogelijk. Een religieuze viering op een bijzondere feestdag, waar de heer Bosma het bijvoorbeeld net over had, blijft gewoon mogelijk. Maar sommige organisaties gebruiken straatgebeden niet uitsluitend om religieuze redenen. Zij gebruiken dergelijke bijeenkomsten ook om zichtbaarheid, invloed en maatschappelijke aanwezigheid te demonstreren. Dat is geen geheim en dat hoeft ook niemand te verbazen. Daar moeten we eerlijk over zijn.

Deze wet richt zich op situaties waarin een manifestatie door haar aard, duur, frequentie en schaal een structureel en omvangrijk beslag legt op de openbare ruimte en daarmee kan bijdragen aan een vorm van maatschappelijke dominantie. Met een nieuw artikel 5a krijgen burgemeesters eindelijk een duidelijk instrument om te kijken naar de daadwerkelijke effecten van een manifestatie op de openbare ruimte. Deze wet gaat namelijk uiteindelijk over één fundamentele vraag: van wie is de openbare ruimte? Is die van de luidste groep, de best georganiseerde beweging, of gewoon van alle Nederlanders?

Wat ons betreft is het antwoord glashelder. Wie wil demonstreren, moet daar ruimte voor krijgen. Wie wil geloven, moet daar ruimte voor krijgen. Maar niemand krijgt het recht om via structurele manifestaties een straat, plein of wijk tot zijn ideologische territorium te maken. De openbare ruimte moet neutraal blijven, niet omdat geloof moet verdwijnen uit Nederland, maar omdat vrijheid alleen kan bestaan wanneer iedereen zich in die ruimte even vrij voelt. Precies daarom dienen wij deze initiatiefwet in.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dank u wel.

De **voorzitter**:
U heeft nog een interruptie van de heer Van den Brink.

De heer **Tijs van den Brink** (CDA):
Ik zit een beetje te zoeken op wie u nu precies doelt. Blijft de vrijheid van godsdienst overeind? Blijven alle godsdiensten wat u betreft gelijk behandeld worden?

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Dat is zeker waar. Alles blijft hetzelfde. We gaan niks doen aan geloofsovertuigingen of aan de vrijheid van godsdienst. Alle regels gelden voor iedereen.

De heer **Tijs van den Brink** (CDA):
Maar dan nogmaals mijn vraag. Op welke manifestaties ... Op wie richt u zich dan?

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Wij richten ons op alle manifestaties die qua duur, frequentie, schaal en aard belastend zijn voor de democratische rechtsstaat. Dat kunnen dus ook andere dingen dan straatgebeden zijn.

De **voorzitter**:
Ik zie geen interrupties meer. U was ook aan het einde gekomen van uw betoog, begreep ik? Dan is het woord aan de heer Clemminck.

De heer **Clemminck** (JA21):
Voorzitter, dank u wel. We gaan de initiatiefwet wel lezen, want volgens mij blijven we allemaal in verwarring achter over wie hier nu bedoeld wordt.

Voorzitter. Eind jaren zestig muntte de radicaal-linkse Duitse activist Rudi Dutschke de term "de lange mars door de instituties". De Marxisten wisten de macht niet te krijgen via democratie, maar de echte macht, zo begreep links, zit helemaal niet bij de democratische volksvertegenwoordigers. Linkse ideologie moet worden geïndoctrineerd op universiteiten en in de media, de cultuursector en de ambtenarij. Zo begon de mars door de instituties.

Mijn fractie van JA21 moest hieraan denken bij het verbod op gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties. Vanuit alle hoeken en gaten kropen ze uit hun instituties om de Kamermeerderheid die achter de motie van JA21 en de SGP stond, onderuit te halen. Het komt erop neer dat wij, de volksvertegenwoordigers, niet het algemeen belang mogen bepalen in deze kwesties, maar dat zij dat doen. Het demonstratierecht is zowat heilig en absoluut.

Natuurlijk is daar weer het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens dat, net als bij bijvoorbeeld een term als "massamigratie", een Kamermeerderheid blokkeert. Door rechterlijke uitspraken, veelal internationaal, is net als bij het stikstofdrama de juridische knoop onoplosbaar. Natuurlijk deed de ongekozen burgemeester ook nog een duitje in de zak. "We kunnen al ingrijpen", schreven ze. Nou, doe dat dan alsjeblieft, zou ik zeggen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Dit orkest der instituties staat in schril contrast met het rechtsgevoel van burgers en dienders. Hun normbesef zegt dat het niet normaal is om onherkenbaar deel te nemen aan een samenleving. Hun normbesef zegt dat gezichtsbedekking bij demonstraties intimiderend en agressief overkomt. Hun democratisch ethos zegt dat ze als Nederland zelf willen bepalen hoe ze wel of niet willen leven volgens welke spelregels. Dat doen ze graag via hun zelfgekozen democratische volksvertegenwoordigers, wij dus.

JA21 wil dat de minister werk maakt van onze motie. Snelle invoering van wetgeving met een verbod op gezichtsbedekkende kleding. Daar is duidelijk een Kamermeerderheid voor, bij herhaling zelfs. Stop daarom met treuzelen en ga aan de slag. Kan JA21 daar eindelijk op rekenen?

De minister van BZK zei bij WNL deze week dat een verbod op gezichtsbedekking bij demonstraties niet kan, omdat je dan iets verbiedt wat normaal gesproken in de openbare ruimte wel zou kunnen. Komt het kabinet dan met een totaalverbod op gezichtsbedekking in de openbare ruimte, vraag ik mij dan af. Is de minister bereid om de normstelling in de huidige WOM om te draaien? Dus: "Er is een verbod, tenzij". Er zou dan alleen een uitzondering mogelijk zijn na een akkoord van de minister, in plaats van dat je te maken hebt met een burgemeester met slappe knieën of persoonlijke beleidsopvattingen.

Voorzitter, ik heb hier een concepttekst bij me voor een verbod. Het geduld van de fractie van JA21 is bijna op. Hij is in de zomer geschreven; het is bijna af. Indien het te lang duurt, kunnen we natuurlijk altijd nog zelf het initiatief nemen als Kamer.

In een eerder debat gaf de minister van JenV aan dat wegblokkades verboden zijn en niet onder het demonstratierecht vallen. Ik had het er al even over met collega Martens-America in een interruptie. In de praktijk zien we echter dat alleen de eerste groep mensen die de snelweg oploopt, strafbaar wordt gehouden, terwijl de grote groep die daarna komt, niet strafbaar wordt gehouden. Zij worden gezien als demonstranten. Dat is voor mijn fractie van JA21 onacceptabel. De grootste groep komt ermee weg en krijgt een gratis ritje naar het ADO-stadion. Welke regels en wetten moeten er veranderen om iedereen die de snelweg oploopt en de weg blokkeert, van de eerste tot de laatste, strafrechtelijk te kunnen vervolgen?

Tot slot, voorzitter. Dit orkest der instituties staat in schril contrast met het rechtsgevoel van burgers en dienders. Wie gaat dit winnen, is de vraag. Wordt het de diplomademocratie van hogeropgeleiden die via de macht van de instituties een stempel op de samenleving drukken, of wordt het de representatieve democratie van gekozen volksvertegenwoordigers? Anders verliest de agent die met ammoniak werd overgoten door Hamas- en Pali-tuig. De dader is nooit opgepakt. Straffeloos kon die ermee wegkomen, want: gezichtsbedekking. Anders verliest de burger die niet snapt waarom normen en wetten niet worden gehandhaafd. Daarmee verliezen we allemaal. Het raakvlak voor demonstratierecht zal afnemen.

Tot zover, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank voor uw inbreng. U heeft toch geen interruptie, mevrouw Bikker? Nee. Dan geef ik

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

u het woord, als de heer Clemminck zijn microfoon uitgezet heeft.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Voorzitter, dank u wel. Ik heb geen initiatiefwet bij me.

Voorzitter. Een demonstratie is bedoeld om gezien en gehoord te worden. Soms betekent dit dat je anderen tot last bent. Dat is niet per definitie een probleem. Sterker nog, een demonstratierecht dat er alleen is als niemand er last van heeft, zou wel een heel beperkt demonstratierecht zijn. Maar er is ook een grens. Het recht om te demonstreren betekent niet het recht om geweld te gebruiken, andermans bezittingen te beschadigen of om de wet verder maar naast je neer te leggen. De kern van dit debat is voor mij de vraag hoe we enerzijds ruimte bieden aan demonstraties, grenzen stellen waar nodig, en die ook handhaven, en tegelijkertijd voorkomen dat de bescherming van dat ene grondrecht ten koste gaat van de uitholling van de rechtstaat als geheel.

Voorzitter. Ja, ik ben het eens met de conclusie van het WODC-onderzoek en het kabinet dat ons demonstratierecht nu niet compleet op de schop hoeft. De nuchtere constatering is namelijk dat de meeste demonstraties probleemloos verlopen. Ik zeg nadrukkelijk "maar", want het demonstratierecht wordt wel te vaak misbruikt. Dat gebeurt wanneer mensen onder het mom van een demonstratie uit zijn op grote wanordelijkheden, wanneer ze vernielen, wanneer het verkeer langdurig wordt verstoord, wanneer er onveiligheid ontstaat omdat andere mensen bijvoorbeeld snel ergens naartoe moeten. Neem bijvoorbeeld de ambulance die onderweg is en die er nu niet door kan.

En eigenlijk gebeurt er dan altijd iets dat gewoon verboden is. Het is verboden om het spoor te bezetten en erop te gaan zitten. Het is verboden om zittend of met een trekker de snelweg op te gaan. En toch wordt er dan te weinig opgetreden, heel vaak zelfs nauwelijks. Dan is het niet verwonderlijk wanneer er vanuit de samenleving of vanuit de politiek wordt opgeroepen tot een strenger demonstratierecht. Ik heb voorbeelden genoeg gehoord tijdens deze vergadering. Hoe vinden de ministers zelf dat het gaat? Vinden de ministers niet dat raddraaiers eigenlijk veel meer opgepakt en vervolgd zouden moeten worden? Ik denk bijvoorbeeld aan het geweld in Loosdrecht, waar we hebben gezien dat er alleen een veroordeling plaatsvond en veel minder dat alle raddraaiers vervolgd werden.

Voorzitter. Bij duidelijkheid over waar het demonstratierecht eindigt, past het dit kabinet, het OM en de politie ook om één lijn te trekken. Ik heb het betreurd de afgelopen tijd veelvuldig te zien dat dat misging. Het OM en de politie zeiden recent dat zij niet zullen optreden wanneer boeren met hun trekker op de snelweg gaan rijden, maar in Twente werd besloten dat demonstreren met een trekker op een snelweg niet binnen het demonstratierecht valt. Kom met één duidelijke lijn. Dat geldt ook voor al die andere gevallen. Als mensen de weg naar Schiphol willen blokkeren, als ze ergens anders op de snelweg gaan zitten: maak duidelijk wat de lijn is en hoe er wordt gehandhaafd.

Ook bij een spoorbezetting is het kabinet nog niet echt van plan om iets te doen met de motie-Michon. Het kabinet wil in gesprek met de Kamer, maar wat nu de verschillende opties en overwegingen zijn, is mij onduidelijk. Wat wil het kabinet nu? Graag een toelichting van de ministers.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Dan het verbod op gezichtsbedekkende kleding. Het kabinet staat tot nu toe nog niet echt bekend om krachtdadige wapenfeiten. Een nieuw voorbeeld in dat rijtje is het gedraal rond het verbod op gezichtsbedekkende kleding tijdens demonstraties. Er liggen gewoonweg meerdere Kameruitspraken. Toch gebeurt er niks. Het terug naar de Kamer pingpongen, zonder toe te lichten waarom het kabinet geen keus maakt — zo lees ik de Kamerbrief — zie ik als een gebrek aan leiderschap. Bij het verbod op gezichtsbedekkende kleding gaat het niet alleen om wie er juridisch gelijk heeft of het feit dat burgemeesters al kunnen besluiten om het te verbieden. Het gaat er ook om dat je als overheid een norm stelt. In dit land kun je frank en vrij uitkomen voor je mening. In dit land kijken we elkaar aan, ook als we het helemaal niet eens zijn. En een vrije samenleving zijn, betekent dat je letterlijk elkaar kunt aankijken, ook als je gruwelijk van mening verschilt. Uiteraard heb ik begrip voor de momenten dat het echt niet kan, als er gevaar is voor repercussies bij familie, zoals bij de ambassade van Iran. Als de burgemeester dit alles nu al kan verbieden, zegt het kabinet dan eigenlijk dat burgemeesters, politie en OM op dit moment tekortschieten? Dat zou het ook kunnen zijn, maar dan verwacht ik dáár actie op van het kabinet. Wat is het nu?

Voorzitter. In reactie op mijn motie om nationale herdenkingen beter te beschermen, beargumenteert het kabinet dat er geen aanvullende wetgeving nodig is. Als aanvullende wetgeving niet nodig wordt geacht, welke concrete extra bescherming krijgen herdenkingen dan in de praktijk? En hoe wordt gewaarborgd dat burgemeesters in vergelijkbare situaties niet verschillend handelen?

Voorzitter. Ik kom tot mijn laatste punt: het verplaatsen van demonstraties. Hier om de hoek is een prachtige plek om je beklag te doen over wat je ook maar dwarszit. Je kan op het Malieveld echt een koprol maken en nog veel meer en alles uitleggen wat je dwarszit, met heel veel mensen samen. Ga dat lekker doen. Maar toch zoeken veel organisaties bewust een plek op om de openbare orde of het treinverkeer langdurig te verstoren. Demonstreren op een treinstation, zodat het treinverkeer stil komt te liggen, terwijl er niet gedemonstreerd wordt voor goedkopere treinkaartjes: het is gewoon een populaire manier om makkelijk de aandacht te krijgen. Ik moest een beetje denken aan zuster Ursula.

De **voorzitter**:
Kunt u afronden? U bent over uw tijd heen.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Zeker. Dit was ook bijna mijn afronding. Ik zou aan de minister willen vragen waarom het in dit soort situaties nu niet lukt dat burgemeesters locaties waar men demonstreert, afwijzen en andere locaties aanwijzen. Wat is ervoor nodig om dat te verbeteren?

Dank uw wel.

De **voorzitter**:
Ik dank u voor uw inbreng. Het woord is aan de heer Bosma.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Even een kleine rectificatie: het was niet zuster Ursula van Rob de Nijs. Het is zuster Immaculata.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Dank, dit moet echt goed in de Handelingen.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Lees dat prachtige gedicht nog even terug.

Voorzitter. Afgelopen dinsdag wilde ik gewoon op werk verschijnen. Soms moeten wij dat doen als Kamerleden. Maar ik kon alleen onder politiebegeleiding dit gebouw betreden, u weet wel: de tempel van de Nederlandse democratie. Ik werd dus gehinderd in het uitoefenen van mijn functie. Hetzelfde volkje dat even daarvoor de plenaire vergadering tot drie keer toe had verstoord, blokkeerde ons gebouw en bekladde de gevel. Er weerklonk een spreekkoor: "Bosma, schande. Bloed aan je handen." Nou had ik even daarvoor bij het bereiden van de lunch — ik ben van een volkspartij dus het was een broodje kaas — mezelf ontzettend in mijn hand gesneden. Kijk maar. Ik bloedde inderdaad als een rund, dus ze hadden wel gelijk, maar dat bedoelden ze niet, denk ik. Tevens werd ik uitgescholden voor "kutnazi, kutnazi". Prima hoor, maar het noopt wel te kijken of het organiserende Extinction Rebellion zelf afstand weet te bewaren tot de kernwaarden van het nationaalsocialisme, oftewel: wie is er nou de kutnazi?

Extinction Rebellion zijn milieufreaks, net als de nazi's. Ze zijn antisemiet, net als de nazi's. En net als de nazi's verstoren ze het democratische proces. Wat dinsdag hier dus voor de deur gebeurde, maakt namelijk deel uit van een keiharde campagne. We zagen de verstoring van de vergadering van de gemeenteraad van Utrecht. De burgemeester, tevens voorzitter van de VNG, moest naar buiten rennen en vluchten. De vergadering, het hoogste lichaam in de lokale democratie, kon geen doorgang vinden. Raadsvergaderingen zijn verstoord in Emmen, Rotterdam, Castricum, Amsterdam, Den Haag en in de provincie Groningen. Extinction Rebellion accepteert niet dat gemeenteraden beslissingen nemen die hen niet bevallen. De straat moet regeren, het recht van de sterkste. Het is de Weimarrepubliek all over again.

Al een kleine 50 keer hebben ze de snelweg geblokkeerd en stations bezet: een dramatische inperking van de vrijheid van burgers, buiten de rechtstaat om. Deze knokploeg beslist zelf wel waar automobilisten mogen rijden en of burgers de trein kunnen halen.

Een aanval met boterzuur betekende ademhalingsproblemen, brandwonden en oogletsel. Extinction Rebellion kondigde een herhaling aan. Dreiging dus, met nog meer geweld tegen burgers.

Extinction Rebellion houdt filmavondjes. Ze kijken dan gezellig met z'n allen naar de film How to blow up a pipeline. Ze zouden in een linkse bierkelder in Amsterdam bij elkaar komen om te vergaderen over de vraag of "we geweld moeten gebruiken om de aanpak van de klimaatcrisis af te dwingen". Gemeenten waar Zwarte Piet wordt gevierd, worden bedreigd, ministeries worden beklad, ruiten worden ingegooid bij bedrijven, bij ambassades, scholen worden dichtgeplakt. De krijsers van afgelopen dinsdag verstoorden waarschijnlijk op 4 mei ook onze Nationale Herdenking op de Dam in Amsterdam: totaal geen respect. Ze eisen zelfs andere berichtgeving door de NPO en blokkeren daarom de studio's op het Media Park. Zíj willen uitmaken wat journalisten berichten. Dat is opnieuw helemaal in de nationaalsocialistische traditie.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Bij dit alles hoort Jodenhaat. Extinction Rebellion is opgericht door Holocaustontkenner Roger Hallam. Hij noemt de moord op 6 miljoen Joden, ik citeer "een bijna normale gebeurtenis". Extinction Rebellion zwaait met vlaggen van terreurorganisatie PFLP, medeorganisator van 7 oktober, en verheerlijkt de intifada. Een plechtige herdenking van 7 oktober door de Joodse gemeenschap op de Dam in Amsterdam wordt ruw verstoord met projectielen. XR zegt: Israël heeft zelf 7 oktober gepleegd. Ze bewieroken die gruwelijke slachtpartij met 1.200 doden en noemen het een "verzetsactie". Een XR-figuur dat lesgeeft op het mbo, hitst minderjarige leerlingen op om geen Israëlische producten te kopen. "Kauft nicht bei Juden!"

Voorzitter. Wat niet te pruimen is: XR kan rekenen op de sympathie van de elites en de instituties van Nederland. De NPO maakt lovende programma's over deze terroristen en kopieert blind hun informatie. Leden van het Openbaar Ministerie getuigen van hun liefde voor XR. Een advocaat-generaal doet zelfs mee aan acties. En er is blijkbaar een Extinction Rebellion-ambtenarennetwerk.

XR krijgt fopstrafjes of wordt door de rechter zelfs in het gelijk gesteld. De politie werkt keer op keer mee als snelwegen worden bezet. Vreemd, want de overheid treedt wel keihard op tegen protesten van boeren, rondom de azc's of corona. Zie ook hoe de blokkeerfriezen keihard, bikkelhard werden aangepakt. Waarom doet de overheid niets en komen ze overal mee weg, keer op keer?

Drie minuten voor deze vergadering kwam het bericht binnen dat 53 actievoerders van Extinction Rebellion niet worden vervolgd voor het blokkeren van de snelweg op 29 augustus, terwijl de politie had aangekondigd strenger te zullen optreden.

De **voorzitter**:
Kunt u een moment wachten met uw betoog. Het lid Kostić wil een punt van orde maken.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
Punt van orde. Bedreigingen zijn onacceptabel, maar ik wil de voorzitter erop wijzen dat het hier gaat om een groep mensen die onderdeel zijn van XR, een groep die bestaat uit oma's, opa's, studenten et cetera, en die nu gewoon worden weggezet als terroristen. Zij kunnen zich niet verdedigen. In het licht van de waarde van de rechtstaat denk ik dat de voorzitter daar iets van mag zeggen. Maar dat is aan de voorzitter.

De **voorzitter**:
U heeft uw punt gemaakt en de heer Bosma vervolgt zijn betoog. Nee, eerst mevrouw Keijzer.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dank, voorzitter. Ik ben eigenlijk wel buitengewoon gecharmeerd van het betoog van de heer Bosma. In het initiatiefwetsvoorstel waar wij mee bezig zijn en dat zal worden ingediend, wordt ervan uitgegaan dat als naar de aard, omvang en frequentie dermate wordt gedemonstreerd door mensen die uiteindelijk uit zijn op ondermijning van de democratische rechtstaat … En dat waren nazi's. Dat blijkt ook uit het betoog van de heer Bosma. Hij legt dat neer voor Extinction Rebellion. Ziet hij dan ruimte voor aanscherping van de wet om dit soort types de voet dwars te zetten?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Dat hoeft eigenlijk helemaal niet, want je kunt heel veel dingen uit het strafrecht halen om gewoon op te treden op die snelwegen: er wordt geen gehoor gegeven aan een bevel, je blokkeert, je doet het in vereniging. Iemand die drie weken rechten heeft gestudeerd, vindt zo vijf, zes, zeven, acht, negen, tien aanknopingspunten om ze op te pakken. Maar we willen het blijkbaar niet. Ze pakken wel die boeren aan. Als je demonstreert tegen de azc's word je ook opgepakt. Ik ben een week bij het proces geweest tegen de blokkeerfriezen: er wordt van alles bij verzonnen en bijgehaald om ze maar te pakken. Maar deze types kunnen gewoon 50 keer de snelweg bezetten. Dat is een grove schande.

De **voorzitter**:
Mevrouw Keijzer. Meneer Bosma, wilt u uw microfoon uitzetten?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik had het bericht gemist dat 43 mensen gewoon weer niet vervolgd worden. Het zijn er 53, hoor ik. Nou ja, 43, 53, 63: het zijn er veel te veel. Zij worden niet vervolgd, terwijl anders was beloofd. Het zou zeer gepast zijn, gezien de hooglopende reacties richting de boeren. Maar dat is het strafrecht. Dat is achteraf. Wij hebben een initiatiefwet. Hij hoeft nu geen antwoord te geven, maar ik kom bij de heer Bosma langs. In die wet willen we dit vóóraf voor deze mensen gaan verbieden. Want het ondermijnt onze rechtstaat, het ondermijnt zelfs het Tweede Kamerlid dat zijn werk als volksvertegenwoordiger wil uitvoeren.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
De beweegredenen voor die wet heb ik niet gelezen. Het klinkt mij als muziek in de oren, dus ik zal het met heel veel plezier gaan lezen.

Ten slotte, voorzitter.

De **voorzitter**:
U heeft nog dertien seconden.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Minister Heerma zei vorige week nog dat Extinction Rebellion geen bedreiging vormt voor de democratische rechtsorde. Maar hoe betitel je dat dan: dat constant en consequent verstoren van vergaderingen van de Tweede Kamer en gemeenteraden?

Voorzitter. Het allerschokkendste is dit: de verwevenheid van de politieke onderwereld en de politieke bovenwereld. Toppolitici van PRO prijzen Extinction Rebellion openlijk: Frans Timmermans, Jesse Klaver, allemaal. PRO-politici doen zelfs mee aan acties. Strijders van Extinction Rebellion worden op het partijcongres op het podium gehesen en toegejuicht en zaterdag marcheren ze samen: PRO en Extinction Rebellion. Het is de normaalste zaak van de wereld. De traditionele sociaaldemocratie is dood en begraven. Joop den Uyl, ik mis je.

De **voorzitter**:
Dank voor uw inbreng. Dan is het woord aan de heer Sneller.

De heer **Sneller** (D66):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dank, voorzitter. Demonstreren is een van de belangrijkste vrijheden in onze democratische rechtstaat. Het geeft mensen de ruimte om zich uit te spreken, ook als hun boodschap schuurt, irriteert of de macht uitdaagt. Juist die ruimte moeten we beschermen. Gelukkig gaat dat bij veruit de meeste demonstraties goed: 97% vormt geen enkel risico voor de openbare orde of veiligheid. Slechts bij 0,03% — dat is 3 op de 10.000 — is sprake van meer dan tien incidenten, waarbij in de registratie onduidelijk is of die incidenten door demonstranten of door derden worden veroorzaakt.

Ook onder Nederlanders is de steun voor demonstratierecht groot. Maar vrijheid is niet hetzelfde als vrij spel. Mijn visie lijkt een beetje op het succesvolle programma Ruimte voor de Rivier. Uiteindelijk heb je dijken nodig om het water te sturen, maar geef het water ook de ruimte om te meanderen, want iedereen zal zich de beelden herinneren van overstromingen. Als de druk een keer hoog is en de ruimte te beperkt, dan loopt het over, met grote schade als gevolg.

Daarom moeten we volgens mij twee dingen doen: de ruimte beschermen voor vreedzaam protest en het trekken van een duidelijke grens bij geweld en intimidatie. Ik herken dat ook in de koers van het kabinet.

Voorzitter. Het WODC heeft een gedegen en waardevol ijkpunt voor dit debat neergelegd. Dank aan alle onderzoekers en alle geïnterviewden die daaraan hebben bijgedragen. Tegen de achtergrond van het belang van het demonstratierecht voor onze democratie, de praktijk en ook het onderzoek van WODC zijn er wat mij betreft geen aanleidingen voor ingrijpende aanpassingen van het demonstratierecht, zoals het WODC zelf ook beargumenteert. Sterker nog, wanneer overheid en politiek steeds meer nadruk leggen op controle en begrenzing van demonstraties, die in overgrote meerderheid vreedzaam verlopen, kan dat juist extra spanning veroorzaken, met alle negatieve gevolgen van dien. Ook de Nationale ombudsman heeft daarvoor gewaarschuwd. De kern is wat mij betreft helder: maak het demonstratierecht niet kleiner, maar zorg ervoor dat iedereen er veilig en daadwerkelijk gebruik van kan maken.

De **voorzitter**:
Voordat u verdergaat: u heeft een interruptie van de heer Clemminck.

De heer **Clemminck** (JA21):
De heer Sneller maakt een onderscheid tussen een vreedzaam protest en een gewelddadig protest. Er is nog een tussencategorie en dat is protest dat leidt tot strafbare feiten. In hoeverre vindt de heer Sneller dat een protest nog steeds een acceptabel protest is op het moment dat er strafbare feiten worden gepleegd?

De heer **Sneller** (D66):
Als er strafbare feiten worden gepleegd, is er meer ruimte om daar ook gewoon strafrechtelijk tegen op te treden. In het coalitieakkoord staat ook dat we de strafbepaling — mevrouw Martens-America noemde die — gaan aanpassen. Ik ben het met de heer Clemminck eens dat het niet alleen maar gaat om geweld plegen, maar om de grenzen van de wet overschrijden. Ook het WODC zegt dat bij demonstraties waar demonstranten bewust de grenzen van de wet overschrijden internationale mensenrechtenverdragen in bepaalde gevallen meer ruimte bieden voor strafrechtelijk optreden binnen de huidige wettelijke kaders dan het OM en de Nederlandse rechter

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

lijken te zien. Daar is volgens mij ook meer ruimte.

De **voorzitter**:
U kunt u betoog vervolgen. Nee, ik zie dat de heer Flach een interruptie heeft.

De heer **Flach** (SGP):
Tot mijn eigen verrassing beluister ik de laatste zinnen van de heer Sneller met instemming. Mag ik daaruit de conclusie trekken dat ook D66 vindt dat het evident strafbaar is als je tot 50 keer toe de snelweg bezet, en dat het OM en de rechterlijke macht daar meer tegen zou kunnen en moeten optreden?

De heer **Sneller** (D66):
Ik heb in de brief van het kabinet ook gelezen: gevaarzettende acties zoals we zagen op snelwegen en het spoor passen daar op geen enkele manier bij. Er zijn ook afspraken gemaakt met het Openbaar Ministerie om in die situaties vaker te kijken of er vervolgd kan worden. De heer Clemminck schetste het ene extreem. Het hangt ervan af wat er vervolgens gebeurt. We hoorden ook het andere extreem: jarenlange gevangenisstraffen voor dingen die niet gevaarzettend waren. Dat zou je ook niet willen. Daartussen zit een hoop ruimte.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Volgens mij heb ik nog één interruptie. Als je luistert naar het betoog van de heer Bosma en naar het betoog van de heer Sneller en je realiseert je dat de oplossing blijkbaar het strafrecht is, dan accepteer je dus dat dit soort types de openbare ruimte claimen en het gewone leven van mensen bewust keer op keer frustreren. Dan is toch "de experts zeggen het" volledig de benadering waardoor mensen op een gegeven moment het geloof in de rechtstaat juist verliezen? Daardoor ben ik bang voor de dag waarop mensen op een gegeven moment het recht in eigen handen nemen. Ziet de heer Sneller dat nou totaal niet? Blijft hij dan hangen in een WODC-rapport waarin de experts zeggen dat het niet hoeft? We moeten op een gegeven moment toch ook stilstaan bij het effect dat dit soort zaken in de samenleving oproept? Helemaal als het bewust is. Dit wordt bewust gedaan door XR.

De **voorzitter**:
Uw vraag?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Een vraag? Ik heb dit betoog met een aantal vragen doorspekt.

De **voorzitter**:
Wilt u dan afronden?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Het komt er elke keer weer op neer: kan de heer Sneller misschien eens loskomen van wat "de experts" zeggen en kijken wat er in de samenleving aan de hand is?

De heer **Sneller** (D66):
Dat heb ik gedaan. Dat heb ik in mijn inbreng gedaan en dat heb ik buiten deze zaal gedaan. Ik heb daar alleen en hele andere afdronk van dan mevrouw Keijzer. Zij komt met een initiatiefwetsvoorstel om burgemeesters op voorhand censuur te laten

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

toepassen op bestuurlijke gronden, volgens mij. Dat lijkt me niet de weg, als ik het zo beluisterde.

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Hoe ziet de heer Sneller dan de oplossing voor het probleem dat veel mensen nu niet strafrechtelijk vervolgd kunnen worden omdat ze gezichtsbedekkende kleding dragen, als hij de gezichtsbedekkende kleding niet wil verbieden?

De heer **Sneller** (D66):
Ten eerste kunnen burgemeesters als er aanleiding toe is, dat voor en tijdens een demonstratie verbieden. Ze krijgen vervolgens extra mogelijkheden. Het WODC zegt daar iets over. Er zijn trouwens niet alleen experts betrokken, maar er zijn allerlei belanghebbenden en mensen met een mening geïnterviewd. Het WODC zegt: kijk nou naar de noodbevoegdheden voor bestuurlijke verplaatsing, et cetera, en of daar nieuwe dingen voor moeten worden gecreëerd. Daar zijn mogelijkheden. De identificatieplicht geldt ook gewoon tijdens demonstraties. En als de politie iemand oppakt die een masker op heeft, van wat voor origine dan ook, kan je bij strafrechtelijke feiten ook gewoon vragen: identificeer uzelf.

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Dat zijn bevoegdheden die nu al bestaan, toch?

De heer **Sneller** (D66):
Zeker. Daarom denk ik ook niet dat een algeheel verbod nodig is. Burgemeesters kunnen die al gebruiken. Ook de politieorganisatie zegt geen behoefte te hebben aan deze extra verboden die door politiek Den Haag worden overwogen.

De **voorzitter**:
Mevrouw Schilder, uw laatste interruptie.

Mevrouw **Schilder** (Groep Markuszower):
Ik zie voornamelijk een toename van de problemen met mensen die gezichtsbedekkende kleding dragen, dus ik zou graag willen weten hoe de heer Sneller daarnaar kijkt.

De heer **Sneller** (D66):
Als dat zo is, denk ik dat burgemeesters er vaker toe zullen overgaan om dat soort verboden uit te vaardigen bij concrete demonstraties als er aanleiding voor is. Maar dat is geen enkele reden om over te gaan tot een generiek verbod.

De **voorzitter**:
U kunt uw betoog vervolgen. U heeft nog ruim drie minuten.

De heer **Sneller** (D66):
Dan gaat de timer ook weer aan. Over onnodige barrières: een demonstratie mag niet worden verboden of beëindigd, alléén omdat deze niet of te laat is aangemeld. Ik ben blij dat het kabinet dat ook in de wet wil gaan opnemen. Dat was ook een van de aanbevelingen van de experts.

Het demonstratierecht beschermen betekent echter ook dat burgemeesters en politie

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

over de juiste instrumenten moeten beschikken wanneer mensen wél over de grens gaan. De ministers willen dat doen door het handhavingskader voor bestuurlijke verplaatsing op te nemen in de Gemeentewet. Ik denk dat het inderdaad belangrijk is dat er goede kaders voor komen.

Voorzitter. In plaats van met extra regels te komen, kunnen we beter zorgen voor voldoende capaciteit om bij de huidige problemen eventueel te handhaven. Want inzet ten behoeve van het faciliteren van demonstraties kost capaciteit die je niet voor andere doelen kan inzetten. Daar moeten we ook eerlijk over zijn. Maar wie wil dat demonstraties veilig kunnen plaatsvinden, moet ook zorgen dat er genoeg mensen zijn om die in goede banen te leiden. In het coalitieakkoord is extra geld uitgetrokken voor de politie. Ik ben benieuwd hoe de minister van Justitie de inzet daarbij ziet en hoe het gaat met de uitrol van het aantal vredeskorpsen, die juist tot minder inzet kan leiden.

Voorzitter. Ik ben ook zelf bij de politie langs geweest om hierover te spreken. Hun boodschap was eigenlijk eenvoudig: geef ons de ruimte om rustig en professioneel ons werk te doen. Daar ligt ook een verantwoordelijkheid voor ons als politici: niet als Kamerleden vanuit Den Haag al tijdens een demonstratie roepen dat de politie harder moet optreden, dat een burgemeester moet ingrijpen of dat een demonstratie verboden zou moeten worden. Ik denk dat we onszelf een beetje overschatten als we vanaf de zijlijn operationeel bevel zouden voeren. Daarmee politiseren we ook de waarborgen van dit grondrecht en riskeren we juist dat de inhoud van een demonstratie en de mate waarin deze boodschap vrijelijk kan worden geuit, vermengd raken, terwijl dat toch juist de kern is van het demonstratierecht. Dan helpen we vervolgens niemand: niet de mensen die vreedzaam willen demonstreren, niet de agenten die ter plaatse moeilijke afwegingen moeten maken en niet de burgemeester die verantwoordelijk is voor de openbare orde. Laten we dus heldere regels stellen, instrumenten in handen geven om geweld en intimidatie stevig aan te pakken en vervolgens vertrouwen op de professionals en het lokaal bestuur om die regels toe te passen. Zo beschermen we de openbare orde en een van de belangrijkste vrijheden van onze democratie.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Ik dank u voor uw inbreng. Dan is het woord aan de heer Van Baarle.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dank, voorzitter. Het demonstratierecht vormt een van de fundamenten van onze democratische rechtstaat. Gelukkig gaat dit over het algemeen goed: 97% van de demonstraties verloopt rustig en vredig. Bij 1% van de demonstraties zijn meerdere incidenten. Het WODC heeft uitgebreid onderzoek gedaan en de conclusie luidt dat het wettelijk kader voldoet in de kern en ingrijpende wijzigingen niet nodig zijn. Die conclusie wordt door de regering onderschreven.

Voorzitter. De vraag is waarom het kabinet dan toch verder lijkt te gaan met de wettelijke mogelijkheid voor de politie om stelselmatig informatie in te winnen en toegang te verlenen tot chatgroepen. Denk aan het strenger vormgeven van de kennisgevingsplicht, camera's voor identificatie, meer ruimte voor een burgemeester om een integraal demonstratieverbod af te kondigen, en nog meer maatregelen, die verder gaan dan wat het WODC bepleit op basis van onderzoek en de gesignaleerde knelpunten. Mijn vraag

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

aan het kabinet is of er dan wel recht wordt gedaan aan de conclusie van het WODC die het zelf omarmt. Als we het zien misgaan, bijvoorbeeld bij de anti-azc-demonstraties op het Malieveld, waarom zouden we dan niet voldoen aan het beter benutten van het bestaande kader? Denk aan meer inzetten op antiradicalisering in de richting van extreemrechts, het inzetten van meer capaciteit, of ervoor zorgen dat onze diensten extreemrechts beter onder de loep nemen.

Voorzitter. We moeten terughoudend zijn. We zien in dit huis al verschillende pogingen tot het inroepen van censuur. Dat zien we vooral tot uiting komen bij demonstraties tegen de genocide in Gaza. De meest gekke voorstellen worden gedaan in dit huis: van het verbieden of beperken van sit-ins op stations tot het verbieden van de leus "from the river to the sea" en van het verbieden van demonstraties bij selectieve herdenkingen of herdenkingen met Israëlische genocidesteuners tot bewindspersonen die zich uitspreken tegen demonstraties tegen Israëlische oorlogsmisdadigers.

De **voorzitter**:
Er is een punt van orde van mevrouw Van der Plas en mevrouw Bikker.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Wij hebben hier in de Kamer afgesproken dat we de leus die de heer Van Baarle net weer noemt, niet meer bezigen. De Kamer heeft zich daar in meerderheid over uitgesproken. Ik kijk ook even naar de voorzitter, want de heer Van Baarle en ook zijn partijgenoten en fractiegenoten gebruiken elk debat wel weer om deze leus toch weer eventjes te noemen. Ik wil dat de voorzitter daar scherp op let en dan ook ingrijpt.

De **voorzitter**:
Mevrouw Bikker niet meer? U heeft een interruptie, begrijp ik. Dit was een punt van orde. Wat mij betreft laten we het bij deze ene keer. Punt, klaar. En dan had mevrouw Van der Plas een interruptie en dan mevrouw Bikker.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja, we hebben het net ook gehoord van collega Bosma: "kutnazi", "gore zionist", geschreeuw tijdens het vragenuur en buiten het Kamergebouw richting Kamerleden, democratisch gekozen volksvertegenwoordigers. Voor mezelf kan ik zeggen dat ik regelmatig op straat wordt uitgescholden voor "babymoordenaar". Op straat fietsen migranten van niet-westerse afkomst rondjes om mij heen, schelden mij uit voor "babymoordenaar", "kuthoer" en "Israëlhoer". Dat gebeurt aan de lopende band. Ik wil met name over afgelopen dagen weten wat de heer Van Baarle hier nu van vindt, namelijk dat collega-Kamerleden — je kunt het politiek met elkaar eens of oneens zijn — op deze manier toegeschreeuwd, toegebeten worden door pro-Palestina-activisten. Een aantal van hen, die hier en elders aanwezig zijn, hebben ook banden richting Hamas. Kan de heer Van Baarle zich daar een keer over uitspreken?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik zou graag eerst willen constateren dat ik het in mijn betoog heb over een poging om het opkomen voor de rechten van de Palestijnen en je uit te spreken tegen de genocide in Gaza, te censureren. Dit wordt door mevrouw Van der Plas beantwoord met een oproep om mij ook weer in dit debat te laten censureren door de voorzitter. U illustreert het punt. U illustreert wat er fout gaat in dit huis, namelijk dat ik een leus wil uiten om op te komen voor de rechten van de Palestijnen. De Kamer heeft nooit besloten dat dat niet

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mag. Waar staat dat dat niet mag? Dat staat helemaal nergens. Er zijn moties ingediend over dat de Kamer inhoudelijk iets vindt van die leus, maar nergens is besloten dat die leus niet uitgesproken dient te worden.

Dit is een poging tot censuur. Ik neem daar echt afstand van. Mevrouw Van der Plas weet heel erg goed hoe ik in de wedstrijd zit, hoe ik met collega's omga en hoe ik in het leven sta. Mevrouw Van der Plas moet stoppen, zeg ik via de voorzitter tegen haar, met een karikatuur maken van de protesten die opkomen voor de rechten van de Palestijnen. Het zijn voor het overgrote deel vreedzame mensen die opkomen voor iets dat voor hen belangrijk is. Mevrouw Van der Plas zou ermee moeten stoppen om dat elke keer maar weer in de verdachte hoek, in het slechte, in het onbetamelijke te plaatsen, terwijl dat gewoon niet zo is.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik ga het gewoon weer herhalen. Ik ga weer herhalen wat ik net zei. "Kuthoer", "kutnazi", "gore zionist", "babymoordenaar", rondjes om je heen fietsen op de openbare weg, je uitschelden, "Israëlhoer", "Netanyahu-slet", dat voeg ik er ook nog maar even aan toe. Tijdens het vragenuur afgelopen dinsdag werd een aantal van dit soort leuzen richting Kamerleden geroepen. Het gebouw werd hier beklad, het gebouw werd geblokkeerd. Mijn concrete vraag, en daarom beschouw ik dit ook niet als een interruptie … Nee, de heer Van Baarle — kijk het maar terug — draait overal hoog omheen. De heer Van Baarle heeft geen antwoord gegeven om mijn hele concrete vraag: wat vindt de heer van Baarle hier nu van? Gaat hij zich nou eens een keer uitspreken tegen dit soort scheldpartijen, intimidatie, wat hier vlak voor de deur gebeurt, wat hier in huis gebeurt ...

De **voorzitter**:
Kunt u tot een afronding komen?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
... en wat tegen Kamerleden op straat wordt gezegd? We hebben gisteren een filmpje gezien dat collega Bosma onder politiebegeleiding dit Kamergebouw in moet. Dit is toch niet normaal, vraag ik aan de heer van Baarle.

De **voorzitter**:
Dit was uw derde en laatste interruptie. Het woord is aan de heer Van Baarle.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Natuurlijk neem ik er afstand van als mensen rondjes om mevrouw Van der Plas heen gaan fietsen en haar voor hoer uitmaken. Natuurlijk neem ik daar afstand van. Sterker nog, ik vind het idioot dat mevrouw Van der Plas die vraag überhaupt aan mij stelt. Ze weet dondersgoed hoe ik in het leven sta en hoe ik met collega's omga. Maar waar was mevrouw Van der Plas toen hier in het parlement werd gezegd dat Palestijnen een nepvolk zijn? Waar was mevrouw Van der Plas toen collega's in een rijtje stonden om mij bijvoorbeeld als antisemiet te verslijten, en al die mensen in de samenleving die opkomen voor de rechten van de Palestijnen als antisemiet te verslijten, omdat ze opkomen voor de rechten van de Palestijnen?

Het is duidelijk waar ik afstand van neem. Ik zie dat mevrouw Van der Plas dat gebruikt om de mensen die opkomen voor de rechten van de Palestijnen in een hoek te drukken. Elke keer weer, echt elke keer weer. Toen aan de rechterkant politieke partijen uit de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

bocht vlogen met de meest verschrikkelijke uitspraken, de genocide verheerlijkten, en partijen zoals mijn partij DENK in de hoek zetten, was mevrouw Van der Plas muisstil. Sterker nog, ze deed mee aan die vuilspuiterij. Daar is een woord voor: hypocriet.

De **voorzitter**:
Heel kort, mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik maak hier een persoonlijk feit. Het klopt gewoon totaal niet wat de heer Van Baarle hier over mij zegt, en zeker niet dat ik aan dat vuile spel heb meegewerkt. Dat is gewoon totaal niet waar. Maar goed, ik ga hier niet verder lopen dimdammen. Ik wil wel aangeven ...

De **voorzitter**:
Dan mag u nu stoppen, mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Nee, want er is zeker nog een ding wat de heer Van Baarle noemde.

De **voorzitter**:
Dan moet u nu een persoonlijk feit maken.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Dan ga ik nu een persoonlijk feit maken. Ik heb nooit mensen die demonstreren voor rechten van Palestijnen in een hoek weggezet. Ik heb het specifiek over de mensen die deze woorden gebruiken en dit soort acties doen zoals afgelopen dinsdag en afgelopen week. Ik heb het over díé mensen. Een vreedzaam protest is natuurlijk altijd prima.

De **voorzitter**:
We gaan gewoon het debat vervolgen. Het woord is aan mevrouw Bikker.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Laten we teruggaan naar het demonstratierecht. Ik bekijk het met interesse, maar ik denk dat we nu ook weer moeten kijken wat goed is voor ons land in plaats van alleen elkaar de maat te nemen.

Ik zat te luisteren naar collega Van Baarle en ik heb de kabinetsbrief gelezen. Het stoort mij uitermate dat door veelvuldige inbreuken door mensen die het demonstratierecht misbruiken, bijvoorbeeld door het bekladden van eigendom van anderen, bijvoorbeeld door het platleggen van het treinverkeer door op het spoor te gaan zitten, langzaam maar zeker het demonstratierecht verder ... Steeds meer partijen gaan dan voorstellen doen om de rechten in te perken. Dan helpt het denk ik om er klip-en-klaar over te zijn dat het niet oké is om die eigendommen te bekladden en dat mensen ook voor die schade moeten opdraaien. Ik zou het heel mooi vinden als ook collega Van Baarle bijvoorbeeld zegt over de motie van collega Michon: zorg ervoor dat er op die stations niet zo gedemonstreerd gaat worden dat al het treinverkeer plat komt te liggen. Wat vindt de heer Van Baarle daarvan en ziet hij ook in dat het goed is om het demonstratierecht te beschermen?

De heer **Van Baarle** (DENK):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik wil het demonstratierecht zeker beschermen. Daarom wijs ik op de manier waarop in dit huis gepoogd wordt om bepaalde vormen van demonstreren in te perken. Je hebt het dan over een breed scala aan moties dat in deze Tweede Kamer wordt ingediend alleen maar om bepaalde vormen van demonstreren tegen te gaan. Dan heb je het over het verbieden of beperken van sit-ins op stations. Het gaat om demonstraties om op te komen voor de rechten van Palestina. Het gaat om het verbieden van een leus. Volgens sommige partijen moet het uiten van een leus, een pro-Palestijnse leus, bij een demonstratie zelfs strafrechtelijk vervolgd worden. Het gaat om het verbieden van demonstraties omdat je een herdenking selectief vindt. Je mag je niet uitspreken tegen de komst van bewindspersonen uit Israël als dat toevallig bij een opening van het Holocaustmuseum is. Het gaat om een definitie die gehanteerd wordt waarbij Israëlkritiek gelijkgesteld wordt aan antisemitisme. Er is zelfs een motie om het gebruik van de Arabische taal op demonstraties te verbieden.

In dit huis is er een soort anti-Palestinagekte, een soort censuur bezig die we echt met elkaar moeten stoppen. Hier worden gewoon burgerrechten ingeperkt en dat is ontzettend gevaarlijk. Ik hoop dat mevrouw Bikker inziet dat het heel erg belangrijk is om mensen niet toe te staan om het demonstratierecht te misbruiken. Daar hebben we het bestaande wettelijke kader voor en de experts zeggen dat dat voldoende is. Tegelijkertijd is het belangrijk daarin niet zodanig door te slaan dat er een soort censuur in het leven wordt geroepen in de richting van pro-Palestina-demonstranten.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Mijn oproep aan collega Van Baarle is juist om het dan ook niet goed te praten als mensen zich echt misdragen. Ik vind dat je dat doet als je dit gebouw bekladt. Je blijft met je tengels van dit gebouw af, je besmeurt het niet met verf. Dat is niet gericht op de achtergrond van die demonstratie, maar dat is gericht op het feit dat ik zie dat het huis van ons allemaal, besmeurd wordt met verf. Dat in niet oké.

Als een conducteur bij stationsdemonstraties tegen mij zegt "Mevrouw Bikker, u kunt beter even omlopen, gezien welke demonstranten hier bezig zijn en hoe ze u zullen bejegenen zo meteen", dan hebben we wel een situatie te pakken waarbij de doorgang op de openbare plek niet in orde is. Ik wil dan dat de politie ingrijpt. Als we zien in Amsterdam dat mensen met gezichtsbedekking de keien bij de grachten eruit halen en de ruiten van de gebouwen daar ingooien enzovoorts, dan vind ik het logisch dat langzaam maar zeker de roep om strengere regels klinkt als er niet wordt ingegrepen en mensen straffeloos wegkomen. Als meneer Van Baarle dat niet wil, is het ook goed om te kijken bij welke demonstraties het nou geregeld misgaat. Ik heb er verschillende genoemd. Van XR tot de trekkers, en ook bij de pro-Palestina-demonstraties gaat het geregeld mis. Ja, dan heb je ook in de spiegel te kijken.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Mevrouw Bikker begon haar vraag aan mij met de opmerking: praat dan niet goed dat dit gebouw wordt beklad. Ik snap werkelijk niet waar mevrouw Bikker het vandaan haalt dat ik goedpraat dat wat dan ook beklad, vernield of wat dan ook wordt. Ik zou zeggen: wek die suggestie dan ook niet. Het is echt onbetamelijk om de suggestie te wekken dat ik dingen zou goedpraten. Ik heb nooit woorden in de mond genomen van die strekking, maar ik zie dat in dit huis op een verschrikkelijke manier voorstellen worden gedaan die inperkingen voorstaan van de manier waarop mensen opkomen voor de rechten van de Palestijnen. De meest absurde voorstellen van het algeheel verbieden van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

demonstraties tot het verbieden van leuzen. Als mevrouw Bikker dat niet wil zien als een gevaar, als mevrouw Bikker dat niet wil zien als het misbruiken van je positie als volksvertegenwoordiger om bepaalde meningen in de samenleving te verbieden, dan zou ik aan haar willen vragen hoe zij dat niet kan inzien?

De **voorzitter**:
Mevrouw Bikker bewaart haar interruptie. Had de heer Flach nu wel of niet een interruptie? De heer Flach.

De heer **Flach** (SGP):
Ik zit met verbazing te luisteren naar een bizarre omkering van feiten. De heer Van Baarle zegt dat er in dit huis massaal selectief geprobeerd wordt om rechten in te perken van een bepaalde groep demonstranten, namelijk de pro-Palestina-demonstranten. Ik zit nu bijna drie jaar in de Kamer en helaas heb ik heel vaak meegemaakt dat debatten verstoord zijn. Dat is maar door twee groepen demonstranten gebeurd: de XR-demonstranten en pro-Palestina-demonstranten. De bezetting van het spoor heb ik alleen nog maar meegemaakt door pro-Palestina-demonstranten. Het dragen van terroristische vlaggen heb ik alleen nog maar gezien bij pro-Palestinademonstranten. Zelfs het blokkeren van de Tweede Kamer is al verschillende keren voorgekomen door demonstraties van pro-Palestina-demonstranten. Dan is het niet gek dat de aandacht van de Tweede Kamer zich in bijzondere mate daarop richt. Dat noem ik zelfs proportioneel gedrag van mijn collega's en mij. Ik denk echt dat de heer Van Baarle in overweging zou moeten nemen om te stoppen met deze omdraaiing van feiten en met ons zou moeten kijken hoe we dit nu een halt kunnen toeroepen. Dat is ook in het belang van het demonstratierecht voor iedereen.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Laat ik allereerst zeggen dat het volgens mij onjuist is als de heer Flach zegt dat er maar twee gevallen bekend zouden zijn waarbij er sprake was van het verstoren van het debat vanuit de publieke tribune. Het is een onjuiste vaststelling dat dat in slechts twee bepaalde gevallen of categorieën zou zijn.

Ik constateer dat de heer Flach een hele trits, een hele lijst zaken opnoemt en daarbij de uiting doet: ik zie dat alleen maar bij pro-Palestina-demonstranten. Dat is gewoon verdachtmakingspolitiek. Dat is een groep mensen in de hoek zetten, generaliseren. Daar moet in dit huis mee gestopt worden. Die mensen hebben zich sinds het begin van de verschrikkelijke genocide in Gaza, vaak ook met heel veel gevolgen in hun persoonlijke leven, uitgesproken. U kent misschien de gevallen van mensen die dat hebben moeten bekopen met ontslag, of met smerige antisemitismeverwijten die ook in de politiek worden gedaan. Die mensen demonstreren al die tijd al voor iets wat belangrijk is, namelijk mensenrechten. Zij verdienen het niet om door mensen als de heer Flach en anderen op deze manier in de hoek gezet te worden. Ik vraag de heer Flach daarmee te stoppen.

De **voorzitter**:
De heer Flach met uw laatste interruptie.

De heer **Flach** (SGP):
We zien in de afronding van de beantwoording van de heer Van Baarle weer het vingertje gaan naar de ander. Ik mis in de betogen van de heer Van Baarle keer op keer

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

het kritisch reflecteren op de groep waar hij voor opkomt. Ik noem een aantal feiten. Ik heb in de Tweede Kamer alleen maar verstoringen meegemaakt door pro-Palestina-demonstranten en XR-activisten. Ik heb een keer meegemaakt dat ik niet naar huis kon, omdat er pro-Palestina-activisten op het spoor zaten. Dat heb ik nog nooit meegemaakt met een andere groep. Ik heb ook geen demonstraties gezien waarbij terreurvlaggen van Hamas werden meegedragen door mensen die voor lagere benzineprijzen pleitten. Met andere woorden, open toch de ogen voor het ongewenste en doorslaande gedrag van de pro-Palestina-demonstraties als het u ernst is om hun rechten te waarborgen. Iedereen mag vinden wat hij vindt, of je nu pro-Palestina of pro-Israël bent. Maar houd je aan de wet, intimideer niet, verstoor de openbare orde niet en overtreed de wet niet. Dat is wat ik zeg en dat is volgens mij hoe wij hiermee moeten omgaan.

De **voorzitter**:
Voordat u reageert, verzoek ik de Kamerleden om via de voorzitter te praten. Ik zie dat het steeds meer "u en u" wordt. Dus het is "meneer Van Baarle", "meneer Flach". Probeer via de voorzitter te praten. Het woord is aan de heer Van Baarle.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik ben het er in ieder geval wel met de heer Flach over eens dat we kritisch moeten zijn. Ik ben er inderdaad heel erg kritisch op dat de heer Flach zojuist weer zei dat hij bepaalde gedragingen, of bepaalde overtredingen of bepaalde uitingen alleen zou zien bij pro-Palestina-demonstranten. Daarmee doet hij het weer. Daarmee zet hij weer een grote groep mensen die moedig in de voorlinie staan om te strijden tegen een genocide en om op te komen voor mensenrechten, in het verdachtenbankje. Wat de heer Flach er ook van vindt, wat deze Kamer er ook van vindt en wat individuele Kamerleden er ook van vinden, ik, Stephan van Baarle, en DENK zullen tot het einde van onze dagen opkomen voor het recht van al die mensen om zich uit te spreken voor Palestina en tegen die genocide, wat de heer Flach er ook van vindt.

De **voorzitter**:
U kunt uw betoog vervolgen. Daar heeft u nog drie minuten voor.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik had het over de meest gekke moties die zijn voorgesteld in dit huis. Van het verbieden of beperken van sit-ins op stations tot het verbieden van een leus, van het verbieden van demonstraties bij selectieve herdenkingen tot bewindspersonen die zichzelf uitspreken tegen demonstraties tegen Israëlische oorlogsmisdaden, van het blijven hanteren van een definitie die Israëlkritiek gelijkstelt aan antisemitisme tot zelfs een motie in de Kamer om Arabisch en andere talen bij demonstraties te verbieden.

Het is niet normaal hoe geprobeerd wordt om de pro-Palestijnse stem in de samenleving te onderdrukken. Er wordt een georganiseerde poging tot Palestinacensuur gedaan, inclusief een taalpolitie. Ik wil aan de minister vragen of hij kan garanderen dat het kabinet daarin niet zal meegaan. Kunnen de ministers uitsluiten dat zij een leus gaan verbieden of strafbaar stellen, sit-ins aan banden gaan leggen, protest tegen een Israëlisch bewindspersoon gaan verbieden, omdat sommige partijen het op bepaalde momenten ongemakkelijk vinden? Kan de minister uitsluiten dat die IRA-definitie, waarvan de rechterkant van de Kamer wil dat de regering die gaat hanteren, nooit gebruikt zal worden om de pro-Palestijnse stem in te perken?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Er is ook een geval waarin iets wat niet demonstreren is ons wel door de strot wordt geduwd alsof het dat wel zou zijn. DENK vindt het nog altijd onbegrijpelijk dat iemand onder het mom van vrijheid van meningsuiting het heilige boek van meer dan 1 miljoen Nederlandse moslims doelbewust kan verbranden of vernielen. Dat noem je puur haatzaaien. Het verbranden of vernielen van een heilig boek, of het nu in dit geval de Koran is, maar ook de Thora, de Bijbel en alle andere heilige boeken, is voor ons een daad van haat.

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens biedt ruimte om op te treden wanneer de religieuze vrede wordt aangetast of wanneer sprake is van haat en intolerantie. Ook het WODC concludeert dat het Hof ruimte lijkt te laten voor een door de autoriteiten opgelegde beperking in dit soort gevallen. Waarom benut het kabinet deze ruimte niet? Kan een Koranverbranding, of een verbranding van een ander heilig boek, binnen het huidige wettelijke kader al worden verboden door autoriteiten? Zo ja, hoe gaat het kabinet er dan voor zorgen dat dit daadwerkelijk wordt ingezet? Zo nee, dan het volgende. Denemarken heeft schennis van heilige boeken inmiddels strafbaar gesteld. Ook in andere Europese landen zijn er strafrechtelijke grenzen getrokken. Ik vraag de minister waarom Nederland dan niet dezelfde kant op zou kunnen, zodat we in Nederland ook daadwerkelijk het zaaien van haat op alle manieren aanpakken.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dan dank ik u voor uw inbreng en is het woord aan de heer Van den Brink.

De heer **Tijs van den Brink** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Het demonstratierecht is een van de pijlers van onze rechtsstaat. Het is een van de basisvoorwaarden voor een vrije, democratische samenleving, maar net als alle grondrechten is het niet onbegrensd. Grondrechten kunnen worden misbruikt en dan worden ze kwetsbaar. Daarom hebben we het vandaag over de grenzen van het demonstratierecht. Waar stopt het? Uiteraard als de grens van geweld en vernieling wordt overschreden, maar wat het CDA betreft ook als een niet-toegestane demonstratie toch plaatsvindt. Burgemeesters in dit land doen vaak hun uiterste best om demonstraties door te laten gaan. Als ze dan toch tot een verbod komen, doen ze dat niet zonder reden en dat dient gerespecteerd te worden.

Voorzitter. Wat het CDA betreft zitten er fatsoensgrenzen — zo noem ik dat vandaag maar even — aan het demonstratierecht. Wees niet bang, wij gaan niet uitmaken wat fatsoenlijk is. Dat is aan burgemeesters. Wij vinden het bijvoorbeeld onfatsoenlijk om op 4 mei tijdens de Dodenherdenking te demonstreren. Een ander voorbeeld: een Gazademonstratie tijdens de opening van het Holocaustmuseum getuigt ook niet van veel invoelendheid. Als zo'n demonstratie op dat moment binnen gehoorafstand moet plaatsvinden, wordt dat des te pijnlijker. Aan de minister van Justitie stel ik de vraag of een burgemeester op zo'n pijnlijk moment echt niets anders kan doen dan de demonstratie door te laten gaan. Is er in zo'n geval ruimte om de demonstratie bijvoorbeeld te verplaatsen?

Behalve ongepaste momenten om te demonstreren zijn er ook plekken waar dat niet mag, bijvoorbeeld op de snelweg of op het spoor. Voor het CDA maakt het niet uit of dat Extinction Rebellion is of een boerenprotest. Demonstreer niet op de snelweg, daar is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

het gevaarlijk. Er wordt gewerkt aan een aparte strafbaarstelling hiervoor. Hoe staat het hiermee en wat verwacht de regering daarvan?

Wat het CDA betreft valt er ook nog winst te behalen met nieuwe technologie. Als verwacht wordt dat een demonstratie uit de hand loopt, kunnen mobiele camera's met gezichtsherkenning ingezet worden. Demonstraties die uit de hand lopen, escaleren vaak door notoire relschoppers die al bekend zijn bij de politie. Mijn vraag daarover is: maakt de politie hier inmiddels gebruik van bij ordeverstorende acties? Is de politie inmiddels gestart met de pilot om kleurstoffen, in België ook wel "smurfenverf" genoemd, toe te voegen aan de waterwerper?

Zoals u weet, ziet het CDA ook kansen in het civielrechtelijk aansprakelijk stellen van relschoppers. Bij civielrechtelijke afhandeling kan bijvoorbeeld gewerkt worden met groepsaansprakelijkheid, zodat de camerabeelden genoeg zijn om aanwezige relschoppers te beboeten en de schade op hen te verhalen. Op dit moment is het mogelijk, maar er wordt niet veel gebruik van gemaakt. Mijn vraag aan de minister is: hoe verklaart u dat er zo weinig gebruik van wordt gemaakt?

Dat gebrek aan urgentie zie ik ook terug in het feit dat mijn CDA-voorganger, meneer Boswijk, in november 2020 een motie heeft ingediend over het makkelijk maken van het civielrechtelijk aansprakelijk stellen van relschoppers. In de reactie op de motie lees ik "dat dit voor zover dit het inventariseren van knelpunten bij registratie en gegevensdeling betreft, betrokken wordt bij de kabinetsreactie op het WODC-rapport". Inmiddels zijn we anderhalf jaar verder en ik zie de gegevensdeling niet terug in de kabinetsreactie en ik mis ook aandacht voor civielrechtelijke afhandeling. Dat is teleurstellend. Ik zou graag van de ministers een toezegging krijgen dat er alsnog een brief komt waarin uitgebreid ingegaan wordt op de knelpunten bij registratie en gegevensdeling van relschoppers, en daarnaast een brief met maatregelen om civielrechtelijke afhandeling van de schade te stimuleren.

Ik ben ook benieuwd naar de uitwerking van de in de kabinetsbrief genoemde gedachte om een noodbevoegdheid voor de burgemeesters in het leven te roepen. Wat levert die bevoegdheid concreet op wat nu nog niet kan?

Een ander prangender probleem is het capaciteitsprobleem bij demonstraties. Er is vaak geen capaciteit om demonstranten die de wet overtreden individueel te identificeren en te beboeten. Demonstranten kunnen hun gang gaan op de A12 omdat er simpelweg niet genoeg capaciteit beschikbaar is om ze daar weg te halen. Demonstranten die te ver gaan, die de wet overtreden, die bij verboden demonstraties aanwezig zijn, moeten we niet vrijuit laten gaan. Het CDA vindt dat problematisch. In het coalitieakkoord wordt 600 miljoen vrijgemaakt voor veiligheid, waaronder een groot deel voor de politie. Is de minister van Justitie en Veiligheid van plan om dit geld ook te gebruiken om juist dit capaciteitsprobleem op te pakken?

Tot slot, voorzitter. Het verbod op gezichtsbedekkende kleding. Mijn fractie heeft in het verleden moties gesteund die de regering opriepen om te komen tot een verbod op gezichtsbedekkende kleding tijdens demonstraties. Het debat daarover is stevig, valt mij op. Nu is gezichtsbedekking toegestaan, tenzij de burgemeester dat verbiedt. We hebben de afgelopen tijd diverse demonstraties gezien waarbij gezichtsbedekking werd gebruikt om te rellen, om te voorkomen dat men werd opgepakt. Mijn fractie zou daarom

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

graag zien dat gezichtsbedekking in principe niet is toegestaan. Demonstreren is een vorm van communicatie en bij communicatie is het goed en prettig om elkaar te zien. Er kunnen natuurlijk redenen zijn om daarvan af te wijken, bijvoorbeeld veiligheid, als je demonstreert voor een ambassade van een onvrij land. Wat mij betreft mag een burgemeester daar dan ook redelijk ruimhartig mee omgaan. Wat het CDA betreft is de norm: wij kijken elkaar aan, ook tijdens demonstraties.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Ik zie een interruptie van mevrouw Bikker.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik ben inderdaad benieuwd wat collega Van den Brink namens de CDA-fractie zou vinden van het verbod op gezichtsbedekkende kleding. Het heeft mij een beetje verwonderd dat de Kamer meermaals uitspraken heeft gedaan en dat het kabinet nu toch weer de bal bij de Kamer legt. Is collega Van den Brink het met mij eens dat het kabinet daarin ook gewoon de knoop heeft door te hakken en iets te vinden heeft hierover? Vindt de heer Van den Brink samen met mij dat het of het één is, namelijk dat burgemeesters, politie en OM meer hebben op te treden op het moment dat hier misstanden zijn en dat het al kan met de huidige regelgeving, of het ander, namelijk en dat je dan met regelgeving komen? Hoe beoordeelt de heer Van den Brink dat dilemma?

De heer **Tijs van den Brink** (CDA):
Ik vond het juist wel verfrissend dat het kabinet zei: we gaan het gesprek met de Kamer hierover aan. We zitten met een minderheidscoalitie. Er moet gezocht worden naar meerderheden. Dus als het kabinet dan een keer zegt "jongens, we openen het gesprek en laten we dat met elkaar voeren" dan vind ik dat helemaal niet zo gek. Vandaag is volgens mij het moment om ons uit te spreken en dat doe ik dan ook.

In antwoord op de tweede vraag van mevrouw Bikker: ik denk dat het allebei kan. Ik denk dat burgemeesters en ook het OM en rechters soms explicieter kunnen zijn. Daar is het gesprek over gevoerd, heeft het kabinet in allerlei brieven laten weten. Dat lijkt me een gezonde ontwikkeling. Daarnaast is het aan ons om af en toe te zeggen: nou, misschien moet hier een tandje bij of een tandje minder. Dat is wat we vandaag doen.

De **voorzitter**:
Dan dank ik u voor uw inbreng. Het woord is aan mevrouw Abdi.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Voorzitter. Het demonstratierecht is er voor iedereen. Het recht om je overtuiging in het openbaar te uiten zonder daarvoor gestraft te worden, is essentieel in een vrije samenleving. Zeker in tijden van politieke onzekerheid, oorlogen en veel zorgen is het essentieel dat dit recht overeind blijft. Demonstreren is namelijk een van de weinige manieren waarop lastige of kwetsbare burgers hun stem kunnen laten horen. Het is vaak ook een ventiel, een manier om zichtbaar te maken dat je het ergens niet mee eens bent, ook of zelfs als dat schuurt. Dat is de kern: meningen verdragen van mensen met wie je het niet eens bent. Demonstreren gaat ook over het vreedzaam uiten van een mening. Rellen of openlijke geweldpleging hebben daar niets mee te maken en vallen buiten de reikwijdte van demonstratievrijheid. Er is ook nul ruimte voor eigen rechter

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

spelen of eigen agent. Daar is de wet helder over, dus daar moet je ook tegen optreden. Daarmee kom ik ook tot de kern van het debat van vandaag. Hoe garanderen we dit recht en zorgen we ervoor dat we dit veilig kunnen faciliteren in ons land, juist omdat het belangrijk is voor onze democratie?

De WODC-evaluatie, waarvoor grote dank, is glashelder. Generieke inperking van demonstratierecht is niet nodig en is zelfs contraproductief. Het kabinet geeft er gehoor aan en probeert ook met een aantal praktische oplossingen gehoor te geven aan de zorgen die leven onder het lokale bestuur. Van lokaal bestuur tot de politie, niemand zit te wachten op inperkingen van het demonstratierecht. Denk bijvoorbeeld aan het algemeen verbod op gezichtsbedekkende kleding. Daar is een hele discussie over gegaan. Begrijp mij ook weer niet verkeerd. Ik snap het sentiment heel goed dat je elkaar in de ogen moet kunnen kijken. Maar de Kamer heeft ook gezegd dat het recht op anoniem demonstreren belangrijk is, en terecht, want er zijn genoeg redenen. Ik denk bijvoorbeeld aan een Shirin, die demonstreert tegen het Iraanse regime. Ik heb eerder al Chantal genoemd, een toeslagenouder die wil demonstreren maar bang is om door haar werkgever herkend te worden. Er zijn tal van redenen en dan is het zorgelijk om te zeggen "Wij als overheid bepalen of je wel of niet mag demonstreren en op welke wijze" en zo die drempel hoger te maken.

Nog belangrijker is het volgende. Ik heb heel veel agenten gesproken. Zij werken dag in, dag uit om ons land veilig te houden. Zij hebben rugdekking nodig en geen symboolpolitiek. Deze maatregel is wat hen betreft contraproductief.

PRO wil ook het lokale bestuur zo goed mogelijk ondersteunen. Wij willen alle burgers in Nederland de zekerheid geven: je mag demonstreren, je kunt demonstreren. Dat is hoe wij als vrije samenleving zijn. Daarom heb ik de volgende vragen aan het kabinet. Het is een enorme klus om als decentraal bestuur voldoende politiecapaciteit te krijgen. Wat is de stand van zaken? Hoe staat het hier nu mee? Hoe staat het met het verder uitbreiden van het team Handhaven en Netwerken van de politie? Ze spelen een belangrijke rol als het gaat om de-escalatie, maar ook bij het beschermen van demonstranten tegen agressieve en gewelddadige tegenreacties die kunnen plaatsvinden.

Eerder is ook de motie-Klaver/Bontenbal aangenomen, over maatregelen om burgemeesters van lokale driehoeken beter te ondersteunen bij lokale acties met hoge risico's. Hoe staat het met de uitvoering van deze motie? Wat kunnen burgemeesters in aanloop naar het aankomende Malieveldprotest daar inmiddels van merken? Ik denk bijvoorbeeld aan de burgemeester van Den Bosch rondom de excessen in Engelen of die van Den Haag.

Een van de aanbevelingen uit de WODC-evaluatie is ook om terughoudend te zijn met ingrijpende, privacybeperkende maatregelen als er geen sprake is van dreigende strafbare feiten. Hoe geeft het kabinet hier gehoor aan? Ik vind het namelijk wel wezenlijk in onze democratie dat we geen beperkingen opleggen aan vreedzame demonstranten.

Tot slot, voorzitter, ik zei het al, het recht om je mening te uiten in het openbaar, ook als dat schuurt of botst, is belangrijk voor de vrije samenleving die wij zijn. Dat onderscheidt ons van autoritaire regimes. Wie hier al te lichtzinnig mee omgaat, zet niet alleen onze democratie, ons lokaal bestuur te kakken, maar ook onze politie. Dat lijkt mij niet zo

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wenselijk.

De **voorzitter**:
U heeft een interruptie van de heer Bosma.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Wie zet PRO nou precies te kakken? Ik wil oprecht mijn best doen om linkse mensen te begrijpen. Ik gaf een voorbeeld over een gemeenteraadsbijeenkomst die verstoord werd. Dat was in Utrecht. Een burgemeester van PRO moest rennend de zaal uit en in veiligheid worden gebracht. Die gemeenteraadsvergadering moest worden afgebroken. Dat is een antidemocratische actie. We zien dat Extinction Rebellion heel veel gemeenteraadsbijeenkomsten en ook Tweede Kamerbijeenkomsten verstoort. We zien dat ze met boterzuur burgers aanvallen, we zien dat het antisemieten zijn. Gek genoeg, ondanks het feit dat Extinction Rebellion acties uitvoert bijvoorbeeld tegen PRO-burgemeesters, is dezelfde organisatie PRO erg positief over Extinction Rebellion. PRO roept op tot deelname aan allerlei activiteiten van Extinction Rebellion. De leiders zijn er zeer positief over. Aanstaande zaterdag marcheren jullie weer gezamenlijk. Hoe schizofreen kun je zijn? Je burgemeester wordt de zaal uit getreiterd door dezelfde organisatie die je ondersteunt. Hoe kan dat?

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Om te beginnen vind ik de suggestie over deze burgemeester, of elke burgemeester eigenlijk — er wordt hier in deze zaal namelijk wel heel makkelijk gesproken over het lokaal bestuur — beneden elk peil. Ik vind het echt beneden elk peil om te suggereren dat de burgemeester buigt of niet optreedt. Dat heeft ze meerdere keer gedaan. Ik zou eigenlijk complimenten verwachten voor het optreden bij de demonstraties op de A12 of bij de spoorweglocatie. Ik kan zo doorgaan. Over de protesten van Extinction Rebellion ben ik heel helder. PRO veroordeelt elke vorm van geweld, elke vorm van vernieling. Daar trekken we een grens. Ik zou het fijn vinden als u dat voortaan ook gewoon doet.

De **voorzitter**:
De heer Bosma, laatste interruptie.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
En met 'u' bedoelt ze natuurlijk de voorzitter. Ik doe helemaal geen suggesties. Ik heb laatst nog even teruggekeken hoe die burgemeester werd weggetreiterd uit de zaal. Ik sprak toevallig vorige week ook nog iemand die daarbij aanwezig was. Dat betreft een oud-werknemer van de Tweede Kamer. Die burgemeester moest gewoon rennen voor haar leven en moest met de dienstauto worden afgevoerd. Dat was een burgemeester van PRO. Die burgemeester van PRO wordt weggejaagd door dezelfde organisatie die ondersteund wordt door PRO. PRO marcheert samen met Extinction Rebellion, die haar eigen burgemeesters wegjaagt. Hoe is dat nou mogelijk? Of moeten we gewoon vaststellen dat PRO is uitgegroeid tot dat wat Herri Batasuna vroeger was voor de ETA of Sinn Féin voor de IRA, namelijk dat het gewoon de politieke arm is geworden van een terreurorganisatie?

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Wat de heer Bosma hier zegt, is natuurlijk kletskoek. Het is niet alleen kletskoek, deze suggesties stinken gewoon echt naar kwaadaardigheid. Daar ga ik dus verder niet op in.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Even een persoonlijk feit. Ik heb hem helemaal geen suggestie gedaan. Ik stel gewoon een vraag aan de mevrouw van PRO. Die durft er geen antwoord op te geven, omdat ze met haar vingers tussen de terroristische deur zit.

De **voorzitter**:
Lid Kostić, iets buiten de microfoon zeggen heeft geen nut. Dit was geen persoonlijk feit, meneer Bosma. Mevrouw Abdi is aan het einde gekomen van haar inbreng. Het woord is aan het lid Kostić voor haar inbreng.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
Voorzitter. Veel van wat we vandaag vanzelfsprekend vinden, is ooit helemaal niet vanzelfsprekend geweest. Vrouwen mogen stemmen en politiek actief zijn. Werknemers mogen staken. Er bestaat recht op ouderschapsverlof. We vinden het allemaal vanzelfsprekend, maar dat was het niet. Al die rechten zijn bevochten door mensen die zich durfden uit te spreken toen anderen zeiden: "Doe normaal, dit kan niet." "Dit is te radicaal." "Je verstoort de orde." Al onze rechten zijn zwaar bevochten door mensen die de straat op gingen, juist toen het niet makkelijk was. Dat is precies waarom demonstratierecht zo belangrijk is. Dat recht is er voor iedereen. Toch lijken sommige politici dit grondrecht steeds verder af te willen breken. Ze verspreiden desinformatie en hitsen gewone burgers tegen elkaar op. We hebben het net helaas in het debat gezien. Dat lost echt niets op.

97% van de demonstraties verloopt zonder incidenten, volgens het WODC. Onder de resterende 3% vallen ook demonstraties waar bijvoorbeeld een van de buren heeft geklaagd vanwege geluidsoverlast. In ongeveer 0,03% van alle demonstraties zijn er meer dan tien incidenten. Het WODC concludeert bovendien dat onze wetgeving sterk is en dat ingrijpende wijzigingen niet nodig zijn. De Nationale ombudsman benadrukt dit ook. Toch dreigt het kabinet te kiezen voor meer belemmeringen en meer strafrecht.

Voorzitter. De politiek moet zich ver houden van ons grondrecht om te demonstreren en al helemaal als alle belangrijke instellingen en experts zeggen dat er geen reden is om aan de wet te sleutelen. Als je dat negeert, ben je niet alleen belastinggeld aan het verspillen, maar dreigt er politieke willekeur. Daar moet het kabinet echt verre van blijven. Zo zien we hier meerdere partijen doen alsof je alleen mag demonstreren als je braaf in een hoekje gaat zitten. Enige hinder en verstoring mag volgens het demonstratierecht, ook als er regels worden overtreden, zolang je vreedzaam demonstreert. Als daadwerkelijk sprake is van gevaar of ernstige strafbare feiten, biedt het huidige strafrecht al mogelijkheden om daartegen op te treden.

Ik hoor ook meerdere politici roepen dat mensen misbruik maken van het demonstratierecht, maar volgens het Nederlandse demonstratierecht kunnen demonstranten geen misbruik maken van demonstratierecht, zo staat op de website van de Rijksuniversiteit Groningen. Wanneer je de regels overtreedt, zijn er twee opties. Een: ze zijn gewelddadig en daarom niet langer beschermd door het demonstratierecht. Twee: ze zijn vreedzaam terwijl ze de regels overtreden. In dat laatste geval zijn ze wel beschermd door demonstratierecht. Deze twee worden door elkaar gehaald in het debat. Erkent het kabinet dat demonstranten geen misbruik kunnen maken van het demonstratierecht?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Dan over het recht om anoniem te demonstreren. De Kamer heeft zich op initiatief van de Partij voor de Dieren uitgesproken voor het waarborgen daarvan. Voor mensen die vrezen voor bijvoorbeeld intimidatie is anonimiteit noodzakelijk. Het OM en de politie zeggen dat het verbod alleen leidt tot meer problemen. De VVD had het net over capaciteit bij de politie. De politie geeft zelf aan dat het handhaven van een algeheel verbod op gezichtsbedekking juist extra capaciteit kost. Ik vraag de minister: kunt u toezeggen dat u de motie uitvoert en onder andere de adviezen van de Raad voor de rechtspraak en het College voor de Rechten van de Mens opvolgt door geen algemeen verbod op gezichtsbedekking bij demonstraties in te voeren?

Voorzitter. Het kabinet wil in de WOM de mogelijkheid opnemen om lokaal een tijdelijk integraal demonstratieverbod af te kondigen. Integrale demonstratieverboden druisen in tegen het demonstratierecht. Het demonstratierecht vereist dat per demonstratie wordt bekeken of beperkingen noodzakelijk zijn. Aan een verbod zijn nog strengere eisen verbonden. Dat mag alleen in zeer uitzonderlijke gevallen. Erkent het kabinet dat integrale verboden indruisen tegen het demonstratierecht? Zo niet, op welke experts baseert het kabinet zich?

Voorzitter. Ik wil afsluiten met de mensen die voor ons de straat op gingen: de vrouwen die streden voor het kiesrecht, arbeiders die streden voor betere arbeidsomstandigheden, mensen die streden voor queerrechten, mensen die demonstreerden voor een schone leefomgeving. Op het moment zelf werden zij niet begrepen. Niet iedereen vond het protest prettig, niet iedereen vond hun eisen redelijk, maar vandaag profiteren wij van de veranderingen waarvoor zij de straat op gingen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Ik dank u voor uw inbreng. Dan is het woord aan de heer Van Meijeren.

De heer **Van Meijeren** (FVD):
Dank u wel, meneer de voorzitter. De ervaring leert dat we, wanneer de regering herhaaldelijk en expliciet benadrukt hoe belangrijk een grondrecht wel niet is, vaak op onze hoede moeten zijn, omdat datzelfde grondrecht vervolgens met hetzelfde gemak wordt ingeperkt. Dat zien we ook vandaag hier bij het debat rondom het demonstratierecht. In de geagendeerde stukken, de brieven van het kabinet en andere stukken, zien we weer heel veel mooie woorden over hoe fundamenteel dat demonstratierecht wel niet is voor een democratie, de zuurstof van een vitale democratie. Maar na die mooie woorden volgen vervolgens de daden. Die komen er allemaal op neer dat dat grondrecht verder wordt ingeperkt: meer mogelijkheden om online informatie te verzamelen, ook in besloten appgroepen, meer camera's, al dan niet met gezichtsherkenningstechnologie, de introductie van een bevoegdheid tot gedwongen verplaatsing van groepen mensen en meer wapens voor de mobiele eenheid om op te kunnen treden tegen demonstranten. Het roept de vraag op waarom dit nou volgens het kabinet allemaal noodzakelijk is.

Ik geloof namelijk onmiddellijk dat het handig is. Het is handig om te kunnen zien wat iedereen van plan is, wie er naar een demonstratie wil gaan, wie eerder bij demonstraties zijn geweest. Het is handig om wat traangas te kunnen toevoegen aan de waterwerper. Het is handig om in besloten appgroepen te kunnen meekijken. Maar het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

criterium is of het noodzakelijk is en dat is het niet. De bestaande wetgeving biedt al ruim voldoende mogelijkheden om bij demonstraties de openbare orde te handhaven. Het demonstratierecht is geen vrijbrief voor geweld of vernieling. Wie de wet overtreedt, kan al effectief worden aangepakt. Daar zijn geen nieuwe vrijheidsbeperkende, grondrechtenbeperkende maatregelen voor nodig.

Dat zeg ik niet alleen. Ook het WODC concludeert dit in het onderzoek dat nota bene gepubliceerd is onder de titel "Aanpassing wetten rond demonstratierecht niet nodig en niet effectief." Dat is de kernboodschap. Wie schetst onze verbazing? Het kabinet komt met een persbericht met als titel "Kabinet volgt aanbevelingen WODC: gericht aanscherpen demonstratierecht". Maar dat is niet de aanbeveling van het WODC. De aanbeveling van het WODC is om het demonstratierecht niet verder in te perken, om het ongemoeid te laten. Dat was ook het advies van de Nationale ombudsman.

Dat het kabinet een advies niet opvolgt is prima. Althans, dat kan het kabinet prima verdedigen als het zegt: de onderzoekers concluderen dat we geen verdere inperkingen nodig hebben, maar het kabinet vindt van wel, omdat dat noodzakelijk is om die en die en die reden. Maar dat doet het kabinet niet. Dat roept, helaas, zeg ik erbij, ook in dit debat toch weer een vertrouwensvraag op. Waarom probeert het kabinet de Kamer te misleiden? Het antwoord is volgens mij duidelijk. Die goede redenen, die noodzaak voor de verdere inperkingen, zijn er namelijk niet. Er is geen noodzaak toe. Het kabinet noemt zelf in al die brieven als enige reden, in een bijzin, dat er meer geweld en meer incidenten plaatsvinden rondom demonstraties. Maar ook dit is een valse voorstelling van zaken. Het WODC constateert in 97% van de gevallen van de demonstraties geen enkel incident en in slechts 0,03% van de gevallen meer dan tien incidenten. Dat blijkt uit meerdere cijfers. Dat percentage is al jarenlang stabiel. Het kan wel zijn dat er in algemene zin meer demonstraties plaatsvinden en daardoor dus in absolute zin ook meer incidenten, maar dat is een capaciteitsvraagstuk. De regering heeft nu eenmaal de plicht om het demonstratierecht te faciliteren, ook als blijkt dat steeds meer mensen van dat democratische recht gebruik willen maken. Dat mag nooit een reden zijn om maatregelen te treffen die alle deelnemers aan alle demonstraties, vreedzame burgers, ontmoedigt en demotiveert om nog van hun democratische rechten gebruik te maken.

Voorzitter. Ik rond af. Forum voor Democratie deelt de mooie woorden over het fundamentele belang van het demonstratierecht, maar vanuit dat kader gaan wij een volstrekt andere richting uit dan het kabinet. We hebben niet meer regels nodig om burgers te controleren en te volgen en te beperken. Nee, regels rondom het demonstratierecht moeten er primair op gericht zijn om de overheid te beperken en om burgers te beschermen. Dat is ook hard nodig. De rapporten liggen er, van Amnesty en vanuit de Verenigde Naties, over het buitensporige politiegeweld, de gezichtsherkenning, de onrechtmatige controles van identiteiten. Dat demotiveert mensen. Maar hier volgen nooit de reacties op van het kabinet die enige daadkracht laten zien.

Afhankelijk van de reactie van de minister heb ik een aantal moties voorbereid om het demonstratierecht wel te versterken.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik dank u voor uw inbreng. Daar zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de Kamer. Ik schors voor 30 minuten. We gaan om 17.10 uur verder met de eerste termijn van het kabinet.

De vergadering wordt van 16.41 uur tot 17.10 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Welkom terug bij het commissiedebat Demonstratierecht. We zijn bij de eerste termijn van het kabinet. Ik wilde het op twee korte interrupties houden. Er wordt nu veel buiten de microfoon gezegd. We doen twee interrupties. Die moeten kort zijn. Na 30 seconden zal ik erop aandringen om af te ronden. Het woord is aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de heer Heerma.

Minister **Heerma**:
Dank u wel, voorzitter. Het demonstratierecht is een grondrecht dat een cruciaal onderdeel is van onze democratie. Door te demonstreren kunnen burgers zich mengen in het maatschappelijk debat en signalen afgeven aan de politiek over wat zij belangrijk vinden, ook als een boodschap schuurt of scherpe tegenreacties oproept. Dat burgers in Nederland dit grondrecht kunnen uitoefenen, is iets om trots op te zijn en om te koesteren in een wereld waarin de democratische rechtsstaat op allerlei plekken steeds meer onder druk staat. Ieder jaar vinden er in Nederland meer dan 6.000 demonstraties plaats. Daar refereerde het lid Martens-America al aan in haar termijn. Ik hecht eraan om nogmaals te benadrukken, zoals diverse leden van de Kamer ook gedaan hebben, dat het overgrote deel van deze demonstraties zonder problemen verloopt. Dat is te danken aan de inzet van het lokaal bestuur, van handhaving, maar ook van de demonstranten zelf. Tegelijkertijd sluit het kabinet de ogen niet voor misstanden die in uitzonderlijke gevallen plaatsvinden, zoals wanneer er strafbare feiten worden gepleegd.

Het demonstratierecht is geen rustig bezit. In de politiek en in de samenleving woeden al enige tijd felle discussies over de grenzen van dit recht en over de rol van de overheid en de rol van demonstranten zelf. Het recent verschenen rapport van de Nationale ombudsman vraagt in het bijzonder aandacht voor het perspectief van de demonstranten. Zoals mevrouw Bikker in haar betoog al benoemde, is met discussies over de grenzen van het demonstratierecht, de rol die de overheid en de burger hierin spelen en de mate waarin de rechten van anderen geraakt worden, niets mis. Juist omdat het demonstratierecht zo'n groot goed is, is het belangrijk dat we in alle openheid met elkaar het gesprek kunnen voeren over de wijze waarop het demonstratierecht in de praktijk functioneert en in wet- en regelgeving is uitgewerkt.

Als minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zet ik mij in voor een weerbare democratische rechtsstaat. Daar hoort een demonstratierecht bij dat bestendig en bij de tijd is. Vanuit diezelfde gedachte is twee jaar geleden aan het WODC de opdracht gegeven om een onderzoek uit te zetten over het demonstratierecht. Dit onderzoek is eind vorig jaar aan uw Kamer aangeboden en staat vandaag op de agenda van dit debat. De boodschap van dit onderzoek is duidelijk: vermijd hele grote ingrijpende aanpassingen aan wet- en regelgeving rondom het demonstratierecht, maar overweeg gerichte aanpassingen wanneer de praktijk en het wettelijke stelsel hierbij zijn gebaat. Dit is te lezen in dat rapport dat door veruit de meeste leden in dit debat is aangehaald. Een enkeling focuste zich in de inbreng op het eerste en niet op het tweede en was daarmee ook kritisch op de wetsvoorstellen die het kabinet wel doet. Daar zal ik

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zo op ingaan. Dit is de lezing die het kabinet geeft aan dit WODC-rapport.

Dit is dus precies wat het kabinet voor ogen heeft. Het ziet de urgentie van specifieke maatregelen, maar is niet van zins om het hele stelsel van de Wet openbare manifestaties overhoop te gooien en rigoureus te hervormen. Dat wettelijk stelsel functioneert in de meeste gevallen goed, zo krijgen we keer op keer vanuit de praktijk terug. Tegelijkertijd is er, zoals door verschillende leden is aangegeven, door het toegenomen aantal demonstraties en de ernst van overtredingen die daar plaatsvinden, ook een uitdaging. Daar kom ik zo op terug in de beantwoording.

Welke maatregelen het kabinet wil treffen, heeft u kunnen lezen in de brief die mijn collega van Justitie en Veiligheid en ik vorige week aan de Kamer hebben gestuurd in navolging van de brief die we begin juni al hebben gestuurd, vooruitlopend op dit debat. Wij zullen hier zo meteen nader op ingaan, ieder op ons eigen beleidsterrein. Eerst wil ik graag nog zeggen dat we zien dat de gemoederen in dit land rond allerlei maatschappelijke thema's steeds verder oplopen. Demonstreren is bij uitstek een manier om daar uiting aan te geven, maar dat mag onder geen beding gepaard gaan met agressie, bedreigingen of vernielingen. Dat moeten wij als landelijke politici — dat doen we volgens mij ook met z'n allen — krachtig durven veroordelen, van links tot rechts.

Dat geldt op een andere manier ook voor de ontwrichtende acties die we regelmatig zien bij snelwegen en op het spoor. Deze acties zijn weliswaar geweldloos, maar kunnen zeer gevaarlijke situaties creëren en het draagvlak voor het demonstratierecht lijdt onder deze acties. Voor acties op het spoor geldt bovendien dat de maatschappij hier enorme economische schade door oploopt. Voor dit soort acties kan ik dus geen begrip opbrengen. Dat geldt ook voor het verstoren van de orde van het parlement, waar mevrouw Van der Plas heel expliciet terecht naar vroeg in haar termijn. Het bekladden van het Kamergebouw werd ook door mevrouw Martens-America terecht veroordeeld. Zoals de minister van JenV eerder deze week zei — mevrouw Van der Plas verwees er ook naar en ik sluit me daar van harte bij aan — is dit volstrekt ontoelaatbaar. Het verstoren van een vergadering, zoals hier in de Tweede Kamer, en het roepen van leuzen naar Tweede Kamerleden die in het hart van onze democratie spreken, past niet. Daar mag je niet doorheen schreeuwen en dat mag je niet verstoren. Het bekladden van het gebouw en het vernielen van andermans zaken kan niet door de beugel. Mevrouw Van der Plas vroeg expliciet of ik me wilde aansluiten bij de woorden van de minister van JenV en dat doe ik van harte.

Dan kort over de verdeling. We trekken hierin, in ieder geval sinds mijn eerste dag, samen op. Ik zal duidelijk aangeven welke vraag ik zal beantwoorden en welke de minister van JenV zo zal beantwoorden. Ik zal in principe de vragen beantwoorden die van toepassing zijn op de aanpassing van de WOM, de Wet openbare manifestaties, en daarmee de uitvoering van het coalitieakkoord, waarover we geschreven hebben in de brief van juni en in die van vorige week, en de vragen rondom gezichtsbedekkende kleding. Mijn collega zal de vragen beantwoorden over het strafrechtelijk instrumentarium, de handhaving, waaronder de vitale infrastructuur, en over de rol van de politie en het OM. Ik begin met een blokje over de uitvoering van het coalitieakkoord, gevolgd door een blokje gezichtsbedekkende kleding en — ik kijk de heer Bosma aan — ik sluit af met het welbekende blokje varia.

Bij de uitvoering van het coalitieakkoord bewandelen we twee sporen om burgemeesters

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

en politie beter in staat te stellen handhavend op te treden rondom demonstraties. Dat kan nodig zijn, indien voorschriften of aanwijzingen van de burgemeester niet worden nageleefd of een situatie anderszins uit de hand dreigt te lopen. Allereerst gaat dit kabinet regelen dat actievoerders kunnen worden verplaatst als zij geen gehoor geven aan de oproep om een plek te verlaten nadat een demonstratie is beëindigd of daar niet is toegestaan. Dit verplaatsen is in sommige gemeenten al staande praktijk, maar door de juridische route op basis waarvan dit gebeurt, is dit verschillend en onduidelijk verankerd. Vanuit de lokale praktijk is er grote behoefte aan een dergelijk eenduidig instrument. We gaan daar snel mee aan de slag en zorgen ervoor dat dit instrument een breder bereik heeft dan alleen demonstranten. Ook bij serieuze ordeverstoringen, zoals voetbalgerelateerde rellen, moet bestuurlijke verplaatsing mogelijk zijn.

In de tweede plaats gaat het kabinet een verwijzing naar de noodbevoegdheden uit de Gemeentewet toevoegen aan de Wet openbare manifestaties. Uit de praktijk blijkt dat er geen noodzaak is voor specifieke noodbevoegdheden bij demonstraties, maar wel is gebleken dat het voor het lokale gezag niet altijd duidelijk is wanneer bestaande noodbevoegdheden bij een uit de hand gelopen demonstratie ingezet kunnen worden. Met deze bepaling verduidelijkt het kabinet onder welke omstandigheden noodbevoegdheden door burgemeesters kunnen worden ingezet in geval van ernstige verstoringen van de openbare orde door demonstraties. We zien in de praktijk dat het door sommige burgemeesters wordt toegepast. Vaak zijn dat burgemeesters die al langer zitten of burgemeesters van een gemeente waar veel demonstraties plaatsvinden. Maar in sommige gevallen treedt door onbekendheid handelingsverlegenheid op. Met deze tweede toevoeging is daar een antwoord op.

Tot slot het derde voorstel dat volgt uit het coalitieakkoord en een reactie is op het rapport van het WODC. Dat is een aanpassing van de strafbepaling in de Wet openbare manifestaties. Rechters kunnen strafbare feiten die tijdens openbare manifestaties zijn gepleegd, zwaarder wegen. Daar zal de minister van Justitie en Veiligheid zo specifiek op ingaan.

Ik ga in dit blokje nog een aantal specifieke vragen beantwoorden. Ik begin met de vraag vanuit de VVD of de minister bereid is om prioriteit te geven aan het wetsvoorstel voor de Wet openbare manifestaties. Een aantal aanpassingen vindt in andere wetten plaats. Volgens mij hebben we in de brief gezegd dat we ernaar streven om die begin volgend jaar in internetconsultatie te laten gaan. Ik wil naar aanleiding van de vraag van de VVD-fractie zeggen dat we inderdaad prioriteit geven aan de Wet openbare manifestaties, zodat die ook begin volgend jaar in internetconsultatie kan gaan, in aanvulling op wat we al gezegd hebben in de brief met betrekking tot andere voorstellen.

Mevrouw Van der Plas vroeg of het eerste voorstel dat ik noemde concreet iets oplost. De bevoegdheid om bestuurlijk te verplaatsen voorziet in een behoefte die duidelijk vanuit de praktijk is gekomen, ook vanuit burgemeesters, om een passende en laagdrempelige grondslag te hebben om ordeverstoringen snel ten einde te kunnen brengen en de rust en orde te herstellen. Daar is in theorie dus al een mogelijkheid voor. Die heeft met ophouding te maken. Maar de drempel daarvoor wordt in de praktijk als te hoog ervaren. Met deze toevoeging bieden we in de lokale praktijk meer ruimte om daadwerkelijk op te kunnen treden en te kunnen verplaatsen bij een demonstratie die op een plek gehouden wordt waar geen toestemming voor was of die doorgaat nadat die beëindigd is. Het lokale gezag wordt in staat gesteld om laagdrempelig en sneller te

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

handelen en op te treden.

De **voorzitter**:
Voordat u verdergaat heeft u een interruptie van mevrouw Van der Plas. Ik wil de later aangesloten commissieleden erop wijzen dat we twee interrupties hebben afgesproken. Na 30 seconden ga ik jullie verzoeken om af te ronden.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik noem weer even het voorbeeld van het Holocaustmuseum. Kunnen groepen dan ook bij grote vermoedens — in sommige gevallen kun je dat toch echt wel aanvoelen — al bij voorbaat, en niet tijdens of erna, op een andere plek worden gezet?

Minister **Heerma**:
Dit is een vraag die door anderen in dit debat ook al gesteld is. Die gaat over net iets anders dan waar dit voorstel over gaat. Dit voorstel gaat over een demonstratie waarover is gezegd dat die niet op een bepaalde plek mag of een demonstratie die ontspoort en wordt beëindigd. Dan geeft de wet al een mogelijkheid aan het lokale gezag om op te treden, maar de drempel daarvoor is heel hoog. Dit voorstel verlaagt de drempel om in die situaties in te grijpen en bestuurlijk te verplaatsen. Het heeft geen betrekking op het verplaatsen aan de voorkant. Daar is dit voorstel niet op gericht.

Eigenlijk was een vraag van de heer Van den Brink hetzelfde als die van mevrouw Van der Plas, maar zijn vraag ging over het tweede wetsvoorstel. De vraag was wat de gedachte van de noodbevoegdheid concreet oplevert. Ik heb daar in mijn inleiding eigenlijk al antwoord op gegeven. Dit kabinet wil burgemeesters in staat stellen om adequaat op te treden tegen onlusten en ordeverstoringen bij demonstraties. Er mag geen onduidelijkheid bestaan over de instrumenten die een burgemeester daarbij in zijn of haar arsenaal heeft. Uit een eerdere verkenning is gebleken dat gemeentes in principe uit de voeten zouden moeten kunnen met de noodbevoegdheden uit de Gemeentewet. Om te verduidelijken dat de burgemeester in bepaalde incidentele omstandigheden, wanneer het misgaat, ook de noodbevoegdheden uit de Gemeentewet kan toepassen bij demonstraties, zullen we een verwijzing naar deze bevoegdheden expliciet opnemen in de WOM, omdat in de praktijk blijkt dat er bij verschillende burgemeesters onduidelijkheid over is. Ik heb daar in mijn inleiding al iets over gezegd.

De heer Van Baarle en de heer Van Meijeren geven beiden, in iets andere bewoordingen, aan dat het kabinet iets anders doet dan het WODC adviseert, omdat het WODC, in hun bewoordingen, zou zeggen dat er niks aangepast hoeft te worden. Het kabinet onderschrijft de hoofdconclusie van het WODC-onderzoek, namelijk dat het wettelijk kader rondom het demonstratierecht goed functioneert. Maar het WODC-onderzoek identificeert wel degelijk knelpunten in de praktijk. Daarom kiest het kabinet voor gerichte maatregelen om deze knelpunten aan te pakken. Daarmee doet het kabinet recht aan de conclusies van het WODC-onderzoek. Daarin is wel degelijk ook ruimte benoemd voor aanpassingen, bijvoorbeeld wat betreft noodbevoegdheden. Die worden expliciet als knelpunt in het WODC-rapport benoemd.

De heer Van Meijeren vroeg ook naar integrale verboden die indruisen tegen het demonstratierecht. Daar verwees hij naar in zijn inbreng. In zeer uitzonderlijke gevallen worden integrale demonstratieverboden via de noodverordening uitgevaardigd door de gemeente. Het kabinet herkent dat daar een spanningsveld kan bestaan. Om die reden

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

hebben wij ons voorgenomen om hier bij de wijziging van de WOM in het kader van noodbevoegdheden expliciet aandacht aan te besteden.

Het lid Kostić vroeg of het kabinet erkent dat demonstranten geen misbruik kunnen maken van het demonstratierecht. Het lid Kostić merkt terecht op dat het demonstratierecht enkel vreedzame demonstraties beschermt. Dat betekent echter niet dat alles daarmee is toegestaan tijdens vreedzame demonstraties. Als er strafbare feiten worden gepleegd tijdens een demonstratie die wel als vreedzaam kan worden gekwalificeerd, dan is dat nog steeds niet acceptabel en zal er nog steeds opgetreden moeten worden.

Dit was het blokje wat betreft de wetsvoorstellen zoals we die in voorbereiding hebben, volgend op het coalitieakkoord en op de reactie van het WODC.

Ik kom bij het tweede blokje. Dat heeft betrekking op de verschillende vragen die zijn gesteld door de verschillende leden ten aanzien van gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties. Verschillende fracties vragen zich af of het verbod op gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties doorgaat en of het snel komt. De BBB, de VVD, de ChristenUnie, JA21 en de Partij voor de Dieren hebben hier vragen over gesteld. Laat ik vooropstellen dat het niet acceptabel is dat personen gezichtsbedekking dragen om strafvervolging te ontlopen. De straffeloosheid, het ontlopen van strafvervolging, is door verschillende leden terecht als probleem neergezet. Mevrouw Bikker was daar in haar inbreng zeer scherp op en duidelijk over. Het kabinet deelt de wens van de Kamer om dit aan te pakken. Dit is een probleem dat overigens niet alleen speelt bij demonstraties, maar ook breder in de samenleving, zoals we zien bij voetbalhooligans in voetbalstadions. Het dragen van gezichtsbedekkende kleding mag nooit leiden tot straffeloosheid.

Onder het vorige kabinet is een wetsvoorstel voorbereid, waarvoor consultatie en onderzoek hebben plaatsgevonden, gericht op een landelijk verbod op gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties. Dat gebeurde naar aanleiding van moties vanuit uw Kamer. Daar verwees de heer Clemminck naar. Dat waren grotendeels moties van zijn fractie. In die moties werd tot een dergelijk verbod opgeroepen. We willen dit echter wel doen op een effectieve manier.

Het wetsvoorstel heeft in consultatie heel veel kritische reacties gekregen. Ik doel dan op kritische reacties van burgers, maar vooral ook van partners die zo'n verbod in de praktijk zouden moeten brengen. Ik doel dan op burgemeesters, politie en OM. Men is bang dat zo'n verbod het grondrecht op demonstreren disproportioneel zal inperken, maar men vraagt zich ook af of het uitvoerbaar is in de praktijk. Juist het lokale gezag, de politie zelf en het OM hebben dus grote twijfels over de effectiviteit van het voorstel in deze vorm. Zij vragen zich af of het dus wel het doel bereikt dat de Kamer voor ogen had toen zij het voorstel maakte. Het is de burgemeester die op dit moment een demonstratie in goede banen moet leiden en de politie die op straat tegenover de demonstranten staat.

Wij voelen ons vanzelfsprekend schatplichtig om uitspraken van de Kamer serieus te nemen, maar als de burgemeesters, de politie en justitie of het OM heel kritisch zijn op het voorstel dat er nu ligt, dan hebben we ons daar als kabinet ook toe te verhouden. Daarom hebben we in de brief van juni aangegeven dat dit ertoe leidt dat wij goed

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

moeten bekijken wat de beste manier is om het doel te bereiken, namelijk straffeloosheid tegen te gaan. Ik heb de recensie van mevrouw Bikker gehoord en weet wat zij daarvan vindt. Ik zal ook in antwoord op de vraag — we hebben het erover gehad — kijken wat wij daarin kunnen doen. Tegelijkertijd is het, als je deze twee kanten hebt, niet gek om daarover ook het gesprek met de Kamer te voeren, ondanks de recensie van mevrouw Bikker daarover.

De **voorzitter**:
Ik stel voor aan de commissie dat de minister dit blokje over gezichtsbedekking afmaakt. Daarna kunnen interrupties gepleegd worden. Als eerste geef ik dan het woord aan mevrouw Martens, daarna aan mevrouw Abdi. Maar ik stel voor dat de minister dit blokje afmaakt. Het gaat alleen maar over gezichtsbedekking. U kunt uw betoog vervolgen, minister.

Minister **Heerma**:
Ja. Dan doen we alle vragen aan het einde.

Er werd gezegd: er zijn experts die dit vinden. Ja, het zijn juridische experts, maar het is ook de praktijk zelf die expliciet kritisch aangeeft: wij hebben er geen probleem mee dat er iets gebeurt, maar we hebben wel grote problemen met de manier waarop het gebeurt. Wij zijn daarom ook aan het nadenken over alternatieven. In de brief van juni hebben we daar een voorzet voor gegeven, maar het denken staat ook bij ons niet stil. Dat alternatief moet tegemoetkomen aan de duidelijk geuite wensen van de Kamer en moet ook iets doen aan het gevoel: het kan toch niet zo zijn dat het demonstratierecht misbruikt wordt om uiteindelijk bij straffeloosheid te eindigen?

Het eerste alternatief, waar we al naar verwezen hebben in de brief van juni, is aangereikt door de politie. De politie geeft aan dat het dragen van gezichtsbedekkende kleding aangemerkt zou kunnen worden als strafverzwaringsgrond in het Wetboek van Strafrecht. Dit gaat over meer dan alleen demonstraties. Dat is een voordeel van dit voorstel van de politie, ook verwijzend naar dezelfde soort incidenten als die plaatsvinden met voetbalhooligans.

Dan het tweede alternatief. Volgens mij stelde de VVD-fractie die vraag het meest expliciet. De vraag van de VVD was of het kabinet ook in gesprek wil gaan met burgemeesters — wij verbreden het tot ook in gesprek gaan met politie en OM — om tot een handelingskader te komen voor het opleggen van handhaving van een verbod op gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties wanneer dit noodzakelijk is. De minister van JenV heeft net iets vergelijkbaars gedaan als het gaat over demonstraties op snelwegen en spoor. Daar werden ook complimenten voor geuit. We zien in de praktijk hierbij iets vergelijkbaars, leidend tot een discussie: gaat het over het wettelijke kader of gaat het over het handhaven van het wettelijke kader en is daar eenduidigheid over? Er zijn op dat gebied recent ontwikkelingen geweest. Naast het voorstel van de politie willen we dit op korte termijn ook gaan doen, om op die manier stappen te zetten.

Een derde alternatief waar we aan denken, is om in de Wet openbare manifestaties te expliciteren dat burgemeesters een verbod op gezichtsbedekkende kleding kunnen opleggen voorafgaand en tijdens een demonstratie. Het is namelijk niet in alle gevallen goed bekend dat burgemeesters deze bevoegdheid bezitten. We zien in de praktijk verschillen tussen burgemeesters en gemeenten. Dit leidt tot verschillen tussen plekken

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

waar dit wordt toegepast en plekken waar het niet gebeurt. Verder zou zo'n wetswijziging kunnen worden aangegrepen om in te kaderen in welke situaties burgemeesters gebruik kunnen maken van de bevoegdheid om gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties te verbieden, zodat het in de praktijk duidelijk is dat ze kunnen optreden.

Daarmee, hoewel ik de inbreng van mevrouw Bikker heel scherp vond, is het naar onze mening dus niet of-of. Het is allebei mogelijk. We kunnen met de praktijk gaan praten: als het ontspoort, wordt er dan daadwerkelijk opgetreden? We kunnen daarnaast kijken hoe wij vanuit onze verantwoordelijkheid wetgeving kunnen aanscherpen en zaken duidelijker kunnen codificeren, zodat de lokale partijen ook weten hoe ze dat moeten doen. Daarmee kan de of-of van mevrouw Bikker in de praktijk ook en-en worden, vanuit een zoektocht om aan te sluiten bij zaken die de praktijk zelf vindt werken en ook bij de evidente wens van de Kamer, die wij delen, om wel op te treden tegen straffeloosheid.

Ik ga nu terug naar de vraag van de VVD aan het begin: ja, dit laatste heeft dan prioriteit. We zouden dit allemaal kunnen doen in de komende maanden, vooruitlopend op de wetgeving die we begin 2027 naar u toesturen.

Er is gevraagd of we bereid zijn om aan tafel te gaan. Die vraag heb ik al beantwoord. De vraag ging specifiek om burgemeesters, maar we willen dat met burgemeesters, politie en OM doen.

De heer Clemminck had twee vragen. Hij suggereerde allereerst dat je het naast de omdraaiing, waar hij voor pleitte, ook bij de minister neer zou kunnen leggen. Dat sluit denk ik aan bij zijn bredere eerdere betoog, waarin hij kritisch was op de niet-gekozen burgemeester. Tegelijkertijd ben ik er geen voorstander van om dit weg te halen bij het lokale bestuur. Zo is ons demonstratierecht geregeld. Dit dan specifiek neerleggen bij de minister is wat mij betreft niet de juiste route. Dat zal de heer Clemminck niet verbazen. We zien dus wel andere mogelijkheden. Die liggen in die drie stappen die ik zojuist uiteengezet heb, waarvan de eerste al in de brief van juni zat en de tweede en derde er nu bij komen.

De heer Clemminck ging ook specifiek in op Frankrijk. Hij vroeg of het kabinet een vergelijking wil maken met Frankrijk. Sorry, dat was de heer Flach. De heer Flach vroeg hiernaar en de heer Clemminck sloot daarbij aan naar aanleiding van een tv-uitzending. In Frankrijk geldt een heel ander systeem dan in Nederland. Dat is waar de heer Clemminck in antwoord op de vraag van de heer Flach al aan refereerde. In Frankrijk geldt een totaalverbod voor gezichtsbedekkende kleding en daarmee dus ook bij demonstraties. In Nederland is hier in het parlement uitgebreid over gediscussieerd en is besloten tot een gedeeltelijk verbod voor gezichtsbedekkende kleding. In het coalitieakkoord van de huidige coalitie is afgesproken dat de wet niet wordt uitgebreid, maar dat er wel wordt ingezet op betere handhaving. Tegen de heer Clemminck zeg ik dus naar aanleiding van zijn specifieke vraag: nee, wij zetten niet in op een totaalverbod op gezichtsbedekkende kleding.

Dit was het einde van dit blokje. Er stonden zonet al heel veel mensen klaar om vragen te stellen.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik heb opgeschreven mevrouw Martens, mevrouw Abdi, mevrouw Keijzer en de heer Clemminck, in die volgorde. Ik stel voor dat mevrouw Martens met de eerste interruptie begint. Ik wilde net voorstellen ondertussen de rest van de namen op te schrijven. Ik zag mevrouw Bikker al kijken. Dat komt goed. Mevrouw Martens.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):
Dank aan de minister voor de beantwoording. Ik denk dat hij juist schetst hoe lastig het is, dus laten we dit debat ook heel serieus nemen. Ik heb twee vragen aan elkaar gelinkt. Mijn vraag is inderdaad of in navolging op het overgaan tot vervolging bij snelwegplakkers, om het maar zo te zeggen, dat ook zou kunnen gebeuren als het gaat over gezichtsbedekkende kleding. Is de minister het wel met mij eens dat het een gaat om een strafbaar feit en dat het ander, het dragen van gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties, op dit moment nog steeds een vrije kwestie is, om het maar zo te formuleren? Een burgemeester kan dat in principe dus op dit moment naast zich neerleggen zolang het niet strafbaar is op landelijk niveau.

Minister **Heerma**:
Ik dacht dat mevrouw Martens zei dat ze twee vragen zou gaan stellen. Ik hoorde er één. Volgens mij ligt de parallel juist in wat mevrouw Martens-America zelf schetste in haar eerste termijn. Die handschoen willen we graag oppakken. Wat je ziet is dat er ook in het parlement, bij beide onderwerpen, al langer de vraag wordt gesteld: volstaat het wettelijke kader wel of niet? Mevrouw Bikker schetste weer duidelijk dat je automatisch de discussie krijgt dat de wet moet worden aangepast als er in de praktijk niet gehandhaafd wordt. Dat speelde heel erg bij de vitale infrastructuur. Daar zijn nu stappen op gezet. Dat gaat dus over: hoe wordt in de praktijk hiermee omgegaan door politie, justitie en burgemeesters? Die parallel geldt hier ook.

Ik geef dus toch het volgende antwoord. Wij willen die handschoen graag oppakken. Wij willen dit doen vanuit de norm die de Kamer hier ook terecht neerzet. Wij treden elkaar in principe met open vizier tegemoet. Een demonstratie kan geen vrijbrief zijn om dan maar geweld te gaan gebruiken en te vernielen, en dat ook nog te doen met een bivakmuts op zodat je niet bestraft kan worden. Er zijn mogelijkheden voor burgemeesters om dat te doen. Dat gebeurt in de praktijk lang niet overal. Daar is dat gesprek op gericht. Dan nu het tweede deel van de vraag. Daarom voegen we het derde voorstel toe dat we willen overwegen, namelijk om dit dus ook duidelijker in de WOM te verankeren. Dat was het derde voorstel.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Dank aan de minister voor zijn beantwoording. Even om het scherp te krijgen het volgende. U noemde terecht ook de politie. Ik heb ook agenten gesproken die zeggen: het gaat ons niet helpen om steviger op te treden tegen mensen die strafbare feiten plegen. Kunt u ook iets meer zeggen over de capaciteit? Het blijft een beetje boven de markt hangen dat als je een algemeen verbod invoert op het dragen van gezichtsbedekkende kleding, dat niet zal leiden tot extra politiecapaciteit. Maar dat is de zorg die ik heb gehoord: je haalt capaciteit juist bij ons weg als je dit doorvoert, dus dat heeft geen zin. Kunt u aangeven hoe het precies zit?

De **voorzitter**:
Voordat u reageert het volgende. Ik heb graag dat u vraagt "kan de minister" in plaats van "kunt u".

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Minister **Heerma**:
De minister kán dat wel doen, maar ik heb al aangegeven dat handhaving wordt behandeld door de minister van Justitie en Veiligheid. Ik kan wel het volgende zeggen. In de reacties bij het ophalen van het WODC-rapport, maar ook in de reacties op de internetconsultatie zijn door de politie zelf veel zorgen geuit over het voorstel dat er nu ligt.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik heb in toenemende mate moeite met het argument "de experts zeggen dat". De experts hebben ook gewoon particuliere meningen. Het wordt tijd dat we dat eens met elkaar bekennen. Wat betreft de experts zeg ik: het zal allemaal wel. Hier moeten wij de politieke afweging maken. Laten we nu even kijken naar de politie. In de beslisnota wordt gesproken over de politie Amsterdam. Die staat ook op een bepaalde manier in de wereld. In het WODC-rapport gaat het om de politiefunctionarissen, dus niet om alles en iedereen. Die zeggen vooral dat het goed zou zijn dat ontheffingen mogelijk zijn van een algemeen verbod als er gedemonstreerd wordt bij bijvoorbeeld ambassades wanneer mensen bang zijn dat zij of hun familie vervolgd worden. Waarom is dat niet de discussie, in plaats van het hier neerleggen alsof de experts en de politie tegen zo'n verbod zijn? Wat betreft de experts: het zal allemaal wel.

De **voorzitter**:
Kunt u tot een vraag komen?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De politie is dus de politie Amsterdam in de beslisnota. De functionarissen vragen vooral aandacht voor mensen die hier wonen terwijl ze demonstreren bij een ambassade van het land waar ze vandaan komen of waar hun familie woont.

Minister **Heerma**:
Mevrouw Keijzer geeft aan waar zij in toenemende mate moeite mee heeft. Dat gaat over meer dan alleen dit onderwerp. In de Kamer hebben wij bijvoorbeeld gisteren nog, zoals ik bij het binnenkomen tegen de heer Clemminck zei, uitgebreide debatten over uitvoeringstoetsen en decentrale overheden. Wij moeten serieus nemen wat lokaal opgehaald wordt bij wetgeving. Dan gaat het hier dus niet om experts. Er zijn honderden reacties gekomen op de internetconsultatie, met name vanuit politie, OM en het Nederlands Genootschap van Burgemeesters. Zij zijn kritisch over dit wetsvoorstel, over het nut en de noodzaak ervan en over wat het in de praktijk oplevert. Het is niet zo dat dat zich beperkt tot de politie Amsterdam, die een bepaalde insteek zou hebben. Dat is echter wel wat mevrouw Keijzer hier suggereert. Ik vind dat we dat serieus moeten nemen.

Tegelijkertijd moeten we ook Kameruitspraken heel serieus nemen — dat zeggen we ook heel duidelijk — en onderschrijven we het doel dat je elkaar niet straffeloos zonder open vizier tegemoet kan treden als dat met strafbare feiten, rellen en vernielingen gepaard gaat. Daarom zoeken we naar een manier om hier voorstellen te doen die dit in de praktijk tegengaan. Ik ben het echter niet met mevrouw Keijzer eens wanneer zij zegt dat we de brede reactie, juist vanuit het lokale gezag, de politie en het OM, af zouden moeten doen als: een paar experts zeggen wat. We hebben dat ook echt serieus te nemen. Dat is meer dan een enkele juridisch expert die iets zegt, waar je weer drie

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

andere meningen over kunt hebben.

De heer **Clemminck** (JA21):
Uiteraard dank aan de minister voor de beantwoording en de uitleg. Ik moet nog even denken aan het optreden van de minister bij WNL, toen hij het had over gezichtsbedekkende kleding. Ik refereerde daar in mijn termijn ook aan. Daar werd aan u later ook gevraagd om te reflecteren op de winst van de AfD. Ik moet eerlijk zeggen dat dit ook hiermee te maken heeft. Ik doel dan op een groeiend gat tussen wat experts vinden en bepalen in dit land en wat de gewone burger vanuit goede bedoelingen en normbesef verwacht van de overheid en van ons als volksvertegenwoordigers.

Ik word er eerlijk gezegd wel een beetje moedeloos van dat wij telkens worden afgescheept met "de experts dit" of "het EVRM dit", terwijl de motie en de Kamermeerderheid volgens mij heel erg duidelijk zijn. Ik hoor overigens ook andere verhalen, van dienders die juist zeggen: "Wij worden geholpen met een verbod. Maak maar eens gewoon duidelijk wat wij hier in dit land van elkaar verwachten, namelijk dat je demonstreert met je gezicht herkenbaar, ook voor de opvolging in het kader van het strafrecht."

Wat ik de minister wil vragen is niet te kijken naar het voorbeeld van Frankrijk, want het was inderdaad de heer Flach die daarom vroeg, maar naar het voorbeeld van Duitsland.

De **voorzitter**:
Kunt u afronden, meneer Clemminck?

De heer **Clemminck** (JA21):
Zeker, voorzitter. In Duitsland bepaalt de politie op een gegeven moment wanneer gezichtsbedekking niet meer kan. Dat doet niet de burgemeester, maar de politie. Dat zeggen zij op het moment dat strafbare feiten plaats gaan vinden of ergens al strafbare feiten worden gepleegd. Zou dat ook nog een optie kunnen zijn?

Minister **Heerma**:
De heer Clemminck sluit toch ook aan bij het beeld van "het zijn een aantal experts". De heer Clemminck weet hoeveel waardering ik altijd heb voor zijn bijdragen. Zeggen dat dit een voorbeeld is waarom het AfD wint, is echt een bewijs uit het ongerijmde. In elk debat, bij elk onderwerp, kun je dat zeggen. Wij zitten er serieus in. De Kamer zegt over enkele zaken terecht dat we daar harder tegen op moeten treden. Dat delen wij. Het bedekken van je gezicht kan niet tot straffeloosheid leiden. Dat kan niet in voetbalstadions, maar ook niet wanneer onder het mom van demonstraties wordt vernield, bedreigd of geweld wordt gebruikt.

Tegelijkertijd geldt dat er op het voorstel zoals het er lag, breed kritiek was vanuit burgemeesters en dat er zorgen waren vanuit de politie. De politie Amsterdam zat daar namens de nationale politie, omdat zij de dossierhouder binnen de nationale politie is op dit vraagstuk, vanuit OM en allerlei andere juridische instanties. We hebben in onze brief van juni aangegeven dat we wel vinden dat we maatregelen moeten nemen om ervoor te zorgen dat er in de praktijk meer opgetreden wordt. Daar hebben we in de brief de suggestie vanuit de politie zelf, te weten strafverzwaring, bij aangehaald. We voegen daar nu, in navolging op het debat, het gesprek met de lokale driehoek aan toe om tot een handreiking te komen, zoals bij infrastructuur ook al is gedaan, evenals de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mogelijkheid om het te codificeren in de WOM. We hebben toegezegd dat we er prioriteit aan geven om daar zo snel mogelijk mee te komen. Daarmee plegen we wel degelijk inzet om tegemoet te komen aan de wensen geuit in de Kamer. Vergeef me, maar ik vind daarom het kader waar de heer Clemminck het in plaatst, niet terecht.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik sprak met enige scherpte in mijn eerste termijn, omdat ik iedere keer weer zie dat er ontzettend veel onrust ontstaat op het moment dat er misstanden zijn bij demonstraties, waarbij mensen het gevoel hebben dat ze aangepakt hadden moeten worden. Het kan gaan om gezichtsbedekkende kleding, het vernielen van eigendommen of het vaststaan in de file of op het station. Als ik dan zie wanneer de moties zijn aangenomen en hoelang het traject duurt, gaat dat steeds meer uit elkaar lopen. Dat verwijt ik deze minister niet, maar dat komt bijvoorbeeld ook doordat we meerdere keren verkiezingen hebben gehad. Mensen thuis denken dan: waarom wordt hier niet wat aan gedaan? Deze Kamer gaat weer onderzoeken en rondetafels houden. Ik zie de urgentie. Die wil ik ook aan het kabinet meegeven. Daarom heb ik de volgende vraag. Binnen welke termijn wil de minister hier een knoop over doorhakken, ook voor wat het betreft het gesprek dat hij zoekt met de Kamer? Ik voel die urgentie. Ik denk dat de minister die ook voelt. Maar het gevaar is dat dit uitstraalt dat we almaar onderzoeken en er geen bal verandert. Dat zal hij niet willen en dat wil ik ook niet.

Minister **Heerma**:
Ik wil graag beginnen met: ik heb geenszins willen suggereren dat mevrouw Bikker niet het recht heeft om scherp te zijn in haar inbreng. Volgens mij kiest mevrouw Bikker haar woorden altijd weloverwogen. Ik snap de scherpte ook, gegeven de maatschappelijke weerstand en de boosheid die specifieke demonstraties waarin het ontspoort, oproepen. Dat roept veel emoties op. Ik heb volgens mij in antwoord op mevrouw Martens-America al aangegeven dat we hier prioriteit aan geven. We hebben in een eerdere brief de toezegging gedaan dat we met een specifiek wetsvoorstel koersen op begin volgend jaar. Dat geldt ook voor de wetsvoorstellen waarop dit betrekking heeft. De gesprekken met de lokale driehoek om te komen tot die handreiking willen we kort daarvoor doen. Het derde voorstel, dat we nu overwegen, willen we meenemen in die wetsvoorstellen. Dat betekent dus dat we hieraan uiterlijk begin volgend jaar een vervolg geven.

De heer **Van Meijeren** (FVD):
De minister herhaalde zojuist schaamteloos en met droge ogen dat het kabinet de aanbevelingen van het WODC opvolgt, terwijl het WODC toch echt expliciet en als belangrijkste conclusie van hun onderzoek vooropstelt dat aanpassing van wetten rond het demonstratierecht niet nodig en niet effectief is. Nu zegt de minister: het WODC heeft wel degelijk ook een paar knelpunten gesignaleerd en die pakken we ook aan. Dat klopt. Dat gaat over wat wetgevingstechnische aspecten en zaken die de uitvoeringspraktijk raken, maar uitdrukkelijk niet over zaken die de reikwijdte van het demonstratierecht raken. Daarom heb ik de expliciete vraag of de minister erkent dat de maatregelen die het kabinet voorstelt of in overweging heeft, en die tot gevolg hebben dat het demonstratierecht verder wordt ingeperkt, op geen enkele wijze te verkopen zijn alsof daarmee de aanbevelingen van het WODC worden opgevolgd, maar daar juist lijnrecht tegen indruisen?

Minister **Heerma**:
Volgens mij heb ik zojuist in mijn beantwoording al aangegeven dat ik het niet eens ben

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

met de lezing van de heer Van Meijeren. Het WODC heeft inderdaad als hoofdlijn dat een rigoureuze aanpassing van het demonstratierecht niet nodig is en dat het systeem in grote lijnen goed functioneert, maar op verschillende plekken geeft ook het WODC-rapport aan dat overwogen kan worden om de WOM aan te passen, bijvoorbeeld wanneer het gaat over noodbevoegdheden of verplaatsing. Daarmee vind ik dat de voorstellen die wij doen, wel degelijk ook volgen uit de lijn die in het WODC staat. Het is niet zo dat in het rapport staat: er hoeft niets te gebeuren. Dat erkende de heer Van Meijeren volgens mij tussen de zinnen door zojuist ook in zijn vraagstelling.

De **voorzitter**:
De heer Van Meijeren, dit is gelijk uw laatste interruptie.

De heer **Van Meijeren** (FVD):
Dat klopt. Het WODC zegt inderdaad wel dat er aantal knelpunten zijn in de praktijk, maar dat er geen verdere inperking van het demonstratierecht nodig is. De Nationale ombudsman zegt precies hetzelfde. De voorbeelden die de minister noemt over de noodbevoegdheid en de bestuurlijke verplaatsing, de bezwaren van de WODC, waren ook technisch van aard. Die gingen niet over de reikwijdte van het demonstratierecht. Ik vind het heel zorgwekkend dat de regering nu niet alleen grondrechten inperkt, maar zich hierbij ook nog eens verschuilt achter een onderzoeksinstituut, terwijl dat onderzoeksinstituut juist adviseert om dat niet te doen.

Minister **Heerma**:
Ik kan herhalen wat ik net zei. Wij volgen juist het WODC-rapport. De heer Van Meijeren maakt een onderscheid tussen technische aanpassingen en het inperken van het demonstratierecht. Volgens mij zijn de aanpassingen die wij voorstellen, juist gericht op knelpunten die ook in het rapport worden benoemd, waarbij ook gesteld wordt dat overwogen kan worden de WOM hierop aan te passen.

De **voorzitter**:
Ik zie mevrouw Van der Plas met een interruptie. Dat is ook uw laatste.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik hoor alleen maar "experts, experts, en nog eens experts". Welke experts worden precies geraadpleegd? Ik zou daar weleens een keer een lijst van willen hebben. Van welke experts maken de ministers gebruik en van welke experts niet? Ik noem als voorbeeld dokter Jan van de Beek, wiskundige, cultureel antropoloog en emigratieonderzoeker. Hij is ook een expert. Hij is altijd wel wat kritisch op het overheidsbeleid. Ik wil graag dat er een afgewogen expertlijstje komt, want wij hebben daar helemaal niet zo veel inzicht in. Er zijn ook experts die wel voor zo'n verbod zijn, in plaats van dat ze alleen maar "tegen, tegen" roepen.

Minister **Heerma**:
Ik vind dit lastig. Er zijn opmerkingen geweest vanuit de Kamer waarin wordt gezegd dat er naar een paar experts wordt geluisterd. De reactie die ik hierop heb gegeven is juist dat het niet zo is dat op de internetconsultatie een paar experts hebben gereageerd. Er is juist een groot aantal reacties geweest van burgers, vanuit juridische instanties, vanuit de politie, vanuit de gemeentes en vanuit het Nederlands Genootschap van Burgemeesters. Als mevrouw Van der Plas dat als experts wil samenvatten, kan dat. De internetconsultaties zijn openbaar. Diverse woordvoerders in dit debat hebben geciteerd

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

uit sommige van deze reacties op de internetconsultaties. Dit betreft dus niet een lijstje experts; dit is de grote hoeveelheid reacties die er op de internetconsultatie zijn geweest. Daarbij heb ik zojuist betoogd dat we dat niet moeten afdoen als een paar experts. Ze zijn bovendien openbaar.

De **voorzitter**:
Daarmee bent u volgens mij aan het einde gekomen van het blokje over gezichtsbedekking en gaat u naar het blokje overig toe. U kunt uw betoog vervolgen.

Minister **Heerma**:
Ik blijf het toch in navolging van de heer Bosma "varia" noemen. Er staat hier overigens wel "overig", maar als ik de heer Bosma zie zitten, kan ik niet om het woord "varia" heen. Ik hoor meneer Bosma de grap maken dat we de ambtenaar hierom moeten ontslaan, maar dat lijkt me in de trias politica een hele ingewikkelde opmerking, zeg ik tegen de heer Bosma.

Mevrouw Bikker vroeg specifiek naar herdenkingen en verwees naar een eerdere motie. Zoals ook uit het WODC-onderzoek volgt, zorgt de waardigheid van herdenken ervoor dat de burgemeester sneller kan optreden bij ordeverstoringen. Bij nationale herdenkingen brengt dit overigens ook grote operationele uitdagingen met zich mee. Het kabinet blijft, ook in lijn met de motie, inzetten op verdere kennisontwikkeling in de lokale driehoek over dit onderwerp, zodat die weten hoe en wanneer die sneller kan optreden. Begin dit jaar hebben onze beide ministeries en het Nederlands Genootschap van Burgemeesters ook een kennisuitwisselingsbijeenkomst georganiseerd met politie, OM en burgemeesters. Daarbij lag de focus specifiek op dit onderwerp en dus op de kennis over hoe sneller geacteerd kan worden. In de praktijk zal de lokale driehoek in concrete situaties moeten beoordelen hoe opgetreden kan worden bij ordeverstoringen bij herdenkingen. Maar daarmee is ook invulling gegeven aan de oproep die de motie deed.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Iedere keer rond herdenkingen zien we weer nieuwe invullingen van de protestacties. Het ene jaar was het, geloof ik, dat we bang waren voor schreeuwers. Het volgende jaar werd het nationale monument beklad waar we herdenken. Je wil niet in een kat-en-muisspel belanden waar je met wetgeving achter de laatste actie van activisten aanloopt. Ik wil eigenlijk dat we dit helemaal niet hebben rondom nationale herdenkingen. Daar zit mijn diepe wens. Het frustreert me mateloos dat we iedere keer dat we herdenken, bang zijn dat het misgaat. De minister gaat kennisuitwisselingsbijeenkomsten houden — wat een lang woord — maar de vraag is of we niet ook moeten kijken naar strafverzwaring of zaken waarmee we heel duidelijk maken: dit is een heilig moment van ons allemaal, dus je flikt het gewoon niet. Dit is niet echt een tekst van de ChristenUnie, maar ik kan er gewoon niet over uit.

Minister **Heerma**:
Het wettelijk kader biedt al mogelijkheden om daar steviger tegen op te treden. Ik denk dat mevrouw Bikker al met het begin van haar vraag iets terecht zegt. Overigens, in andere landen zie je dat dit al wel gaande is. Er gebeurt iets en daar wordt dan specifieke wetgeving op gemaakt. Dan gebeurt er iets nieuws en dan wordt daar weer specifieke wetgeving op gemaakt. Ons kader is ook op dit punt robuust. Tegelijkertijd is de lokale uitdaging hoe daar daadwerkelijk opvolging aan kan worden gegeven. Gegeven de creativiteit die mevrouw Bikker benoemt, is dit ook lastig. Maar juist omdat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wij uiting willen geven aan die motie, zetten we erop in lokaal de kennis te vergroten. Ik snap dat het een lang woord is, maar het is wel een effectieve manier om bij iedereen duidelijk tussen de oren te krijgen dat er, juist als het een herdenking betreft, méér kan en dat er sneller opgetreden kan worden. Ik zeg toe dat we daar alert op blijven en dat gesprek blijven voeren, zodat de lokale handhavingspraktijk niet achterblijft, maar ten minste gelijke tred houdt met de creativiteit die mevrouw Bikker, niet in positieve zin denk ik, benoemde.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw beantwoording.

Minister **Heerma**:
Mevrouw Bikker vroeg ook of burgemeesters bepaalde locaties kunnen aan- of afwijzen. Ze verwees daarvoor bijvoorbeeld naar treinstations. In principe mogen demonstranten bepalen op welke locatie en op welke manier ze demonstreren. Volgens mij was dit ook opgenomen in het betoog van mevrouw Bikker. Het is vervolgens aan het lokaal gezag om te beoordelen of het noodzakelijk is om in te grijpen, bijvoorbeeld door een demonstratie te verplaatsen. Bij demonstraties op stations zijn goede afspraken en communicatie tussen gemeente, NS en ProRail van groot belang. Daarom hebben NS en ProRail een afstemming met het ministerie van IenW, dat hier een centrale rol in heeft, maar is ook met Justitie en Veiligheid en BZK een handelingskader opgesteld voor demonstraties op treinstations.

De heer Flach had een aantal specifieke vragen. Hij vroeg bijvoorbeeld of de minister kan bevestigen dat het niet is toegestaan om burgers louter op basis van een enkele melding van een derde te verwijderen en vast te houden en dat een eigenstandig oordeel van het bevoegd gezag nodig is. Ja, dat kan ik bevestigen. Bij eenmensprotesten kunnen burgers niet alleen op basis van een melding van een derde verwijderd en vastgehouden worden. De politie zal op instructie van het lokaal gezag per concrete situatie beoordelen of en hoe er opgetreden moet worden.

De heer Flach vroeg ook te bevestigen dat de inhoud van de uiting of demonstratie voor de overheid geen reden mag zijn om burgers verschillend te behandelen. Ook dit kan ik bevestigen. De inhoud van een demonstratie doet voor de uitoefening van het recht niet ter zake. Een burgmeester mag dus geen voorschriften stellen op basis van de inhoud van een demonstratie. Dat staat ook heel duidelijk in de Wet openbare manifestaties.

De heer Van Baarle van DENK, die hier nu niet meer is, vroeg in algemene zin of de minister kan garanderen dat het kabinet niet meegaat in moties. Hij noemde verschillende voorbeelden. Daarover kan ik alleen maar zeggen dat aangenomen moties door het kabinet uiterst serieus genomen worden. Het uitgangspunt daarbij is dat we ze uitvoeren. Dat mag de Kamer van het kabinet verwachten. Maar bij de uitvoering van moties kijken we altijd onder meer naar de juridische houdbaarheid ervan en de gevolgen voor uitvoerende partijen. Wanneer moties niet uitgevoerd worden of kunnen worden, wordt dit altijd in de ministerraad besproken en zal de Kamer daarover worden geïnformeerd.

De heer Bosma vroeg specifiek naar het verstoren van vergaderingen. Hij had het over het parlement en over gemeenteraden. Het verstoren van vergaderingen is een strafbaar feit en zeer kwalijk. In specifieke gevallen wordt de lokale democratie verstoord

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

of, in gevallen deze week, het nationale parlement. Hij ging daarbij specifiek in op de vraag of er sprake is van steeds extremistischer handelen. Volgens mij is er afgelopen dinsdag een tweeminutendebat Terrorisme en extremisme geweest met de minister van Justitie en Veiligheid waarin een motie is ingediend die verzoekt om Extinction Rebellion te laten beoordelen aan de hand van criteria voor extremisme. De minister van JenV heeft deze motie oordeel Kamer gegeven en het kabinet wacht de stemming over deze motie af.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Vorige week hebben we een debat met de minister over de AIVD gehad. Toen stelde ik hem in tweede termijn toevalligerwijze ook een vraag over Extinction Rebellion en ik was nogal verbaasd over zijn antwoord. Hij zei dat Extinction Rebellion — nogmaals: ze verstoren vergaderingen van de Tweede Kamer en van heel veel gemeenteraden — geen bedreiging is voor de democratische rechtsorde. Vindt de minister dat nog steeds?

Minister **Heerma**:
In dat debat heb ik geciteerd uit het laatste rapport van de AIVD. De heer Bosma vroeg, zonder dat hele debat over de IVD opnieuw te doen, naar beoordelingen zoals die tot nu toe waren gedaan. Inmiddels is het zo dat de Kamer een motie heeft ingediend om Extinction Rebellion specifiek op dit onderdeel te beoordelen. Die motie heeft oordeel Kamer gekregen van de collega van JenV. In dat debat verwees ik naar wat de AIVD tot nu toe geconstateerd heeft.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
De minister nam dat over. Vindt hij dat Extinction Rebellion, dat vergaderingen van de Tweede Kamer verstoort, ons pand bekladt en aan de lopende band gemeenteraadsvergaderingen verstoort en onmogelijk maakt, een bedreiging is voor onze democratische rechtsorde?

De **voorzitter**:
Wilt u via de voorzitter spreken? Het is "vindt de minister" en niet "vindt hij". Het woord is aan de minister.

Minister **Heerma**:
Ik heb aangegeven wat ik hierover gezegd heb. Ik heb in dat IVD-debat ook aangegeven dat het niet aan de politiek is om hier keuzes over te maken. De veiligheidsdiensten doen hun werk niet op politieke aansturing. Ik heb geciteerd wat de AIVD daarover in openbare rapporten heeft gezegd. Over de vraag die de heer Bosma nu stelt, is afgelopen dinsdag een motie ingediend en daarover wordt volgende week gestemd.

De heer **Flach** (SGP):
Ik heb een vervolgvraag. Ik wil eerst even checken of ik daarvoor bij deze minister goed zit. Hij heeft twee vragen in algemene zin beantwoord en ik heb mijn zorgen geuit over de handhaving rondom eenmensprotesten, maar die worden wellicht nog door de andere minister beantwoord. Als dit het geval is, bewaar ik mijn interruptie nog even.

Minister **Heerma**:
Ik heb geen andere beantwoording specifiek over handhaving. Ik neem dus aan dat dit klopt en anders kunnen we er in tweede termijn op terugkomen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Dan kunt u uw betoog vervolgen.

Minister **Heerma**:
Ik heb het blokje varia hiermee afgerond.

De **voorzitter**:
Dan gaan we naar de minister van Justitie en Veiligheid. Maar voordat de minister begint, is mevrouw Keijzer nog.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik heb ook een vraag. Ik worstel ook even of ik deze vraag aan deze minister moet stellen of aan de minister van Justitie. Ik ga een poging wagen. Wij komen met een initiatiefwetsvoorstel over demonstreren waarbij naar aard, omvang en frequentie een dermate gebruik wordt gemaakt van de openbare ruimte dat dit nadelig is voor anderen, en dan ook nog met mensen die onze huidige westerse samenleving willen ondermijnen. Nou hebben we in Den Haag de As-Soennah-moskee van een salafistische organisatie die in toenemende mate op vrijdagmiddag straatgebeden uitvoert. We gaan uiteindelijk toe naar een omvang van de bevolking die aanzienlijk is, en in Den Haag is dit al zo. Is dit iets waar de minister zich zorgen over maakt? Of zegt hij: ach, dat is prima en dat maakt niet uit?

De **voorzitter**:
Dit tellen we als interruptie. Het woord is aan de minister.

Minister **Heerma**:
Volgens mij is mevrouw Keijzer nu in haar vraag aan mij explicieter over wat zij met haar initiatiefwetsvoorstel bedoelt dan dat zij in eerste termijn was toen zij daar zelf vragen over stelde. Ik ben er altijd groot voorstander van geweest dat fracties gebruikmaken van het recht op het indienen van een initiatiefwetsvoorstel. Tegelijkertijd is mij op dit moment nog onduidelijk wat het initiatiefwetsvoorstel precies behelst. Ik stel voor dat we dit gesprek met elkaar voeren nadat het initiatiefwetsvoorstel er daadwerkelijk ligt, want dan kan ik er meer gegrond iets over zeggen.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik stelde een feitelijke vraag.

De **voorzitter**:
Zou u uw microfoon uit willen zetten?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik stelde een feitelijke vraag en ik heb op geen enkele manier een antwoord gekregen.

De **voorzitter**:
Mevrouw Keijzer, ik geef u het woord als u aan de beurt bent. Dat bent u niet, want de minister is aan het woord.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Hij was al klaar toch?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Dan zet ik zelf uw microfoon uit als dit niet automatisch kan. De minister heeft zijn antwoord gegeven. U heeft twee interrupties gehad, mevrouw Keijzer, en ik geef u ook niet meer het woord. We gaan nu naar minister Van Weel.

Minister **Van Weel**:
Dank aan de leden voor hun inbreng in eerste termijn. Ik kijk naar de klok. Ik heb vier pagina's introductie, maar die kan ik ook samenvatten.

De **voorzitter**:
Het lijkt me een goed idee om die samen te vatten.

Minister **Van Weel**:
De samenvatting van mijn introductie is dat demonstreren een groot goed is, dat demonstreren moet mogen en dat wij als bestuur in Nederland, lokaal of hier in Den Haag, alles zullen doen om vreedzame demonstraties te faciliteren. Maar niet-vreedzame demonstraties worden niet getolereerd en alles wat strafbaar is conform ons Wetboek van Strafrecht is dit ook tijdens een demonstratie. Dat kan dus bestraft worden. Ik denk dat dit de korte samenvatting is.

Dit is de strekking van een aantal normen die wij willen herintroduceren in relatie tot uitwassen van demonstraties zoals we die hebben gezien, bijvoorbeeld rondom snelwegen en het spoor. Dat kan op verschillende manieren. Dat kan door het aanpassen van de wet en daarvan zijn twee voorbeelden door de minister van Binnenlandse Zaken genoemd. Daar komt er nog eentje bij: het aanpassen van de strafbepaling in de WOM. We doen dit omdat we zien dat er zowel bij het OM als bij de rechterlijke macht terughoudendheid is geweest bij het vervolgen voor strafbare feiten, omdat ze plaatsvonden tijdens een demonstratie. Het WODC concludeert dat die terughoudendheid niet in alle gevallen gerechtvaardigd is. Die kan niet worden opgehangen aan eerdere jurisprudentie of aan uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Er zouden wel degelijk meer straffen geëist en opgelegd kunnen worden op basis van de wet- en regelgeving zoals die er is. Dat is relevant, omdat dit ook voor de toekomst richting kan geven aan de rechtspraktijk zoals we die in Nederland kennen. Deels gebeurt dit al. Het zal u niet zijn ontgaan dat deze week een aantal blokkeerders van de snelweg rondom Utrecht taakstraffen hebben gekregen voor het blokkeren van de snelweg. Er zijn ook mensen veroordeeld voor het bekladden van de tunnelbak van de A12 hier in Den Haag. Een groot deel van deze demonstranten wordt niet door het OM vervolgd, maar degenen die aan de basis stonden van het blokkeren van de snelweg, verwacht ik wel degelijk voor het hekje terug te zien.

Het gesprek dat we naar aanleiding van het WODC-advies met zowel het OM als de rechterlijke macht hebben gehad, is ook gereflecteerd in het statement zoals we dat met het LOVP hebben gemaakt. Het is niet alleen voor demonstranten maar ook voor bestuurders moeilijk om bij dezelfde fenomenen binnen elke gemeentegrens op een andere manier op te treden. Je moet daar duidelijk in zijn als overheid en dan moet je daar ook naar handelen. Ik denk dat dit de basis was voor het overleg dat we hebben gehad op verzoek van burgemeester Bruls om hier één lijn in te trekken. Is dit een wet van Meden en Perzen? Nee, dat is het niet, want uiteindelijk heeft elke instantie een eigen bevoegdheid. De bevoegdheid tot ingrijpen is aan het lokale gezag. Maar we verwachten wel degelijk dat het richtinggevend gaat zijn voor hoe het OM, ook binnen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

die lokale omstandigheden, om zal gaan met overtredingen die worden geconstateerd. Ik denk dat we ook daarvan de eerste signalen hebben gezien.

We hebben ook over uitzonderingen gesproken. U kunt denken aan een demonstratie bij het Provinciehuis in Haarlem waaraan boeren zouden willen deelnemen die ten noorden van het Noordzeekanaal wonen. Dan kun je daar op een paar manieren komen: met de veerpont over het IJ en dan door de Amsterdamse binnenstad, of over de snelweg onder het Noordzeekanaal door. In zo'n geval kun je je voorstellen dat je op een veilige manier kunt faciliteren dat met trekkers wel over een snelweg naar een demonstratie kan worden gegaan. Dat is waarom die uitzonderingsgrond er is. Die ruimte moeten lokale bestuurders ook hebben. In algemene zin verwacht ik dat we meer uitwassen gaan zien zoals we die de afgelopen jaren hebben gezien. Ik denk dat mevrouw Bikker er gelijk in heeft dat die verwachting er is en dat we die ook moeten gaan waarmaken.

Dan kijk ik nog even naar de specifieke vragen over handhaving. Daarna heb ik een blokje politie en een blokje overig.

De Kamer heeft gevraagd om een aparte strafbaarstelling voor het blokkeren van de vitale infrastructuur. Ik geloof dat mevrouw Van der Plas en de heer Van den Brink daarnaar vroegen. We hebben gesteld dat we daarvoor een nieuwe strafbaarstelling niet noodzakelijk achten, omdat in principe het al strafbaar is om vitale infrastructuur te blokkeren dan wel te vernielen. Het Wetboek van Strafrecht voorziet daarin. We hebben alleen gezien — dat hangt samen met wat ik net zei — dat in het verleden te veel de verzachtende omstandigheid van een demonstratie werd weggestreept tegen het plegen van een strafbaar feit. Dat is precies wat we nu willen voorkomen. Als je daar weer terug bent, kun je vervolgen, ook voor het blokkeren van de vitale infrastructuur. Het moet niet uitmaken of je dat in demonstratieverband doet of niet.

We zullen daar wel — u noemde de 53 personen, meneer Bosma — onze weg in moeten zoeken. We creëren een nieuwe rechtspraktijk en dat betekent dat het OM begint met vervolgingen van mensen die de zwaarste feiten hebben begaan. Ik denk daarbij aan het veroorzaken van een blokkade en aan het hoofd daarvan staan. We willen zien dat rechters mensen voor dat feit veroordelen. Dat is deze week gebeurd met de vijf blokkeerders van de snelweg rondom Utrecht. We willen ook dat dit bestendigt, voordat we verder kunnen gaan. Uiteindelijk verwacht ik dat hier een normerende werking van uitgaat. De normerende werking moet zijn dat de normaliteit van dit soort demonstraties verdwijnt. Ik denk dat dit voor een deel al het geval is. De massaliteit die we twee jaar geleden nog zagen, toen er hele festivals werden georganiseerd in de tunnelbak, is nu niet meer aan de orde. Het is een kleinere groep, maar wel een meer vastberaden groep. Die groep willen we ook hiermee afschrikken en bestraffen op het moment dat ze in overtreding zijn.

De **voorzitter**:
U kunt uw blokje afmaken, dan doen we daarna de interrupties. De heer Clemminck is dan als eerste.

Minister **Van Weel**:
Mevrouw Van der Plas vroeg hoeveel demonstranten er het afgelopen jaar zijn aangehouden, vervolgd en bestraft. Dit wordt niet apart geregistreerd binnen de politie- en OM-systemen. Er wordt op delicten geregistreerd, niet op of iets tijdens een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

demonstratie heeft plaatsgevonden. Zo willen we precies ook de vervolging zien. Het delict dat is gepleegd telt, niet of dit al of niet tijdens een demonstratie is gedaan.

Ik kan wel enkele recente voorbeelden geven. Deels heb ik dat al gedaan. Bij de recente blokkade van 29 augustus zijn 53 aanhoudingen verricht. De vervolging is aan het OM en daar is een selectie gemaakt. Zes personen zijn door de rechtbank veroordeeld tot taakstraffen van 120 uur en twee weken voorwaardelijke gevangenisstraf voor het blokkeren van de ring bij Utrecht. Ik noemde die al. Voor strafbare feiten gepleegd tijdens twaalf blokkades tussen 2023 en 2025 zijn in mei van dit jaar vijf Extinction Rebelliondemonstranten veroordeeld tot taakstraffen. Voor hun betrokkenheid bij de Malieveldrellen in september 2025 zijn eind augustus 2026 opnieuw twee personen veroordeeld, waarmee daarmee het totaal op 47 is uitgekomen. Ten slotte zijn dit voorjaar bij de azc-rellen op verschillende plaatsen in het land meer dan 80 personen aangehouden. Bij de meest actuele stand van zaken die ik heb, zijn tot op heden vijftien personen gedagvaard en hebben tien personen een strafbeschikking gekregen. Deze aantallen zullen oplopen en het feit dat rechters meer uitspraken doen, geeft meer richting, houvast en duidelijkheid voor de toekomst.

De **voorzitter**:
U bent niet aan het einde van uw blokje gekomen toch?

Minister **Van Weel**:
Nee.

De **voorzitter**:
Gaat u door. Laat u niet afleiden door de commissieleden.

Minister **Van Weel**:
Dit biedt in ieder geval de gelegenheid om een slokje water te nemen.

Mevrouw Martens-America vroeg of we bekladding apart strafbaar moeten stellen en hoe dat kan worden voorkomen. Ik herken niet het beeld dat mensen straffeloos wegkomen met bekladding, omdat rechters dat zien als normaal onderdeel van het demonstratierecht. Er staan twee artikelen in het Wetboek van Strafrecht en die zijn helemaal van toepassing in dit soort gevallen: artikel 350 over vernieling en artikel 352 over vernieling van een gebouw. Deze artikelen zijn gewoon van toepassing, ook tijdens een demonstratie. De maximumstraffen hiervoor zijn respectievelijk twee en vier jaar. Nou zullen we die niet heel snel opgelegd zien krijgen, maar het zijn wel serieuze overtredingen. Ook afgelopen mei zijn door de rechtbank Den Haag vijf personen veroordeeld — ik noemde dat al eerder — tot werkstraffen wegens het bekladden van de tunnelwand bij de A12 hier in Den Haag. Overigens, ze zijn ook veroordeeld tot het vergoeden van de schade, want de gemeente heeft zich in die procedure gevoegd.

De heer Van Baarle — hij is er niet, maar zal het ongetwijfeld met interesse terugkijken — vroeg of ik leuzen ga verbieden. Zo werkt ons strafrecht niet. Wij stellen niet individuele leuzen strafbaar. Wij kijken altijd naar de context om te zien of daar strafbare feiten bij komen kijken. Dat kan opruiing zijn, groepsbelediging, aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. Als daarvan sprake is, dan is een leus strafbaar, hoe die ook luidt. Als we een wetboek van strafrecht met verboden leuzen zouden hebben, zouden we hier veel vaker bij elkaar moeten zitten om updates te bespreken. Hiermee kunnen in

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

ieder geval de strafbare feiten eruit worden gehaald.

De heer Van Baarle noemde ook de IHRA-definitie. Wij vinden die behulpzaam om alert te zijn op feiten en omstandigheden die een indicatie kunnen vormen voor discriminerende uitingen of delicten, maar we gaan die niet wettelijk opnemen omdat wij in de huidige strafrechtelijke kaders al voldoende ruimte zien voor de aanpak van antisemitisme. Zoals u weet, heeft dit mijn volle aandacht.

Hij vroeg ook of we het verbranden van de Koran en andere heilige boeken strafbaar zouden moeten stellen. Daar zijn wij niet voor. Onder omstandigheden kan het verbranden van een koran, wat we overigens wel verwerpelijk vinden, al vallen onder groepsbelediging, artikel 137c, of onder het aanzetten tot haat en discriminatie, artikel 137d. Dat hangt dan van de omstandigheden van het geval af. Het is aan het OM en uiteindelijk de rechter om te bepalen of daarvoor ook vervolgd zal worden. Wij vinden dat die juridische kaders voldoende zijn.

Dat is wel het einde van het blokje.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan is als eerste de beurt aan de heer Clemminck en daarna aan de heer Sneller.

De heer **Clemminck** (JA21):
Natuurlijk moet iedereen die een snelweg blokkeert, van de eerste tot de allerlaatste — of dit nou nummer 1 of nummer 1.500 is, maakt me helemaal niks uit — worden opgepakt, geïdentificeerd en bestraft. Het is simpelweg gewoon strafbaar. Mijn vraag in eerste termijn was welke regels, wetten of instructies nodig zijn om dat te kunnen doen. Uit de beantwoording van de minister begrijp ik dat de minister tevreden is met een kopgroepje dat wordt opgepakt, omdat dit afschrikwekkend voldoende zou zijn. Volgens mij zijn we nu bij blokkade nummer 50 en dan valt die afschrikking best wel mee. Ik constateer dat de minister blijkbaar niet verdergaat dan wat hij net heeft aangegeven.

Minister **Van Weel**:
Ik heb verteld dat we proberen om een nieuwe norm te stellen. Dat betekent dat je proefzaken moet hebben en dat je moet kijken of ze standhouden bij de rechter en of de rechter ook meegaat in de beweging die wij en het OM proberen te maken. Ik kan u vertellen dat een tot twee jaar geleden de frustratie bij het OM hoog was, omdat er veel zaken werden aangedragen, maar uiteindelijk niemand door een rechter werd veroordeeld. Dan ben je heel veel tijd in individuele zaken aan het stoppen zonder dat je daar iemand voor veroordeeld krijgt. Ik snap die aanpak om het selectief te doen, zeker in het begin. Nogmaals, het gaat hier om het stellen van een norm. Daar draagt deze rechtspraktijk aan bij. Bij de veroordeling van deze mensen heeft u ook gezien dat dit geen mensen zijn die zich eenvoudig neerleggen bij een uitspraak van een rechter. Ik heb interviews gezien dat mensen zeggen: dat kan die rechter wel vinden, maar ik ben het daar niet mee eens. Dat geeft geen goede voorspelling of deze mensen niet in hoger beroep zullen gaan. Dat gaan ze waarschijnlijk wel doen. We moeten ook denken aan de belasting van ons rechtssysteem. Ik ben hier om een norm neer te zetten en te zorgen dat deze praktijk beëindigd wordt, maar ik wil dit niet doen op een manier die ertoe leidt dat we niet meer aan zedenzaken toekomen omdat we alleen maar demonstranten van snelwegen aan het plukken zijn. We gaan daar komen — daar ben

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

ik van overtuigd — maar we gaan dat wel op een verstandige manier doen.

De heer **Sneller** (D66):
Het is goed dat de minister wat cijfers aan de veroordelingen geeft, want soms zie je het incident groot in het nieuws — veel te lang; daar hebben we het debat over gehad — en daarna volgt een veroordeling waar je niets meer over hoort. In eerste termijn van de Kamer hoorden we dat er selectief zou worden vervolgd en selectief zou worden veroordeeld. Wat is de afdronk van de minister nu hij dat rijtje zo heeft afgelezen?

Minister **Van Weel**:
Vrouwe Justitia draagt een blinddoek. Ik denk dat dat ook blijkt uit het rijtje dat ik net heb genoemd. Het vervolgen heeft alleen maar te maken met het plegen van strafbare feiten en niet met verdere overtuigingen of andere kenmerken. Dit is de enige lens waardoor wij kijken als het gaat om de vervolging van strafbare feiten, ook als die tijdens een demonstratie worden gepleegd.

De **voorzitter**:
Dan kunt u beginnen aan het blokje politie. Ik stel voor de interrupties aan het einde van dit blokje te doen.

Minister **Van Weel**:
Laat ik beginnen met het beantwoorden van de vraag van mevrouw Abdi, aangezien die niet in mijn pakketje zit en ik die anders zou kunnen vergeten. De politie heeft in de consultatie formeel niks gezegd over de capaciteit die het zou vereisen om te handhaven op een verbod op gezichtsbedekking. Het is wel een taak die de politie erbij krijgt, in het kader van het handhaven van de openbare orde, om bij een demonstratie ook op te treden tegen mensen die met gezichtsbedekking rondlopen. Ik vind dat an sich geen argument om dat al dan niet te doen. Je zou dat ook kunnen doen in relatie tot een vuurwerkverbod. In het begin moet je dan heel veel handhaven, maar wat je wil, is de norm veranderen. Als de norm is veranderd, zul je zien dat je minder hoeft op te treden omdat mensen dan snappen dat het verboden is en het geen zin heeft om het te proberen. Dat perspectief wilde ik meegeven. Het is voor mij niet doorslaggevend, maar ik kan me die opmerkingen van politieagenten wel voorstellen. Als je op een demonstratie afgaat en je meteen moet beginnen met handhaven, vereist dat capaciteit en het bevordert misschien niet de gezelligheid. We komen daar nog op terug in de verdere uitwerking. Excuus, mevrouw Keijzer.

Gaat extra geld voor de politie ook naar deze capaciteit? Van de 462 miljoen die naar de politie gaat, gaat 348 miljoen naar het voorgoed oplossen van de basisbegroting van de politie. Ik heb die in mijn vorige termijn met een groot gat moeten achterlaten. De politie heeft veel gedaan aan ombuigingen en efficiëntieverbetering, maar het gat van 348 miljoen dat overbleef, kunnen we nu dichten. Ik gun de politie een toekomstbestendige begroting. Uit het coalitieakkoord blijft 114 miljoen over. Ik ga daar nu niet al te veel over zeggen. Bij Prinsjesdag gaat u zien hoe wij daar invulling aan geven.

Ik heb wel eerder een aantal zaken benoemd die te maken hebben met de openbare orde. De heer Van den Brink vroeg al naar de smurfenverf. In dat kader hebben we het eerder gehad over de grote bussen pepperspray. Daarmee zijn de eerste proeven succesvol verlopen. Ze stellen agenten in staat om verder weg te blijven van een rellende of gewelddadige menigte. U kunt zich voorstellen dat dit rondom oud en nieuw

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zeer prettig kan zijn. We hebben natuurlijk al de waterwerpers. Die kunnen inmiddels ook met tranenwekkende vloeistof worden uitgerust. Ook daarop zullen we binnenkort voortgang melden. Er wordt nu bekeken wat de toegevoegde waarde van smurfenverf voor het OM kan zijn bij het opsporen van die mensen. Het lijkt evident, maar de vraag is of dit meer oplevert dan wat nu met reguliere opsporingsmethoden kan worden gedaan. Tegen het einde van het jaar zou de politie een eerste proef daarmee kunnen doen in een gecontroleerde omgeving.

Zo kijken we ten slotte ook — dit wil ik niet in het kader van demonstraties plaatsen, want dat geeft een verkeerde indruk — naar minder letale of niet-letale wapens in het geval van gewelddadige rellen en anderszins. Ik wil niet de kop "minister kijkt naar niet-letale munitie voor demonstraties" zien. Ik noem het alleen, omdat die in het rijtje hoort.

Mevrouw Abdi vroeg naar de vredeseenheden. We noemen ze "handhavende netwerken". Dat zijn mensen die meelopen met demonstraties, benaderbaar zijn, maar ook kunnen signaleren op het moment dat de sfeer minder wordt. Dat is onderdeel van het de-escalerend optreden van de politie. Ik denk dat het in veel gevallen voorkomt dat ergens wel de vlam in de pan slaat. Er is onderzoek gedaan naar het versterken daarvan en de politie is in het kader van het Programma Politie en Openbare Ordemanagement een nadere professionaliseringsslag van dit concept aan het invoeren.

De heer Van den Brink vroeg of we gebruikmaken van mobiele camera's met gezichtsherkenning om notoire relschoppers bij demonstraties in beeld te brengen. Nee, want dat mag niet op basis van de Europese AI-verordening. Je kunt wel achteraf camerabeelden die je hebt, door een database halen, met gebruikmaking van gezichtsherkenning. Dat gebeurt dus wel en dat vergemakkelijkt de opsporing in heel veel gevallen. Je mag niet naar Chinees voorbeeld een realtime beeld hebben waardoor mensen geïdentificeerd worden, waarna je ze live kunt volgen. Dat is niet de maatschappij waarvoor we in Europees verband gekozen hebben.

In het verlengde daarvan vroeg de heer Flach of ik het voor de hand vind liggen dat handhavers kennisnemen van beschikbare camerabeelden om meldingen te controleren. Dat kan en het is aan de politieambtenaar of de officier van justitie om bij de melding die wordt gedaan te beoordelen of er al voldoende aanknopingspunten zijn om iemand op te pakken of dat nog nader onderzoek moet worden gedaan. Daar kunnen dan ook camerabeelden bij worden betrokken. Als het een heterdaadje is, hoeft dat niet en zal vaak meteen opgetreden worden door de agent. Als je er achteraf achter komt dat er camerabeelden zijn, kan de situatie zich voordoen zoals de heer Flach die noemde.

Dat was het blokje politie.

De **voorzitter**:
Dan is als eerste mevrouw Abdi aan het woord en daarna de heer Flach.

Mevrouw **Abdi** (PRO):
Ik hoor dat de minister zegt dat dit misschien geen argument is, maar ik vind het wel belangrijk om te markeren dat ik dit uit gesprekken met agenten heb teruggekregen. Ik denk dat we daar heel serieus mee moeten omgaan, ook als je bedenkt dat er wel vaker wetten zijn ingevoerd — ik kan alle argumenten wel begrijpen — die in de praktijk niet

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

altijd het gewenste effect hebben. Ik heb een specifieke vraag over die handhavende eenheden. De minister gaf aan dat hij die verder wil professionaliseren. Begrijp ik goed dat hij daarmee ook uitbreiden bedoelt? Kan de minister bevestigen dat het nog steeds de intentie van het kabinet is om bij kleine demo's te kijken of politie niet ingezet hoeft te worden, zeker bij terugkerende demo's waarvan we weten dat er niet veel gebeurt? Kan de minister daarop ingaan?

Minister **Van Weel**:
Laat ik met dat laatste beginnen. Dat is echt een afweging van het lokaal gezag. Het gezag zal een inschatting maken van de demonstratie en van wat die verder kan oproepen. Je bent er als politie niet alleen om de orde van de demonstratie te bewaken, maar ook om de demonstranten te beschermen tijdens de demonstratie. De afweging om geen politie in te zetten kan gemaakt geworden, maar is echt aan het lokaal gezag. Door de handhavende netwerken te professionaliseren en ze onderdeel te maken van het concept, zul je zien dat veel meer regio's die gaan toepassen, zeker bij demonstraties waarbij dit relevant is. Niet bij de kleine zoals u net noemde, maar wel bij grotere demonstraties die verschillende groepen, groeperingen en schakeringen aantrekken.

De heer **Flach** (SGP):
Ik heb vrij expliciet mijn zorgen geuit over hoe er wordt omgegaan met eenmensprotesten bij abortusklinieken. Ik citeer uit een artikel op Cvandaag waaruit naar voren komt dat de politie meldt dat dolle mina's in burger de overtreding signaleren, dit melden bij de politie en na de melding pas hun hesjes aantrekken. Er is sprake van rechtsongelijkheid dat vertegenwoordigers van dolle mina's wel dicht bij de kliniek mogen staan en hun geluid veroorzaken, terwijl de wakers echt op afstand blijven. Ik maak me zorgen over het feit dat er op dat moment niet wordt gekozen om een korte scan te doen met de beschikbare camerabeelden om te kijken of het waar is wat er gebeurt, maar dat ze voor de zekerheid een halve dag mee naar het bureau moeten, met alle intimiderende effecten van dien. Hoe kijkt de minister daarnaar?

Minister **Van Weel**:
De minister kent deze specifieke casus onvoldoende om hier expliciet op in te gaan. Als de heer Flach hier vragen over stelt, zullen we die met alle zorg beantwoorden.

De **voorzitter**:
Voordat we overgaan naar het laatste blokje, stel ik voor, omdat we al bijna aan de eindtijd van het debat zitten, dat de minister de beantwoording van het laatste blokje doet, ik daarna mevrouw Van der Plas als enige in tweede termijn van de Kamer het woord geef om het tweeminutendebat aan te vragen en we daarna het debat sluiten. Het woord is aan de minister.

Minister **Van Weel**:
Ik zal met gezwinde spoed proberen het blokje overig door te werken. De heer Van der Plas vroeg in hoeveel gevallen daadwerkelijk schade op de veroorzakers wordt verhaald. We kennen allemaal een aantal voorbeelden waarbij dat helaas niet is gebeurd, zoals rondom de universiteitsrellen.

De heer **Tijs van den Brink** (CDA):
"Meneer Van der Plas"?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Het is rechtgezet. In de haast was sprake van een kleine verspreking.

Minister **Van Weel**:
Excuus. De heer Van den Brink vroeg om de civielrechtelijke afhandeling en ik haalde de twee even door elkaar.

Mevrouw Van der Plas vroeg in hoeveel gevallen er schade is verhaald. Daar is geen landelijk register van, omdat het niet aan demonstraties wordt gekoppeld. Ik kan wel een paar voorbeelden noemen. De vijf demonstranten van Extinction Rebellion die de tunnelwanden hadden beklad — ik heb ze net al genoemd — zijn ook veroordeeld tot het vergoeden van de schade aan de gemeente Den Haag. In veel zaken tegen de verdachten van de Malieveldrellen heeft de rechter verdachten veroordeeld tot het vergoeden van veroorzaakte schade. Op 31 augustus van dit jaar is bijvoorbeeld een verdachte veroordeeld tot het vergoeden van de door hem toegebrachte schade aan een politieauto. Er zijn wel degelijk praktijkvoorbeelden dat dit ook gebeurt.

De heer Van den Brink vroeg hoe het komt dat er weinig gebruikgemaakt wordt van de groepsaansprakelijkheid via de civielrechtelijke afhandeling. Het civielrecht kent een groepsaansprakelijkheid en die maakt het mogelijk om schade te verhalen zonder dat je aantoont welk groepslid wat precies heeft gedaan. Dit werkt alleen voor groepsleden aan wie de gedragingen in groepsverband kunnen worden toegerekend. Daarvoor moet je dan ook weer de identiteit kennen. Rondom de universiteitsrellen was dit een uitdaging. De politie en het OM zetten zich wel altijd in om de identiteit waar mogelijk te achterhalen en gebruiken daar ook camerabeelden voor. Ik weet niet waarom hier in de praktijk weinig gebruik van wordt gemaakt. Ik neem die vraag mee in de gesprekken die we verder nog gaan hebben. Op een later moment, maar voor het einde van het jaar, kom ik daar in briefvorm bij u op terug.

Dan vroeg mevrouw Abdi ten slotte nog hoe het staat met de uitvoering van de motie Klaver-Bontenbal en wat burgemeesters daar inmiddels van kunnen merken. Wij zitten regelmatig aan tafel met burgemeesters in verschillende formats om over het demonstratierecht te spreken. We hebben vandaag een aantal toezeggingen gedaan waarbij we dat op onderwerpen weer gaan doen. We nemen in die gesprekken ook de manier mee waarop we de burgemeester bij lokale acties met risico's kunnen ondersteunen. Overigens doen niet alleen wij dat: ook de VNG kijkt waar kleinere gemeenten met complexe demonstraties kunnen worden ondersteund, bijvoorbeeld bij de azc-rellen zoals we die eerder dit jaar hebben gezien.

Ik denk dat ik daarmee alle vragen heb beantwoord.

De heer **Tijs van den Brink** (CDA):
Ik denk dat mijn vraag over de civielrechtelijke aansprakelijkheid, de knelpuntenregistratie en de gegevensdeling van relschoppers niet is beantwoord, of zit die bij de brief die u net beloofde? Oké, dan is het goed.

De **voorzitter**:
De minister knikt buiten beeld dat die bij de brief zit die hij net heeft toegezegd. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de termijn van het kabinet en geef ik kort het woord

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

aan mevrouw Van der Plas voor de tweede termijn van de Kamer.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Het slotakkoord van dit debat. Dank aan de ministers en hun staf voor de beantwoording van de vragen. Ik vraag een tweeminutendebat aan.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Voordat we aan het einde van het debat komen, heb ik twee toezeggingen genoteerd.

- De minister van Binnenlandse Zaken zal de Kamer begin 2027 informeren over de afgeronde gesprekken inzake het verbieden van gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties.
- De Kamer wordt voor het einde van 2026 geïnformeerd over enkele zaken die niet helemaal duidelijk waren.

Kan de minister toelichten waar die laatste brief over zal gaan?

Minister **Van Weel**:
De brief zal gaan over het verhalen van civielrechtelijk schade. Laten we hem zo noemen.

De **voorzitter**:
En dan is er een tweeminutendebat aangevraagd door mevrouw Van der Plas.

Ik dank de commissieleden voor hun inbreng, de ministers voor hun beantwoording, de mensen op de tribune voor hun aanwezigheid en de mensen die thuis hebben meegekeken voor hun aandacht. Verder dank aan de ondersteuning, de griffier, de bodes en iedereen die dit debat mogelijk heeft gemaakt.

Sluiting 18.32 uur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl